

de natuurlijke kennisbron

Wereld School Wereld Wijk: werken aan duurzaamheid en leefbaarheid in de wijk

Effectevaluatie activiteiten rond
duurzaamheid bij 4 basisscholen in
Noord-Brabant

Lucy van de Vijver
Miek Jong

LOUIS BOLK
I N S T I T U U T

© 2015 Louis Bolk Instituut

Wereld School Wereld Wijk: werken aan
duurzaamheid en leefbaarheid in de wijk
Effectevaluatie activiteiten rond duurzaamheid
bij 4 basisscholen in Noord-Brabant

Lucy van de Vijver, Miek Jong

Duurzaamheid, bewustwording, samenwerking,
basisschool

Publicatienummer 2015-022 VG

Bestelwijze: via website onder vermelding van
publicatienummer (€ 50,-, download gratis),

101 pagina's

www.louisbolk.nl

Voorwoord

In het najaar van 2013 is in de provincie Noord-Brabant het project Wereld School Wereld Wijk (WSWW) gestart. De doelstelling van dit project was om vanuit 4 basisscholen, de Edith Steinschool in Zijtaart, de Lambertusschool in Haarsteeg, de Touwladder in St. Michielsgestel en de Tovervogel in Oisterwijk, activiteiten te organiseren om duurzaamheid en leefbaarheid in de wijk te vergroten. Het betrof een breed aanbod aan activiteiten waar verenigingen, lokale middenstand en buurtbewoners zoveel mogelijk bij betrokken werden. Het project werd gecoördineerd door een projectteam van enthousiaste mensen: Jacqueline van der Lubbe (Green & So), Walter Tuerlings (coördinator Duurzaamheid-, Natuur- en Milieu-educatie -Stichting Scalascholen Heusden) en Eric Schoones (freelance publicist en musicus). De belangrijkste resultaten en uitkomsten van het project zijn op twee manieren in kaart gebracht. Eric Schoones heeft door middel van interviews met betrokkenen, directrices, leraren, kinderen en burgers een overzicht met inspirerende verhalen en ideeën bij elkaar gebracht in een inspiratieboek (download via <http://www.wereldschoolwereldwijk.nl>). Het Louis Bolk Instituut heeft de effecten van dit project onderzocht op aspecten van duurzaamheid binnen de school en leefbaarheid in de wijk. De resultaten van dit wetenschappelijk onderzoek vindt u in deze rapportage. Naast de auteurs van dit rapport hebben Daniëlle Branje, Heleen Geubels en Lianne Visser in verschillende fases van het project hun bijdrage geleverd, waarvoor dank. Wij willen het projectteam (Jacqueline, Walter en Eric) hartelijk danken voor de goede samenwerking, evenals de directrices van de basisscholen, Mariëtte van der Pas, Sjannie Spijkers, Jacqueline Kenter en Patricia de Folter voor hun medewerking aan het onderzoek.

Dit project is mede mogelijk gemaakt door de Provincie Noord-Brabant.

www.Ericschoones.nl

Inhoud

Samenvatting	7
Summary	9
1 Inleiding en achtergrond	11
2 Vraagstelling en onderzoeksdoel	13
2.1 Vragen	13
3 Onderzoekopzet	15
4 Methoden	17
4.1 Deelnemers aan het project	17
4.2 Deelonderzoeken	18
4.3 Ontwikkeling conceptueel model	18
4.4 Praktische uitwerking van conceptueel model	19
4.5 Vragenlijst duurzaam burgerschap voor de kinderen van de basisschool	22
4.6 Semi-gestructureerde interviews en actor mapping	24
4.7 Vragenlijst duurzaam burgerschap voor de volwassenen betrokken bij de basisschool / wijk	25
4.8 Data-analyse	25
5 Resultaten	27
5.1 Bewustzijns- en gedragsverandering van de kinderen van de deelnemende basisscholen richting een duurzamere en gezondere leefstijl	27
5.2 Het zelf-organiserend vermogen en de sociale samenhang in de wijk, is er een sterkere, verbinding en samenwerking in de wijk, de sociale paragraaf.	32
5.3 De leefbaarheid in de wijk, de fysieke paragraaf	33
5.4 Bevordering van welbevinden, de gezondheidsparagraaf.	36
6 Discussie en conclusie	39
6.1 Discussie	39
6.2 Conclusies	41
7 Aanbevelingen	43
8 Literatuur	45
Bijlage 1 Vragenlijst ‘duurzaam burgerschap’ kinderen	47
Bijlage 2 Vragenlijst “Duurzaam Burgerschap” volwassenen	59
Bijlage 3 Overzicht activiteiten WSWW	66
Bijlage 4 Resultaten kinderen	69
Bijlage 5 Actor mapping – samenwerking van de 4 basisscholen	89
Lambertusschool Haarsteeg	89
De Tovervogel, Oisterwijk	90
Touw ladder, St. Michielsgestel	93
Edith Stein, Zijtaart	96

Samenvatting

In het schooljaar 2013-2014 is op 4 basisscholen in Noord-Brabant het project WereldSchool WereldWijk (WSWW) uitgevoerd. Op de deelnemende scholen, gelegen in Zijtaart, Haarsteeg, Oisterwijk en Sint Michielsgestel, is een groot aantal activiteiten georganiseerd rond het thema duurzaamheid. Het Louis Bolk Instituut uit Driebergen heeft het effecten hiervan op bewustwording en gedrag ten aanzien van duurzaamheid onder schoolkinderen en wijkbewoners, en op de leefbaarheid van de wijken rond de scholen onderzocht. Ook is gekeken naar de mate van intensieve en duurzame samenwerking tussen school, kinderen, burgers, maatschappelijke partners en bedrijven.

Hiervoor zijn vier onderzoeksvragen geformuleerd.

Hebben het project WSWW en de activiteiten die hierbinnen zijn uitgevoerd effect gehad op:

1. de kinderen van de deelnemende basisscholen? Is er iets veranderd met betrekking tot bewustzijn en gedrag in de richting van een duurzamere en gezondere leefstijl?
2. de sociale samenhang in de wijk? Is er een sterkere samenwerking tussen de school en partners uit de omgeving van de school?
3. de leefbaarheid in de wijk? In hoeverre hebben betrokkenen in de omgeving van de school deelgenomen aan de activiteiten en veranderingen in de wijk opgemerkt?
4. het welbevinden en gezondheid, met name van jonge kinderen (0-4 jaar) Wat zijn de stimulerende en belemmerende factoren om gezonde, duurzame voeding op kinderdagverblijven te introduceren?

Voor het onderzoek is een vragenlijst ontwikkeld die ingevuld is door verschillende groepen van de deelnemende scholen en van een controleschool. In het najaar van 2013 en 2014 gaven kinderen aan wat ze 'doen', 'weten' en 'zouden willen doen' op het gebied van milieu en sociale duurzaamheid. Ook is een vragenlijst verspreid onder ouders en buurtbewoners van de deelnemende scholen over hun betrokkenheid in de wijk en het thema duurzaamheid. Daarnaast zijn voor en na het project interviews gehouden met de directie van de deelnemende scholen, met managers van kinderdagverblijven in de wijk/regio en is er literatuuronderzoek verricht.

Resultaten

Kennis, bewustzijn en gedrag van schoolkinderen. In 2013 hebben 10 groepen (298 kinderen) de vragenlijst ingevuld. In 2014 is deze door 6 groepen ingevuld (totaal 179 kinderen). De groepen 8 uit 2013 zijn dan inmiddels van school af. De kinderen geven aan geleerd te hebben van onder andere de lessen over plastic soep, de reparatschool en de E-waste race, maar ook van de kennis-making met mensen met een handicap of kinderen uit het AZC. Het bewustzijn bij kinderen rond afval is gestegen. In 2014 wordt vaker geantwoord het afval 'soms' of '(heel) vaak' te bewaren tot ze een prullenbak zien dan in 2013. Verder blijken na afloop van het project meer kinderen te weten wat het abstracte begrip duurzaamheid betekent. Het aantal (redelijk) goede antwoorden steeg namelijk van 37% naar 57%. Op specifieke onderdelen, met name rond het thema energie, is de kennis van kinderen significant toegenomen ten opzichte van de controlegroepen. De veranderingen op andere thema's (milieu, biodiversiteit, lokale economie en voeding) laten geen verschillend patroon zien in deelnemende kinderen ten opzichte van de controlegroepen. Er zijn ook geen duidelijke veranderingen te zien in hun gedrag en intentie (wat ze zouden willen doen) op het gebied van duurzaamheid. In het onderzoek komt duidelijk naar voren dat meisjes positiever zijn over hun wijk, zich duurzamer gedragen en ook meer willen op dit gebied dan jongens. Op het gebied van kennis scoorden de jongens echter hoger.

Samenwerking binnen de wijk. Het project WSWW heeft een groot effect gehad op het verstevigen van de sociale samenhang en verbinding in de wijk. Vanuit de scholen zijn er rondom het thema duurzaamheid veel activiteiten ontwikkeld en zijn nieuwe samenwerkingsverbanden ontstaan met partners in de wijk die op voorhand niet altijd vanzelfsprekend waren. Bij twee basisscholen is het aantal samenwerkingspartners gedurende het project zelfs verdubbeld. Zo komen de kinderen van de deelnemende scholen nu in contact met bijv. mensen met een handicap (van zorgboerderij in Haarsteeg), of met mensen met een andere culturele achtergrond (AZC in Oisterwijk). Daarnaast leren zij van ouderen (Haarsteeg, Zijtaart). Een deel van de nieuw ontwikkelde activiteiten gaat een vast onderdeel van het schoolcurriculum vormen, waardoor een goede inbedding plaatsvindt. Dit draagt zeker positief bij aan een duurzaam sociaal interactiepatroon in de wijken.

Leefbaarheid in de wijk. De vragenlijst voor bewoners en andere betrokkenen over leefbaarheid in de wijk is ingevuld door 100 personen bij aanvang van het project en door 135 personen na afloop van het project. In het onderzoek is de subjectieve ervaring en beleving van bewoners en andere betrokkenen gemeten. Het project WSWW heeft er toe geleid dat bewoners en betrokkenen na het project positiever zijn over de leefbaarheid in hun wijk, dan voor het project. Met name aspecten veiligheid, speelruimte en natuur scoren hoger na afloop. Het aantal respondenten was te laag om de effecten voor de afzonderlijke dorpen te bepalen.

Duurzame voeding bij kinderdagverblijven. In het kader van het project is ook onderzocht hoe duurzame voeding gestimuleerd kan worden op kinderdagverblijven die verbonden waren met de deelnemende scholen. Kinderdagverblijven hebben invloed op het voedingspatroon van kinderen en kunnen dus bijdragen aan het aanleren van goede en duurzame eetgewoonten. Uit het literatuuronderzoek komt vooral het belang van het stimuleren van voldoende groente- en fruitconsumptie bij kinderen naar voren. Dit kan gerealiseerd worden door kinderen op jonge leeftijd meermaals kennis te laten maken met diverse groente- en fruitsoorten. Daarnaast is de voorbeeldfunctie van de pedagogische medewerkers van belang en kan het stimulerend werken om kinderen te betrekken bij de moestuintjes en bij de bereiding van het eten. Uit de interviews met kinderdagverblijven is gebleken dat men het belang ziet van voldoende groente- en fruitconsumptie voor kinderen. Om een meer duurzaam inkoopbeleid t.a.v. voeding op kinderdagverblijven in te voeren blijkt dat o.a. de prijs, het centrale inkoopbeleid/richtlijnen en de houding van medewerkers op het kinderdagverblijf bepalende factoren zijn.

Conclusie

Bij zowel de schoolkinderen als de betrokken wijkbewoners zijn kennis en bewustzijn ten aanzien van duurzaamheid toegenomen door het WSWW project. Dit heeft zich binnen de looptijd van het project nog niet vertaald in statistisch meetbaar duurzamer gedrag. Het aantal samenwerkingsverbanden van de school met partners in de wijk is sterk toegenomen, en een aantal van de bestaande samenwerkingsverbanden is flink versterkt. Dit heeft geleid tot een aantal activiteiten rond het thema duurzaamheid die ook in de komende jaren binnen de school en binnen de wijk zullen worden georganiseerd. Hiermee heeft dit project bijgedragen aan een duurzame samenwerking die zowel voor de school als voor de wijk een positieve bijdrage kan leveren aan de leefbaarheid in de provincie Noord-Brabant. Het project heeft daarmee een belangrijk aanjagend effect gehad om nieuwe initiatieven ook echt van de grond te krijgen. Nu kunnen de scholen op eigen kracht verder.

Summary

During the school year 2013-2014 the *World School World Neighbourhood* (WSWN) project was conducted at four primary schools in the province of Noord-Brabant of the Netherlands. The participating schools, which were located in the towns of Haarsteeg, Zijtaart, Oisterwijk, and Sint Michielsgestel, organized a large number of activities around the theme of sustainability. The Louis Bolk Institute in Driebergen (NL) investigated the effect of these activities on sustainability awareness and behaviour among schoolchildren and local residents, on quality of life in the neighbourhoods around the schools, and on social partnerships between schools, schoolchildren, and local citizens, organizations and businesses.

Specifically, we investigated the effect of the WSWN project on:

1. Sustainability awareness and behaviour among schoolchildren: have children from participating schools become more aware of sustainability issues, and has this led to more sustainable behaviour and healthier lifestyles?
2. Social cohesion: has the project resulted in new and/or stronger partnerships between the schools and local citizens, organizations and businesses?
3. Quality of life in the neighbourhoods around the schools: to what extent did local residents participate in project activities, and have they noticed an effect of these activities on neighbourhood liveability?
4. Health and well-being, particularly of pre-school children: what are the incentives and impediments to introducing healthy, sustainable food in pre-school childcare?

We investigated these research questions using surveys, interviews and a literature review. For example, a questionnaire was distributed among various classes of the four participating schools and one 'control' school, both in the autumn of 2013 (start of the project) and 2014 (end of the project). In this questionnaire, children could indicate what they 'do', what they 'know' and what they 'would like to do' in terms of environmental and social sustainability. Similarly, both in 2013 and 2014 a survey was conducted among parents and local residents about their involvement in the neighbourhood and their view on sustainability and liveability issues. Furthermore, at the start and after one year interviews were held with the directors of the participating schools and managers of pre-school childcare facilities in the area.

Results:

Knowledge, awareness and behaviour of schoolchildren. The questionnaire was completed by 298 children from 10 classes in 2013, and 179 children from 6 classes in 2014 (the same children as in 2013, minus the group who had moved on to secondary school). The participating children indicated that they had learned from the lessons about 'plastic soup', the 'repair school' and the 'E-waste race', as well as from the project's social activities such as meeting refugee children and people with disabilities. They also showed an increased awareness of waste and littering: compared to 2013, more children in 2014 indicated they would 'sometimes' or '(very) often' hold on to litter until they see a waste bin. In addition, the children gained a better understanding of the abstract concept of sustainability, with correct answers increasing from 37% in 2013 to 57% in 2014. The survey also showed that knowledge of energy-related issues had increased significantly among children of participating schools compared to their peers in the 'control' school. However, no significant knowledge differences were found with regard to the other project themes (environment, biodiversity, local economy, nutrition), and no significant changes were found in

behaviour and intentions towards sustainability. Interestingly, we found that girls were more positive about their neighbourhood and, both in terms of behaviour and intentions, were more committed to sustainability than boys, whereas boys scored higher than girls in terms of knowledge about sustainability.

Social cohesion within the neighbourhood. The WSWN project significantly strengthened social cohesion and local partnerships. The four participating schools organized a range of activities around the theme of sustainability, and developed many new (and sometimes unexpected) partnerships with local citizens, organizations and businesses. Two of the schools even doubled the number of partnerships during the project. These partnerships allowed schoolchildren to meet and interact with other people in society, including people with a disability (at a care farm in Haarsteeg), elderly people (in Haarsteeg and Zijtaart) and people from different cultural backgrounds (at the asylum seekers' centre in Oisterwijk). Many of these activities will be incorporated into the schools' permanent curricula and hence will positively contribute to lasting social partnerships in the school neighbourhoods.

Neighbourhood liveability. The questionnaire on neighbourhood liveability was completed by 100 respondents at the start of the project in 2013, and 135 respondents at the end of the project in 2014. In this survey, neighbourhood residents and other stakeholders rated their experiences and perceptions with regard to issues such as community safety and environmental quality. The results show that the project positively contributed to neighbourhood liveability, with higher scores in 2014 for sense of security, availability of children's play areas and quality of local green space. The number of respondents was too low to separately analyze individual locations.

Healthy, sustainable food for pre-school children. We also investigated how to promote healthy, sustainable food in the pre-school childcare centres that work together with the schools participating in the WSWN project. Childcare centres influence the daily diet of a large group of children and thus could play an important role in teaching children healthy and sustainable eating habits. A review of the literature shows that it is particularly important to promote adequate fruit and vegetable consumption, which can be achieved by early exposure to a wide range of fruits and vegetables to increase young children's familiarity with these foods. In addition, childcare staff could set the right example by eating healthy themselves, and involving children in vegetable gardening and food preparation where possible. Our interviews with childcare managers confirmed that the importance of children's fruit and vegetable consumption is widely recognized. Furthermore, we found that price considerations, staff perceptions and central procurement policies are determining factors in whether or not childcare centres will switch to more sustainable food products (local produce, organic products, etc).

Conclusion: As a result of the WSWN project, both schoolchildren and local residents gained more knowledge and awareness of sustainability issues. However, the project timeframe was too short (one year) to establish a statistically significant change in sustainability behaviour. All participating schools developed new partnerships with local citizens, organizations and businesses, while existing partnerships were strengthened. This resulted in a range of activities around the theme of sustainability, which will be maintained and repeated in the years to come. By boosting these initiatives, the WSWN project will have a lasting effect on social cohesion, neighbourhood liveability and quality of life in the province of Noord-Brabant.

1 Inleiding en achtergrond

Er bestaat weinig discussie over de wenselijkheid om jonge kinderen in het primair onderwijs mee te geven die ze helpt uit te groeien tot betrokken burgers, die vanuit bewustzijn en onderlinge verbondenheid de gedragsverandering in de richting van een meer duurzame leefstijl als vanzelfsprekend ervaren. Evenmin worden er veel vragen gesteld bij de wenselijkheid van een meer uitgebalanceerd lesprogramma, waarin naast cognitie, ook natuur en gezondheid, samen met duurzaamheid en creativiteit belangrijke dragers zijn. Ondanks dit besef van nut en noodzaak, blijkt het in de praktijk toch moeilijk inpasbaar in een overvol lesprogramma. Buitenschoolse activiteiten op dit gebied blijven te vaak incidenten. Uit de aanpak van het Brabantse Frisse Scholen programma is gebleken dat het mobiliseren van maatschappelijke betrokkenheid bij wat er op school gebeurt vaak al spontaan tot stand komt, maar dat deze betrokkenheid vakkundig geregisseerd moet worden om continuïteit te kunnen waarborgen en voldoende effectief te zijn.

Tegen deze achtergrond is binnen dit project een aanpak gekozen om lokale projecten en activiteiten op professionele wijze te ondersteunen en mede te faciliteren. Een coördinerend team was daartoe als een tijdelijke ‘buitenboordmotor’ aan de deelnemende scholen verbonden. Dit team was dienstbaar aan de scholen en diende om het zelf-organiserend vermogen van de scholen (en hun omgeving) op gang te brengen. De inzet was gericht op continuering van activiteiten rondom duurzaamheid en leefbaarheid, ook na beëindiging van het project.

Binnen het project is een geïntegreerd totaalprogramma, vanuit specifieke lokale vragen, ontwikkeld en uitgewerkt in concrete projecten rondom leefbaarheid en duurzaamheid in relatie tot opvoeding en onderwijs. Het doel hiervan was om leefbaarheid en bewustwording van duurzaamheid in de wijk te vergroten en vorm te geven in een intensievere en duurzamere samenwerking tussen school, kinderen, burgers, maatschappelijke partners en bedrijven, waarbij de basisschool fungeert als actiecentrum in de wijk.

2 Vraagstelling en onderzoeksdoel

Het algemene doel van het project was om leefbaarheid en bewustwording van duurzaamheid in de wijk te vergroten en te zorgen voor een goede samenwerking tussen school, kinderen, burgers, maatschappelijke partners en bedrijven, waarbij de basisschool een centrumfunctie vervult. Om dit gestalte te geven heeft het projectteam een coördinerende taak op zich genomen met als doel het zelf-organiserend vermogen rond het thema duurzaamheid bij de 4 basisscholen op gang te brengen, zodat de ingezette activiteiten ook in de toekomst vervolgd kunnen worden.

Naast de projectactiviteiten was er ook behoefte aan gefundeerde en inspirerende kennisdeling. Het Louis Bolk Instituut heeft daarvoor onderzoek gedaan naar de effecten van het project op duurzaam bewustzijn en handelen bij de verschillende deelnemers.

Onderzocht zijn vier paragrafen:

- a. Leefbaarheid in de wijk, de fysieke paragraaf. De effecten van de geïntegreerde aanpak op leefbaarheid in de wijk.
- b. Zelf-organiserend vermogen, verbinding en samenwerking in de wijk, de sociale paragraaf. De effecten van de geïntegreerde aanpak op de verbinding en samenwerking in de wijk.
- c. Bewustzijns- en gedragsverandering richting een duurzamere en gezondere leefstijl, de duurzaamheidsparagraaf. Bij De effecten bij kinderen op de deelnemende basisscholen.
- d. Bevordering van welbevinden, de gezondheidsparagraaf. Het stimuleren van duurzame voeding op kinderdagverblijven in de wijk.

2.1 Vragen

De specifieke onderzoeksvragen zijn:

In hoeverre heeft het project en de daaruit voortvloeiende activiteiten een effect gehad op

- De kinderen van de deelnemende basisscholen ten aanzien van bewustzijns- en gedragsverandering richting een duurzamere en gezondere leefstijl ?
- De sociale samenhang in de wijk, is er een intensievere samenwerking tussen partners ?
- De leefbaarheid in de wijk
- Wat zijn de stimulerende en belemmerende factoren om goede en duurzame voeding op kinderdagverblijven te introduceren

3 Onderzoeksopzet

Het project is uitgevoerd op 4 basisscholen in Noord-Brabant. Deze scholen zijn gedurende de looptijd van het project Wereld School Wereld Wijk ondersteund door het coördinerende team. De samenstelling van het coördinerend team was zo gekozen dat expertise beschikbaar was om zowel de sociale processen in de wijk, de inhoudelijke thematiek van duurzame ontwikkeling, als ook de inbedding hiervan in het onderwijsprogramma te kunnen ondersteunen en om de resultaten verder uit te dragen. Goede initiatieven en concrete instrumenten die elders zijn ontwikkeld en beproefd zijn bij de deelnemende scholen ingezet. Een voorbeeld is het aanbieden van duurzaamheidslessen.

Het project bestond uit meerdere onderdelen

- Inventarisatie van wensen en mogelijkheden met alle deelnemende scholen en hun (potentiële) lokale partners. Per locatie is een vertaling gemaakt naar concrete activiteiten en een activiteitenkalender opgesteld.
- Kennisuitwisseling tussen de scholen, over plannen, werkwijze, knelpunten.
- Uitvoeren van de activiteitenkalender, waarbij het coördinatieteam zorg droeg voor
 - o Projectaansturing
 - o Ondersteuning en procesbegeleiding bij de activiteiten en opbouwen van relaties
 - o Inhoudelijke ondersteuning in de lessen, lesprogramma's, instructies leerkracht.
- Communicatie door o.a. nieuwsbrieven
- Organisatie van bijeenkomsten
- Kennisdeling over het proces. Inspirerende verhalen optekenen door middel van interviews met direct betrokkenen zoals kind, leerkracht, wijkbewoner, bedrijf, en maatschappelijk middenveld. De hoofdlijnen, doelstellingen en leermomenten van verschillende activiteiten in het project zijn vastgelegd in het boek "WSWW Inspiratieboek duurzaamheid en sociale cohesie op school en in de wijk" (www.wereldschoolwereldwijk.nl).

Tenslotte is vanuit de behoefte aan gefundeerde en inspirerende kennisdeling onderzoek verricht naar de effecten van het project op duurzaam bewustzijn en handelen bij de verschillende deelnemers. De resultaten van dit onderzoek zijn hier gerapporteerd.

4 Methoden

4.1 Deelnemers aan het project

In dit project volgen we initiatieven rondom leefbaarheid, duurzaamheid in relatie tot opvoeding en onderwijs op vier scholen. Elke school verschilt in achtergrond, behoeften, sociale verankering in het dorp etc.

Basisschool Edith Stein

Basisschool Edith Stein is ondergebracht in het voormalig klooster in het centrum van Zijtaart. Het klooster is de afgelopen jaren geheel gerenoveerd, volgens het concept van de Frisse Scholen en omgetoverd tot een multifunctionele accommodatie (MFA) met BSO, TSO, peuterspeelzaal, het KDV en het buurthuis. Zijtaart is een dorp met circa 1800 inwoners, vlakbij Veghel. Het dorp heeft een groot verenigingsleven. Mensen kennen elkaar. Het klooster met de school vormt het hart van het dorp. Het schoolgebouw is omringd door de voormalige kloostertuin. Het is de wens van de school deze om te vormen tot een natuur/speelleertuin, waar het hele dorp gebruik van kan maken.

Lambertusschool Haarsteeg

De Lambertusschool staat in Haarsteeg, gemeente Heusden. Haarsteeg is een klein dorp met weinig voorzieningen en winkels en er is geen bibliotheek. Mensen zijn afhankelijk van elkaar, maar men weet elkaar niet altijd te vinden. De Lambertusschool is de enige school in het dorp, met 268 leerlingen uit Haarsteeg. Het is een hechte gemeenschap.

De Tovervogel Oisterwijk

De Tovervogel in Oisterwijk is een brede basisschool met een rooms-katholieke achtergrond die zes jaar geleden is ontstaan na een fusie tussen Zwaluw en Merlijn. Sinds 1 maart 2012 zit de Tovervogel in een nieuw, duurzaam gebouw (de Waterhoef) waar ook de peuterspeelzaal, BSO en kinderopvang gehuisvest zijn. Belangrijke basiswaarden van de school zijn: duurzaam, fris en groen.

De Touwladder Sint-Michielsgestel

Basisschool De Touwladder is in augustus 2013 verhuisd naar het nieuwe brede school gebouw 'Ellips', ontworpen door architect Thomas Rau, waar ook de BSO en het kinderdagverblijf zijn gehuisvest. De school is omgeven door een openbaar toegankelijke buitenruimte, die één geheel vormt met het gebouw. De natuur wordt naar binnen gehaald en de school staat open voor 'buiten'. De school is gebouwd vanuit een visie waarin duurzaamheid en zorg voor de omgeving leidend zijn. Bij aanvang van het project (najaar 2013) had de school net het predicaat 'zwakke school' gekregen, waardoor de focus van de directie gericht was om het onderwijsniveau op een hoger plan te krijgen. Pas daarna kon er ruimte komen voor activiteiten rond het project WSWW. Uiteindelijk doel van de school was om duurzaamheid en zorg voor de natuur ook als leidraad binnen het onderwijs te krijgen. De wijk bestaat uit een gevarieerde populatie. De omgeving wordt als een taalzwak gebied omschreven.

4.2 Deelonderzoeken

1. *Bewustzijns en gedragsverandering van de kinderen van de deelnemende basisscholen richting een duurzamere en gezondere leefstijl.*

Effecten van de duurzaamheidseducatie op het bewustzijn en gedrag werden onderzocht bij de leerlingen van de participerende scholen aan de hand van een duurzaamheidvragenlijst ingevuld bij aanvang van het project (najaar van 2013) en na 1 jaar (najaar 2014). De vragenlijst omvatte begrijpelijke en beeldende vragen rondom thema's als het produceren van voedsel (waar komt mijn eten vandaan), afval en recyclen, natuur en milieu (biodiversiteit in de wijk), water en Energiegebruik (zie bijlage 1).

2. *Het zelf-organiserend vermogen en de sociale samenhang in de wijk.*

De effecten van de geïntegreerde aanpak op de verbinding en samenwerking in de wijk is onderzocht door middel van semi-gestructureerde interviews met de directrices van de vier scholen bij aanvang en aan het einde van het project.

3. *De leefbaarheid in de wijk.*

De effecten van de geïntegreerde aanpak op leefbaarheid in de wijk is onderzocht door middel van een cross-sectionele survey onder betrokkenen en bewoners in de participerende wijken, bij aanvang en aan het einde van het project. De survey omvat een 40-tal vragen rondom thema's als kwaliteit van leven, groen in de wijk, sociale participatie en veiligheid.

4. *Bevorderen van de gezondheid.*

Stimulerende en mogelijk belemmerende factoren om duurzame voeding (streekgebonden en/of biologische groenten en fruit) op kinderdagverblijven te introduceren is onderzocht door middel van literatuuronderzoek en interviews bij kinderdagverblijven in de regio. Hiertoe zijn gesprekken gevoerd met het management van Humanitas kinderdagverblijf Het Tovernest in Oisterwijk en 't Beertjeshuis in Berlicum.

4.3 Ontwikkeling conceptueel model

In dit project wordt samengewerkt met mensen die een verschillende achtergrond hebben. Om gezamenlijk het projectdoel na te streven, is het belangrijk een gemeenschappelijk begrip te hebben over wat er verstaan wordt onder termen zoals duurzaamheid, duurzame burger, sociale samenhang en leefbaarheid.

Onderzoekers van het Louis Bolk Instituut hebben een eerste kader geschetst voor termen die te maken hebben met duurzaamheid, leefbaarheid etc. Het projectteam is verzocht dit kader verder aan te vullen en te concretiseren. Dit heeft geresulteerd in het conceptueel model, zoals weergegeven in figuur 4.1.

Figuur 4.1 : conceptueel model

4.4 Praktische uitwerking van conceptueel model

Het conceptueel model zoals weergegeven in figuur 4.1 is het beginpunt en de genoemde concepten zijn nog niet definitief geoperationaliseerd. De specifieke invulling hiervan is afhankelijk van de context. Het projectteam heeft bij een aantal concepten aangegeven wat volgens hen, in het kader van dit project de praktische uitwerking van het begrip is, en hoe zich dat naar de praktijk kan vertalen. De concepten zijn niet als vaste definities vastgelegd. De praktische vertalingen, zoals die binnen het projectteam naar boven zijn gekomen (zie tabel 4.1), zijn gebruikt als input voor de vragenlijst voor de kinderen en de volwassenen.

Tabel 4.1 Concepten, praktische uitwerking en operationalisering van termen rond duurzaamheid

Categorie - Concept	Praktische uitwerking van het concept (betekenis in het kader van het project WSWW)	Operationaliseren (voorbeelden van praktische toepassing)
Duurzame burgers		
- Duurzame burgers	Een duurzame burger is een burger die het begrip duurzaamheid kan uitleggen en ook toepast in zijn/haar dagelijks leven en ook anderen hierin mee probeert te nemen.	Een wijkbewoner ouder dan 12 jaar die: - het begrip duurzaamheid kan uitleggen én die min. 5 maatregelen kan noemen die binnen een gezin genomen kunnen worden waardoor duurzaam leven wordt bevorderd én - die binnen de eigen huishouding daadwerkelijk 3 of meer duurzame maatregelen toepast (kwantitatief) óf daadwerkelijk zijn/haar mondiale voetafdruk structureel wil verminderen en daar moeite voor doet (kwalitatief) - die met andere wijkbewoners minimaal één duurzame activiteit pleegt of van plan is dit binnen 3 maanden op te pakken
- Bewustwording	Er is sprake van duurzaam bewustzijn, wanneer - iemand zelf aantoonbaar duurzaam handelt? - EN andere burgers aanspreekt op structureel niet-duurzaam gedrag - EN zijn kennis en mening over wat duurzaam gedrag is overdraagt aan zijn eigen directe omgeving: kinderen/familie?	
- Gedragsverandering	Het veranderen van de wijze van doen, optreden en reageren; duurzaam gedrag: zo weinig mogelijk en liefst geen gedragingen vertonen die een negatieve invloed hebben op natuurlijke bronnen en sociaal welbevinden van je medemens en jezelf.	Voorbeelden van een gedragsverandering zijn: - Minder plastic kopen=minder aan de straat voor de ophaaldienst - Minder/geen verbruiksplastic op school - Minder vaak kinderen met de auto ergens afzetten - Lampen/digibord/pc uit op school - Beter scheiden van afval - "Door het project geef ik nu geen pakjes meer mee naar school" - Meer streekproducten kopen en delen. - Meer sámen doen in de wijk Per activiteit kunnen doelen gesteld worden
- vanzelfsprekendheid	Lastig om vooraf goed te omschrijven. Het zal voornamelijk in gesprekken tot uiting moeten komen, door specifiek taalgebruik.	Voorbeelden van taalgebruik die op vanzelfsprekendheid wijzen zijn: - logisch, - dat doe ik elke dag, - natuurlijk doe ik dat, - onbewust
- Verantwoordelijkheid	Intrinsieke motivatie om zelf te handelen en je voor iets in te zetten, maar óók het elkaar er <u>op aanspreken</u> en het <u>overdragen</u> van jouw kennis en waarden en normen zodat het een gezamenlijke verantwoordelijkheid wordt	

Zelf-organiserend vermogen

- Sociaal interactie patroon	De in dit kader bedoelde sociale interactiepatronen hebben betrekking op het verbeteren en het multipliceren van de contacten, samenwerking en beleving tussen de bewoners en bedrijven in de wijk. Interactie vindt plaats - binnen de eigen groep - met groepen van andere leeftijd en/of herkomst, steeds voor zover het fysieke en/of sociale duurzaamheid betreft. - Tussen medewerkers van de samenwerkingspartners binnen en buiten de (brede) scholen, inclusief de relaties met bedrijven!	Termen die hier bij horen zijn: - contacten - samenwerking - beleving (wat wordt opgemerkt) - intensiveren, - frequentie, - diepgang ook op meerdere vlakken
- Samenwerking	Het gezamenlijk bedenken, organiseren, begeleiden en/of uitvoeren van een concrete activiteit (die onderdeel is van de activiteitenkalender).	- samenwerking - taakverdeling - gebruik maken van elkaars talenten
- Kennisdeling/uitwisselen van ervaring	Het elkaar informeren over opgedane ervaringen en kennis,	- telefoongesprek, Email, - persoonlijk overleg - werkbezoek
- Gezamenlijke activiteiten	Zie samenwerking	
- Nieuwe initiatieven	Het bedenken én uitvoeren van activiteiten die niet eerder plaatsvonden of die vragen om een nieuwe inspanning	

Leefbaarheid

- Verbinding/verbondenheid in de wijk	Hoe kun je zien dat er sprake is van verbinding/verbondenheid in de wijk Verbetering/intensivering van verbondenheid in de wijk is een gevolg van het verbeterde sociale interactiepatroon; met name deze patronen kunnen worden gemeten.	- meer verbinding ervaren (van oppervlakkig naar inhoudelijk) met andere organisaties, - meer verbinding ervaren met mensen in de wijk en/of medewerkers bij maatschappelijke instanties of bedrijven - betrokken zijn geraakt bij nieuwe plannen of uitvoering van initiatieven - slechten van culturele verschillen
- Welbevinden	Subjectief (prettig voelen in je eigen omgeving) veiligheid (milieuveiligheid), criminaliteit, vertrouwen	
- Gezondheid	Meer bewegen en gezonde voeding zoals groenten en fruit	neem de fiets, streekproducten en biologische producten
- Vertrouwen	Subjectief	- sociale veiligheid, - andere sociale groepen leren kennen, - samenwerking
- Veiligheid	Subjectief, zie hierboven	
- Fysieke inrichting van de wijk	Meer en/of kwalitatief beter groen	- afwisselender, - betere biodiversiteit, - uitnodigend, - bruikbaar, nuttig groen,

4.5 Vragenlijst duurzaam burgerschap voor de kinderen van de basisschool

De vragenlijst bestaat uit open en gesloten vragen. In de open vragen wordt gevraagd naar de eigen indruk van de wijk “Wat vind je zelf goed in je buurt? ”, maar ook naar de uitleg van het woord duurzaamheid. “Veel grote mensen gebruiken vaak het woord duurzaamheid, wat zou dat betekenen? “

De vragenlijst is opgedeeld in 4 categorieën.

1. Wat vind je van jouw buurt?

Waarin aspecten als beschikbaarheid van winkels, speeltuinen en de sociale omgang in de buurt (veiligheid, respect, elkaar helpen) is nagevraagd op een 5 punts Likert-scale, aangeduid met smileys.

2. Wat doe je al op het gebied van duurzaamheid.

Op een 5 punts likert scale werd kinderen gevraagd aan te geven of ze dit “nooit”, “bijna nooit”, “soms”, “vaak”, “heel vaak of altijd” doen. Hierbinnen hebben we een aantal deelgebieden onderscheiden. Bij elk deelgebied zijn twee tot vier vragen geformuleerd.

Milieu	1. Ik neem drinkpakjes mee naar school 2. Ik doe het licht uit als ik weg ga 3. Ik word met de auto naar school gebracht 4. Boodschappen doen wij op de fiets
Biodiversiteit	1. Thuis maken we de tuin aantrekkelijk voor dieren (vogels, bijen, vlinders), door bijvoorbeeld bloemetjes te planten en een vogelhuisje op te hangen 2. Thuis gebruiken we gif om onkruid te bestrijden
Voeding	1. Thuis eten we vlees bij het avondeten 2. Ik eet aardbeien in de winter 3. Thuis eten en drinken wij biologisch
Lokale economie	1. Thuis kopen wij producten bij winkels of boerderijen in de buurt 2. We bestellen producten (kleding, eten) via internet 3. Ik let er op uit welk land mijn eten komt (bijvoorbeeld komen deze aardbeien uit Nederland of uit Israël ?)
Afval	1. Ik bewaar mijn afval als ik geen prullenbak zie, zodat ik het later weg kan gooien 2. Thuis nemen wij zelf een tas mee bij het boodschappen doen, zodat we geen plastic tasje nodig hebben 3. Voordat ik iets weggooi denk ik na of ik het nog ergens anders voor kan gebruiken
Energie	1. In de winter kies ik voor een dikke trui, zodat de verwarming niet omhoog hoeft 2. Ik ga zuinig om met energie (ik doe bijvoorbeeld snel de deur achter me dicht, zodat de kamer warm blijft).
recycling & bouwen	1. Als mijn spullen kapot gaan probeer ik het eerst te maken, of laat ik het repareren 2. Spullen die we thuis niet meer gebruiken geven we aan iemand anders in plaats van het weg te gooien
Sociale duurzaamheid	1. Ik speel met kinderen uit de buurt 2. Ik doe mee als er iets in de buurt wordt georganiseerd (bijvoorbeeld een straatfeest) 3. Ik help mijn buurtgenoten (bijv. door de hond uit te laten van de buurvrouw)

3. Wat weet je al? Hierbij werden stellingen geponeerd, waarbij de kinderen konden aangeven of de stelling “waar”/ “niet waar”/“ik weet het niet” was.

milieu
1. Fietsen naar school is beter voor het milieu dan met de auto worden gebracht 2. Het is beter voor het milieu om met het vliegtuig te reizen dan met de trein

- Als er ergens anders op de wereld veel bomen worden gekapt is dat slecht voor ons milieu

Biodiversiteit

- Veel verschillende bloemen en planten zorgen voor meer vlinders, bijen en ander insecten
- Bijen hebben we nodig om fruit te laten groeien. Ze zorgen voor het verspreiden van stuifmeel.

Voeding

- In de zomer kun je beter fruit uit een ander land eten dan fruit uit Nederland
- Als Nederlanders 3 kilo fruit kopen gooien ze ongeveer 1 kilo weg
- Boontjes uit Egypte zijn beter voor het milieu dan boontjes uit Nederland
- In de winter kun je veel groente eten uit je eigen tuin

lokale economie

- In de winkel kun je zien uit welk land groente en fruit komt
- Een voedselkilometer is de afstand die het eten aflegt vanaf de boer naar jouw bord. (bijvoorbeeld van Spanje naar Nederland is 2000 voedselkilometers)

afval

- Een limonadeblikje dat je weggooit in de natuur blijft ongeveer 100 jaar liggen
- Batterijen horen thuis in de groenbak (de groene container)
- Van groente en fruitresten kun je compost maken. Dit is nieuwe vruchtbare grond.
- Alles wat we weggooien wordt verbrand

Energie

- Steenkool kun je eten
- Aardgas is een vorm van duurzame energie
- Duurzame energie raakt nooit op
- Windenergie is een vorm van duurzame energie
- Door het gebruik van duurzame energie warmt de aarde niet zo snel op

4. Wat kan en wil ik zelf doen? Hierin werd gevraagd welke stellingen de kinderen vonden dat bij hen pasten. Ook hier is een 5-punts Likert scale toegepast met de antwoordcategorieën: “past helemaal niet bij mij” / “past niet bij mij” / “tussenin” / “past bij mij” / “past helemaal bij mij”

Bezorgdheid

- We moeten zuiniger zijn met de aarde, zodat er later ook nog mensen kunnen wonen

Actiebereidheid

- Ik wil graag helpen om de buurt waarin ik woon tot een fijne plek te maken
- Ik vertel mijn ouders/familie wat zij kunnen doen om onze buurt tot een fijne plek te maken
- Ik verzin samen met mijn vrienden plannen om de buurt tot een fijne plek te maken (bijvoorbeeld afval verzamelen of tweedehands spullen ruilen).
- Ik wil graag andere mensen uit de buurt helpen die zelf iets niet kunnen

Offerbereidheid

- Ik wil best minder zakgeld of speelgoed krijgen, als de wereld dan beter zou worden

Eigen effectiviteit

- Ik kan zelf iets doen om mijn buurt beter te maken
- Als mijn vrienden dingen op straat gooien, dan zeg ik er iets van.

Respect

- Ik luister graag naar oude mensen, want daar kan ik iets van leren
- Ik ga voorzichtig om met spullen die niet van mij zijn
- Ik vind het belangrijk dat gehandicapte mensen en kinderen bij elkaar op bezoek gaan en van elkaar leren

Leerkrachten ontvingen een begeleidende brief met nadere informatie en toelichting hoe de vragenlijst onder de leerlingen af te nemen. De kinderen vulden de vragenlijst anoniem in, en de juf/meester gaf duidelijk aan dat zij/hij de antwoorden niet zou bekijken. Dit om wenselijke antwoorden van de kinderen zoveel mogelijk te voorkomen. Daarnaast werden vooraf gaand aan het invullen van de vragenlijst een aantal termen uit de vragenlijst door de leraren nader toegelicht, zodat iedereen bijvoorbeeld hetzelfde beeld heeft bij antwoordmogelijkheden zoals “soms” of “vaak”.

Bij de aanvang van het project werd duidelijk dat veel van de schoolactiviteiten binnen het project betrekking zouden hebben op groep 7. Daarom is deze groep specifiek benaderd om mee te doen met het onderzoek. Omdat basisschool de Tovervogel in Oisterwijk juist de activiteiten op groep 6

wilde richten, heeft op deze locatie groep 6 de vragenlijst ingevuld. In tabel 4.2 staat aangegeven welke groepen op welke basisschool de vragenlijst hebben ingevuld.

In het najaar 2013 (november), voordat er activiteiten binnen het project zijn uitgevoerd, is de vragenlijst voor de eerste maal afgenomen; de Voormeting (t=0). In het najaar 2014 (oktober, voor de herfstvakantie) is de vragenlijst voor de tweede maal afgenomen, de Nameting (t=1). De vragenlijst voor de Nameting was hetzelfde als de lijst van de Voormeting, met een aantal extra vragen over de activiteiten die in het tussenliggende jaar hadden plaatsgevonden. De Voormeting is door 297 kinderen uit 10 groepen ingevuld, de Nameting is ingevuld door 179 kinderen uit 6 groepen. Naast de 4 scholen hebben ook de kinderen van de referentieschool Pieter Wijten uit Waalwijk de vragenlijsten ingevuld.

Tabel 4.2. Groepen die de vragenlijst hebben ingevuld op t=0 en t=1

School en groep	2013 (Voormeting t=0)	2014 (Nameting t=1)
Haarsteeg	Groep 6	Groep 7
	Groep 7	Groep 8
	Groep 8	
Edith Stein	Groep 7	Groep 8
	Groep 8	
Tovervogel	Groep 5	Groep 6
Touwladder	Groep 7	Groep 8
	Groep 8	
Pieter Wijten (referentieschool)	Groep 7	Groep 8
	Groep 8	
Totaal aantal groepen	10	6
Totaal aantal deelnemers	298	179

4.6 Semi-gestructureerde interviews en actor mapping

In semi-gestructureerde interviews met de directrices van de 4 scholen is bij aanvang van het project (najaar 2013) en na afronding van het activiteitschooljaar (najaar 2014) informatie verzameld over de reden voor deelname en de verwachtingen van het project en in hoeverre het project ook aan de verwachtingen heeft voldaan. Tijdens de interviews is op beide momenten ingezoomd op de bestaande samenwerkingen van de school met verschillende partijen en verenigingen in het dorp. Voor deze actor mapping is gebruik gemaakt van een inventarisatie van de projectgroep, waarin de potentiële samenwerkingspartners (o.a. verenigingen, plaatselijke ondernemers) in kaart zijn gebracht. Tijdens het interview is de bekendheid van de school met deze partners en de eventuele samenwerking en de aard van de samenwerking met deze partners in kaart gebracht.

Daarnaast zijn semi-gestructureerde interviews ingezet om inzicht te krijgen op de voeding van de kinderdagverblijven en de mogelijkheden tot het stimuleren van meer duurzame voeding zoals biologische en streekgebonden groenten en fruit aldaar. Deelnemers waren de locatiemanagers van Humanitas kinderdagverblijf Het Tovernest in Oisterwijk, Brede Schoolpartner van basisschool De Tovervogel) en 't Beertjeshuis in Berlicum (Bredeschoolpartner van Basisschool De Touwladder in St. Michielsgestel)

4.7 Vragenlijst duurzaam burgerschap voor de volwassenen betrokken bij de basisschool / wijk

Voor de betrokkenen en wijkbewoners is een online vragenlijst ontwikkeld binnen het programma MWM2. De vragenlijst bestond deels uit dezelfde vragen als de kindervragenlijst. Voor het onderdeel “wat vind je van je buurt” is hierbij gekozen voor een 10 puntsschaal i.p.v. een 5 punts likert scale. Vragen over het actieve burgerschap zijn gesteld door het vragen naar vrijwilligerswerk. Om eventuele veranderingen op te kunnen pikken zijn bij de Nameting een aantal vragen uit de vragenlijst van de Voormeting herhaald, en zijn vragen opgenomen over de eventuele veranderingen die de betrokkenen in het voorafgaande jaar hadden bemerkt (de vragenlijst voor de Nameting is in Bijlage 2 weergegeven).

Deelnemers

Bij aanvang van het project zijn alle (potentiële) samenwerkingspartners en de contactpersonen in kaart gebracht. De vragenlijst is in november 2013 aan deze contactpersonen gestuurd, met het verzoek de link door te sturen naar betrokkenen of leden van de partner. Via de scholen is de vragenlijst verstuurd aan de ouders. Mensen waren vrij om de vragenlijst door te sturen naar andere wijkbewoners.

Doordat het beperkte aantal respondenten eind 2013 is in januari 2014 een hernieuwde oproep gedaan. In St. Michielsgestel zijn ook vragenlijsten op papier verspreid onder buurtbewoners die mogelijk geen internet toegang hadden.

Voor de Nameting in januari/februari 2015 zijn dezelfde groepen aangeschreven. Daarnaast zijn mensen persoonlijk benaderd die bij de Voormeting hun e-mailadres hadden achtergelaten zodat we ze opnieuw zouden kunnen benaderen.

De Voormeting is ingevuld door 105 respondenten, verdeeld over de 4 deelnemende plaatsen. Het aantal respondenten per plaats varieerde van 4 tot 50. De Nameting is ingevuld door 135 respondenten.

4.8 Data-analyse

Binnen het project is een verscheidenheid aan data verzameld. Het betreft zowel kwalitatieve als kwantitatieve data, data uit interviews, literatuuronderzoek en data uit vragenlijstonderzoek onder kinderen en volwassenen.

Kwalitatieve gegevens

De resultaten uit de interviews worden in dit rapport beschreven. De resultaten van de actor mapping zijn uitgewerkt in een tabel, waarin met kleur wordt aangegeven hoe de verbinding is veranderd gedurende de looptijd van het project.

De kwalitatieve resultaten van het vragenlijst onderzoek, waarin kinderen is gevraagd wat ze onder duurzaamheid verstaan zijn uitgewerkt in een wordcloud (online programma Wordle, 2015)

Kwantitatieve data

Voor de analyse van de vragenlijsten voor de kinderen en de betrokkenen/wijkbewoners is gebruik gemaakt van IBM SPSS 19.0. Doel van de data-analyse was om na te gaan of de activiteiten die gedurende het jaar door de school zijn georganiseerd, een effect hebben gehad op de bewustwording en de kennis van duurzaamheid.

De vragenlijsten zijn anoniem ingevuld, waardoor niet op individueel niveau onderzocht kon worden of er een verandering heeft plaatsgevonden na afloop van het project ten opzichte van voor de start van het project. Daarom worden de antwoorden op groepsniveau vergeleken. Groep 7 uit 2013 (bij aanvang Voormeting) zit een jaar later (2014, Nameting) in groep 8. Dit zijn dezelfde kinderen die een jaar ouder zijn geworden. Omdat alle kinderen tijdens een schooljaar nieuwe kennis opdoen, wordt bij aanvang van het project ook de groep kinderen uit groep 8 gevraagd om de vragenlijst in te vullen, zodat een schatting gemaakt kan worden wat groep 8 zou weten als er geen project op school was geweest. Deze groep 8 uit 2013 dient daarmee als controle. Als extra controle heeft een aantal groepen van de referentieschool Pieter Wijten uit Waalwijk de vragenlijst ingevuld. Op deze school zijn in hetzelfde jaar geen extra activiteiten vanuit het project WSWW georganiseerd. Wanneer groep 8 bij de Nameting hoger scoort dan de groep 7 bij de Voormeting en de groep 8 bij de Voormeting, dan heeft het project op deze specifieke vraag een effect gehad.

Likert-scale data

Voor de categoriële variabelen (Likert-scale data) zijn kruistabellen (Cross-tabs) gemaakt, waarin de resultaten voor de verschillende categorieën zijn beschreven per jaar, per school en per groep. De Mode (het meest gegeven antwoord) is in de tabellen weergegeven. Om na te gaan of kinderen een specifieke vraag in 2014 anders hebben beantwoord dan in het jaar ervoor is de non-parameterische Kruskal-Wallis test uitgevoerd. Hierbij is gekeken naar de verschillen per schooljaar en per school, en zijn de vergelijkingen gemaakt zoals in tabel 4.3 vermeld. Een $p < 0,05$ wordt als statistisch significant beschouwd.

Tabel 4.3 Overzicht van de vergelijkingen ten behoeve van de statistische analyse

	Verandering in het jaar	Controle met groep vorig jaar
Haarsteeg	Groep 7 (2014) - Groep 6 (2013)	Groep 8 (2014) - Groep 8 (2013)
	Groep 8 (2014) - Groep 7 (2013)	Groep 7 (2014) - Groep 7 (2013)
Edith Stein	Groep 8 (2014) - Groep 7 (2013)	Groep 8 (2014) - Groep 8 (2013)
Tovervogel	Groep 6 (2014) - Groep 5 (2013)	
Touw ladder	Groep 8 (2014) - Groep 7 (2013)	Groep 8 (2014) - Groep 8 (2013)
<i>Controle:</i>		
Pieter Wijten	Groep 8 (2014) - Groep 7 (2013)	Groep 8 (2014) - Groep 8 (2013)

Bij de opbouw van de vragenlijst is uitgegaan van een aantal aspecten rond duurzaamheid. Bij elk aspect zijn meerdere vragen gesteld (zie § 4.5). Om tot een totaalscore per aspect te komen zijn de antwoorden op de categorieën omgezet in een numerieke variabele, waarbij de laagste score voor duurzaamheid 1 punt en de hoogste score 5 punten kreeg. Deze scores zijn opgeteld en gedeeld door het aantal vragen, om per deelaspect een gemiddelde score te berekenen. Verschillen tussen de Voor- en Nameting zijn door middel van een ongepaarde t-toets op significantie getoetst.

5 Resultaten

In het schooljaar 2013-2014 zijn een groot aantal activiteiten georganiseerd. Een overzicht van deze activiteiten zijn vermeld in bijlage 3

5.1 Bewustzijns- en gedragsverandering van de kinderen van de deelnemende basisscholen richting een duurzamere en gezondere leefstijl

In 2013 hebben 10 groepen (298 kinderen) deelgenomen aan de Voormeting (t=0 vragenlijst). In 2014 hebben 6 groepen (totaal 179 kinderen) deelgenomen in de Nameting (t=1 vragenlijst). De groepen 8 uit 2013 waren inmiddels van school af.

Buurt- hoe ervaren kinderen hun buurt

Zowel bij aanvang van het project als na een jaar is de kinderen gevraagd om hun buurt te scoren op speelveldjes, natuur, veiligheid, winkels, opgeruimd zijn, vriendelijkheid, respect voor mensen en spullen. Bijna alle kinderen vinden dat ze in een fijne buurt wonen, ongeacht de woonplaats. Het oordeel over de andere aspecten van de wijk waren wel afhankelijk van de woonplaats van het kind. Bij de vergelijking van de antwoorden van alle kinderen samen van de voor- en nameting werd alleen voor het onderdeel, "ik kan veilig fietsen" een significant verschil gevonden, waarbij de kinderen in 2013 dit aspect hoger scoorden. Bij de vergelijking van de afzonderlijke groepen van de verschillende scholen werden tussen de voor- en nameting significante verschillen gevonden op hun oordeel over aspecten van de wijk. Echter er is geen duidelijk patroon te herkennen. Soms scoorden aspecten significant beter in de voormeting (9 maal) en soms scoorden aspecten van de buurt beter in de nameting (5 maal), maar deze verschillen waren bij alle scholen en in alle aspecten te zien. Een uitgebreid overzicht van de resultaten vindt u in de bijlage 4.1.

Samengevat: het oordeel van de kinderen over hun wijk is gedurende het project niet veranderd.

Duurzaamheid - wat verstaan kinderen onder duurzaamheid

Zowel bij aanvang van het project als na een jaar is aan leerlingen van de basisscholen de vraag gesteld wat ze onder duurzaamheid verstaan. Duurzaamheid blijkt een heel abstract begrip, waar kinderen weinig beeld bij hebben. De resultaten van de antwoorden zijn in een word cloud weergegeven (figuur 5.1).

Het is opvallend dat het woord "*duur*" zowel bij de voormeting en nameting veel voorkomt. Een veel gegeven antwoord is "het zal wel duur zijn" of "dat het heel duur is". Bij de nameting in 2014 worden in de vragenlijst naast het woord *duur* ook de termen *energie*, *milieu* en *zuinig* genoemd (Zie Cloud t=1). Een groter aantal kinderen weet nu dat duurzaamheid hier mee te maken heeft.

Als de open antwoorden van de kinderen worden omgerekend naar "fout", "beetje goed" of "goed", dan is er een statistisch significante ($p < 0.05$) verschuiving te zien, waarbij in 2014 het percentage kinderen met een "beetje goed" antwoord is gestegen van 21 naar 36% en voor een "goed" antwoord van 15 naar 20 %. Ook bij de controleschool weten de kinderen beter wat duurzaamheid betekent. Hier gaf nu 26% een goed antwoord, terwijl dit vorig jaar iets minder dan 15% was.

- de lessen over plastic soep (alle scholen)

- de E-waste race (Haarsteeg, Zijtaart)
- kennismaking met mensen met een handicap (Haarsteeg)
- kennismaking met de kinderen uit het AZC (Oisterwijk).

Doen- wat doen kinderen op het gebied van duurzaamheid

Bij de analyse van de gegevens over wat de kinderen DOEN op het gebied van duurzaamheid zijn voor bijna alle vragen significante ($p < 0,05$) verschillen te zien tussen de scholen (zie tabellen in bijlage 4.2). De meest opvallende verandering is dat bij de nameting kinderen vaker antwoorden dat ze afval bewaren tot er een prullenbak is en kapotte spullen eerst proberen te repareren dan bij de voormeting (zie tabel 5.1).

Verder valt het op dat meisjes significant duurzamer gedrag vertonen dan jongens en ook meer willen doen op dit gebied (bijlage 4.2). De andere gevonden verschillen rondom het thema DOEN zijn niet eenduidig te interpreteren. Als individuele vragen gegroepeerd en gescoord worden op specifieke thema's zoals bijv. recycling, energie, milieu en biodiversiteit, dan wordt er op de totaalscores geen significante verbetering van duurzaam gedrag gevonden gedurende de looptijd van het project (zie de spindiagrammen in bijlage 4.2).

Tabel 5.1. Antwoorden per categorie voor de stelling "Ik bewaar afval tot ik een prullenbak zie"

Jaar		ik bewaar afval tot ik een prullenbak zie					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	0	2	4	6	8	20
	ES8	1	0	4	10	8	23
	LS6	6	3	9	8	17	43
	LS7	0	0	1	11	15	27
	LS8	0	1	11	15	12	39
	TL7	6	4	5	10	10	35
	TL8	6	2	14	16	8	46
	TV5	10	2	4	4	10	30
	PW7	3	2	5	6	3	19
	PW8	2	1	2	5	7	17
Total (%)		34 (11,3)	17 (5,7)	59 (19,7)	91 (30,4)	98 (32,8)	299 (100%)
2014	ES8	0	1	4	9	2	16
	LS7	2	0	5	15	21	43
	LS8	0	0	2	15	8	25
	TL8	6	2	10	11	7	36
	TV6 ^a	3	5	7	6	20	41
	PW8 ^a	0	0	3	6	10	19
Total (%)		11 (6,1)	8 (4,4)	31 (17,2)	62 (34,4)	68 (37,8)	180 (100%)

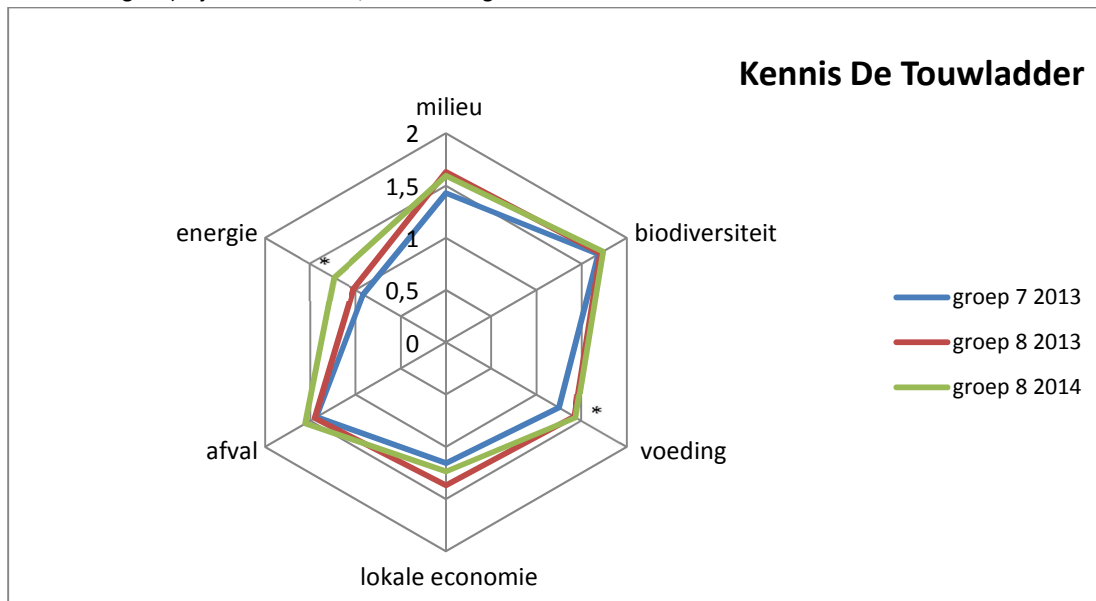
^a significant verschil, waarbij in 2014 vaker de categorieën vaak of heel vaak zijn geantwoord. Met rood is de modes gegeven (het meest gegeven antwoord).

Kennis – wat weten de kinderen

In de figuren 5.3 tot 5.7 is de kennis weergegeven die kinderen hebben over specifieke deelgebieden van duurzaamheid zoals energie, milieu, biodiversiteit, voeding, lokale economie en afval. In elk spindiagram staat met gekleurde lijnen aangegeven wat de score van een groep in het

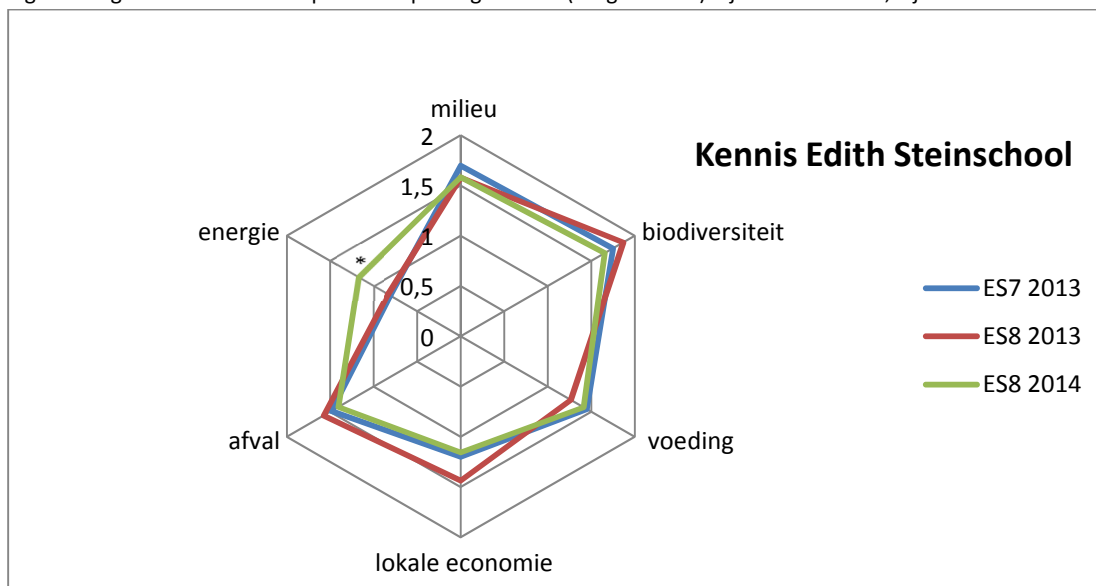
jaar 2013 of 2014 was. In de grafiek zijn de gemiddelde waarden weergegeven van het specifieke deelgebied. De waarde kan variëren van alles fout (score 0) tot alles goed (score 2). Met een * is aangegeven op welk deelaspect een significant verschil in score tussen de groepen is gevonden. Op specifieke onderdelen van kennis, zoals afval, biodiversiteit of energie, zijn er significante verschillen in scores tussen de groepen te zien. Opvallende verandering is dat op de meeste scholen kinderen significant beter scoren in de nameting op kennis over energie dan bij de voormeting (Figuur 5.3, 5.4, 5.5). Deze kennis over energie scoort ook hoger ten opzichte van de controlegroep op dezelfde school (Figuur 5.3 en 5.4) of referentie school (Figuur 5.7).

Figuur 5.3 gemiddelde scores op kennis op deelgebieden (met de range van 0= alles fout tot een maximale score van 2=alles goed) bij de Touwladder, St. Michielsgestel

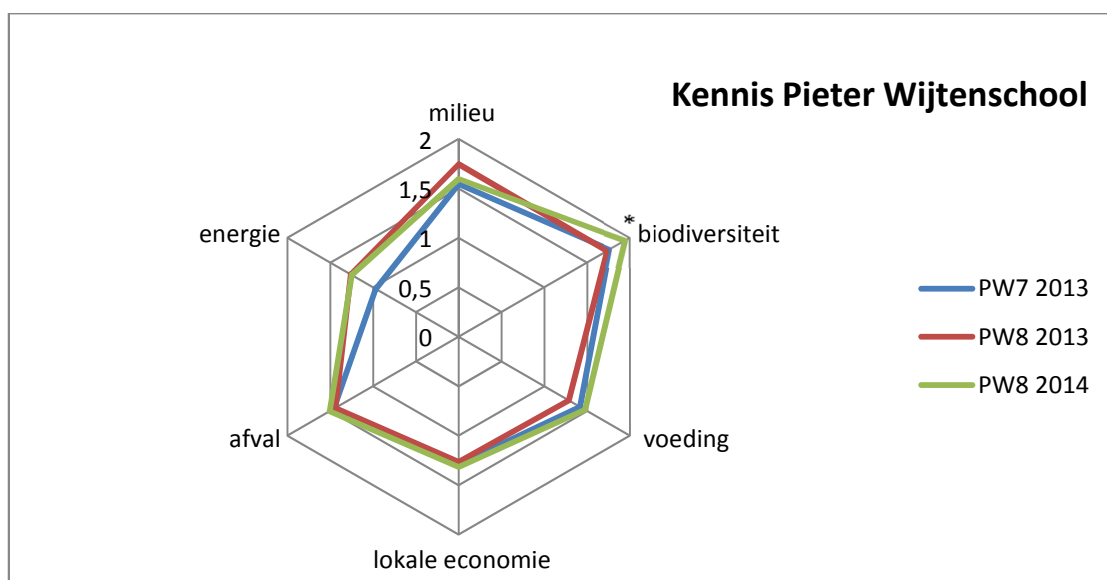
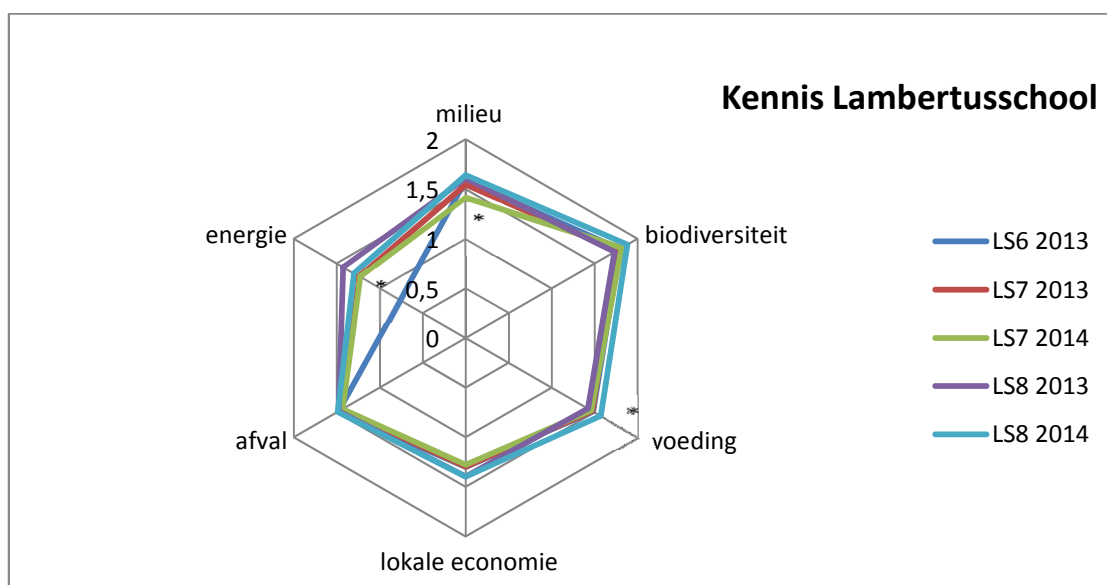
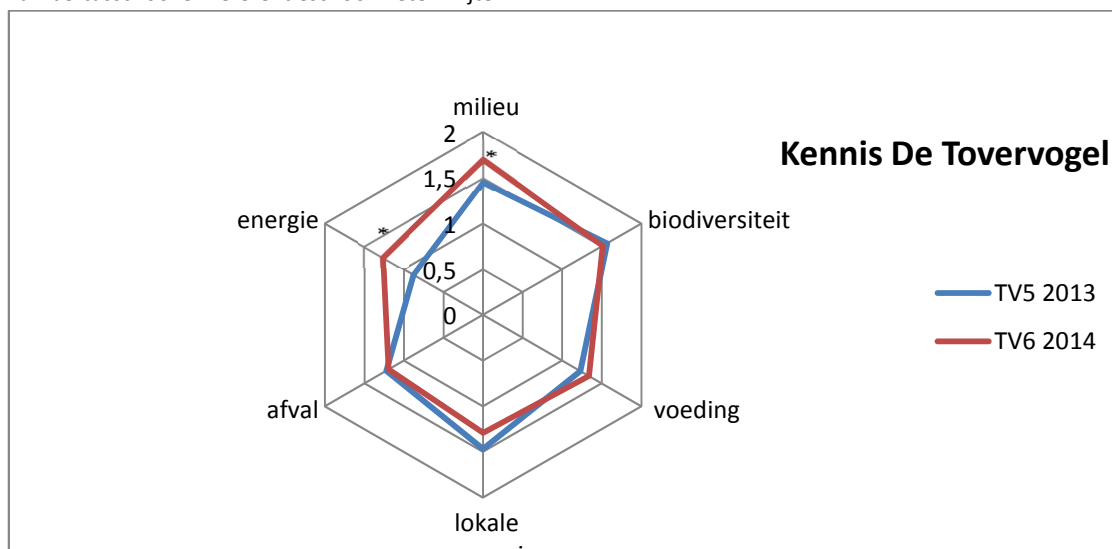
*significant verschil met andere groepen

Figuur 5.4 gemiddelde scores op kennis op deelgebieden (range 0 tot 2) bij de Edith Steins, Zijtaart

*significant verschil met andere groepen. ES7 2013 = groep 7 Edith Stein in 2013

Figuur 5.5, 5.6 en 5.7 gemiddelde scores op kennis op deelgebieden (range 0 tot 2) bij de Toervogel, Lambertusschool en referentieschool Pieter Wijten

Willen doen – wat is de intentie van de kinderen

Bij de vragen wat de kinderen zouden willen doen wordt geen duidelijk verschil gevonden tussen de twee meetmomenten. Wel is een duidelijk verschil te zien tussen de antwoorden van de jongens en de meisjes. Meisjes geven vaker aan dat ze iets zouden willen doen om buurt en wereld beter te maken. Ook zijn er significante verschillen tussen de scholen. De twee stellingen waar het kind wordt gevraagd of hij/zij ouders of vrienden op iets wijst, wordt vaker met “past niet bij mij” beantwoord door de kinderen van de Tovervogel. Dit heeft waarschijnlijk ook te maken met de jonge leeftijd van deze groep. Een overzicht van de significante verschillen vindt u in tabel 5.2. In bijlage 4.3 vindt u de uitgebreide tabellen.

Tabel 5.2 Overzicht van de significante verschillen op de stellingen (waarden <0,05 zijn significant)

	jongens- meisjes*	scholen (4 st)	2013- 2014
we moeten zuiniger zijn met de aarde	0,64	0,17	0,51
ik wil graag helpen in de buurt	0,00	0,20	0,39
ik vertel mijn ouders wat zij kunnen doen om de buurt fijner te maken	0,00	0,04	0,60
ik verzin met vrienden plannen om de buurt fijner te maken	0,00	0,34	0,40
als mijn vrienden dingen op straat gooien zeg ik daar iets van	0,00	0,01	0,82
ik wil mensen in de buurt helpen	0,00	0,04	0,66
ik wil zakgeld inleveren om de wereld beter te maken	0,01	0,00	0,52
ik kan zelf iets doen om buurt beter te maken	0,00	0,01	0,42
ik luister graag naar oudere mensen omdat ik er iets van kan leren	0,03	0,00	0,17
ik vind het belangrijk dat kinderen en gehandicapte mensen elkaar leren kennen	0,00	0,06	0,90
ik ga voorzichtig om met spullen van een ander	0,00	0,00	0,96

*meisjes scoren hoger dan jongens

5.2 Het zelf-organiserend vermogen en de sociale samenhang in de wijk, is er een sterkere, verbinding en samenwerking in de wijk, de sociale paragraaf.

In de tabel 5.3 staat een overzicht van de contacten van de basisscholen en de veranderingen hierin in het jaar van het project.

Tabel 5.3 overzicht van de partners en de nieuwe samenwerkingen a.g.v. project

	Potentiële partners	Bekend Op t=0	Bekend op t=1	Mate van samenwerking		
				gelijk	Licht versterkt	Veel versterkt
Lambertusschool	12	9	11	6	4	2
Toervogel	25	11	22	9	13	3
Touw ladder	24	12	20	6	13	5
Edith Stein	25	18	21	16	6	3
Totaal	86	40	74	37 (43%)	36 (42%)	13 (15%)

Als gevolg van het project hebben alle scholen het aantal samenwerkingspartners (o.a. groepen, verenigingen, plaatselijke ondernemers) flink uitgebreid, met name basisschool de Tovervogel en de Touw ladder. Ook is duidelijk dat de sterkte van de samenwerking is gestegen, bij 42% van alle samenwerkingen is deze licht gestegen, in 15% is sprake van een sterke stijging. Een stijging kan zijn van geen samenwerking naar een matige samenwerking of van een matige samenwerking naar een sterke samenwerking.

Uit de interviews met de directrices blijkt dat:

- Het project heeft veel activiteiten in gang gezet, waarvan een aantal als vast onderdeel van het schoolprogramma zullen terugkomen
- Het projectteam van WSWW heeft een belangrijke rol gespeeld als motor van de activiteiten en het benaderen van potentiële samenwerkingspartners
- De samenwerking met verenigingen en buurtbewoners is goed bevallen, maar ging soms anders dan vooraf gedacht. Partijen waar vooraf geen samenwerking mogelijk leek blijken nu juist heel goede partners. Daarom is het belangrijk om elkaar te leren kennen.
- Het blijkt dat een samenwerking pas goed werkt als een paar mensen de kar gaan trekken. Zeker als vanuit de partners iemand iets in gang zet, of na een overleg met de school een andere partij een deel van de organisatie naar zich toetrekt. Op deze manier wordt de school werk uit handen genomen zodat de school zich op de primaire taak kan richten.
- Zowel in Haarsteeg en St. Michielsgestel wordt aangegeven dat de samenwerking met de verschillende organisaties binnen de brede school is verbeterd, er vindt betere afstemming plaats, en er worden activiteiten samen opgepakt. Dit moet verder groeien

In de samenwerking zijn een aantal leuke contacten ontstaan die over en weer voordelen bieden. Een mooi voorbeeld hiervan is de samenwerking tussen de Lambertusschool en zorgboerderij de Deel, waarbij deelnemers met een verstandelijke handicap van de Deel meehelpen in de schooltuintjes en de kinderen van school naar de zorgboerderij gaan.

Samengevat kan worden dat:

- scholen nieuwe partners voor samenwerking hebben leren kennen
- de mate van samenwerking is versterkt
- er duurzame samenwerkingen zijn ontstaan, met activiteiten die onderdeel gaan vormen van het vaste onderwijsprogramma van de school

5.3 De leefbaarheid in de wijk, de fysieke paragraaf

Bij aanvang en na afloop van het activiteitenjaar is onder betrokkenen en buurtbewoners een vragenlijst uitgestuurd. In totaal zijn er 235 vragenlijsten ingevuld, waarvan 183 lijsten volledig. De vragenlijsten waren anoniem, waardoor alleen op groepsniveau een vergelijking tussen de voor- en nameting plaats kan vinden. In tabel 5.4 staat het overzicht van de persoonlijke kenmerken van de respondenten De respondenten bij aanvang (T=0) en na afloop (T=1) van het project zijn vergelijkbaar wat betreft verdeling mannen/vrouwen en opleidingsniveau. Wat leeftijd betreft, heeft er een verschuiving plaatsgevonden naar de hogere leeftijdscategorie. Naast leeftijd is ook de plaats waarbij de respondent betrokken was verschillend. Bij de eerste meting waren er slechts enkele respondenten uit Haarsteeg, terwijl bij de tweede vragenlijst de bijdrage vanuit Zijtaart lager was. Dit verschil is belangrijk voor de interpretatie van de gegevens, omdat veel vragen betrekking hebben op de wijk en de activiteiten die zijn georganiseerd. Daarom wordt in de

statistische analyses waar de voor- en nameting met elkaar worden vergeleken gecorrigeerd voor de herkomst van de respondenten.

Tabel 5.4 Overzicht van de persoonlijke kenmerken van de respondenten

N=183		T=0 VOOR (n=91)	T=1 NA (n=92)
Geslacht	Vrouw	76,9%	79,3%
Opleiding	VMBO/MAVO/LBO	9,9%	8,7%
	HAVO/VWO	6,6%	5,4%
	MBO	33,0%	30,4%
	HBO	39,6%	47,8%
	Universiteit	11,0%	7,6%
Leeftijdscategorie	25-35	30,8%	15,2%
	36-45	44,0%	52,2%
	46-55	16,5%	14,1%
	56-65	7,7%	14,1%
	66-75	1,1%	4,3%
Herkomst *	Haarsteeg	4.0%	34.2%
	Oisterwijk	16.4%	15.2%
	St. Michielsgestel	54.9%	38.0%
	Zijtaart	24.2%	12.4%
Actief als vrijwilliger	Actief	73%	72%

*Bij de nameting hadden 105 personen deze vraag ingevuld

Op de vraag “Hoe zijn de volgende aspecten in uw buurt naar uw oordeel veranderd tussen vorig jaar (najaar 2013) en nu?” werd vooral geantwoord dat het specifieke aspect gelijk gebleven of verbeterd (tabel 5.5). Aspecten waar door de deelnemers een duidelijke verbetering werd gezien zijn:

- het aantal contacten met buurtgenoten
- het aantal activiteiten in wijk en rond school
- het besef dat je door samenwerking veel voor elkaar kan krijgen
- de zin om me actief in te zetten voor school en buurt

Deze vraag is alleen beantwoord door de respondenten die ook daadwerkelijk in de omgeving van de school wonen.

Na afloop van het project zijn de mensen positiever over hun wijk. Op een schaal van 1 tot 10 kreeg de buurt bij aanvang een 8.2 en na afloop van het project een 8.6. Significant hogere scores waren er voor de veiligheid (voor vs nameting is 7.9 vs 8.4), speelruimte (6.7 vs 7.5), natuur (7.0 vs 7.6) en respect voor de spullen van een ander (6.9 vs 7.3). Wanneer gecorrigeerd werd voor de plaats waar respondenten vandaan kwamen, was deze toename in scores niet langer statistisch significant.

Activiteiten waaraan de respondenten hebben meegedaan waren:

- in Haarsteeg de Kerstafette, Paastafette en de Goede doelenactie voedselbank
- in Zijtaart de Samenwerkdag in de NatuurSpeelLeertuin, de E-waste race, en aan de slag met oud textiel

- in Oisterwijk de Duurzame energie, dakleertuin, repairschool, lunch AZC en Streekproductenmarkt
- in St Michielgestel de wijkdag en de actie schone wijk

Tabel 5.5 Resultaten op de vraag “hoe zijn de volgende aspecten in uw buurt naar uw oordeel veranderd tussen vorig jaar en nu?”

In vergelijking met vorig jaar; (n=88)	'Veel minder'	'Minder'	'Gelijk'	'Meer'	'Veel meer'
is mijn gevoel voor veiligheid		7	75	4	2
zijn mijn contacten met buurtgenoten	1	1	64	20	2
is het aantal activiteiten in de wijk en rond school		3	42	41	2
is mijn kennis waar ik naar toe kan als ik iets wil organiseren		1	66	19	2
is de gezelligheid in de buurt		3	71	13	1
is mijn besef dat we door samenwerking in de buurt veel voor elkaar kunnen krijgen		1	60	26	1
is mijn zin om me actief in te zetten voor de school of de buurt		4	61	23	
is de saamhorigheid in de buurt	1	1	75	10	1
is de hoeveelheid zwerfafval en hondenpoep	1	13	56	15	3
is het begrip voor elkaar			78	10	

Tabel 5.6 Resultaten op de vraag “Welke veranderingen zijn er opgetreden in de manier waarop u zelf naar dingen kijkt of dingen doet sinds vorig jaar (najaar 2013) en nu?”

In vergelijking met vorig jaar ... (n=105)	'Veel minder'	'Minder'	'Gelijk'	'Meer'	'Veel meer'
Is mijn eigen inzet voor activiteiten in de buurt/ op school		4	73	28	
Is mijn samenwerking met mensen in de buurt/ op school		2	70	31	2
Is mijn begrip voor mensen uit de buurt			82	21	2
Is mijn kennis over aspecten van duurzaamheid			80	24	1
Is mijn inzicht in de effecten van mijn handelen op het milieu			83	22	
Is mijn zin om activiteiten op te zetten of mee te organiseren	1	5	72	25	2

Op de vraag “Welke veranderingen zijn er opgetreden in de manier waarop u zelf naar dingen kijkt of dingen doet sinds vorig jaar (najaar 2013) en nu?” blijkt dat de respondenten hun begrip,

samenwerking, inzet voor de buurt en kennis en inzicht omtrent duurzaamheid gelijk of hoger inschatten dan het jaar ervoor (zie tabel 5.6)

Op het gebied van kennis over onderwerpen die met duurzaamheid te maken hebben, scoorde respondenten significant hoger ($p < 0,05$) na het project op de vraag “ik weet hoe ik de lokale economie kan ondersteunen”.

Ook werden er verschillen gevonden op de stelling “ik weet hoe ik

- energie kan besparen”
- producten kan laten repareren”
- kan recyclen”
- een activiteit wil organiseren in de buurt”

De respondenten bij de nameting hebben ingevuld ook vaker bij lokale ondernemers te kopen en meer rekening te houden met de herkomst van voedsel.

Als er gekeken wordt naar wat respondenten doen, dan blijkt dat de respondenten bij de nameting iets vaker hebben ingevuld seizoensgebonden producten te eten. Aan de andere kant zijn de respondenten bij de nameting minder actief met afval recycleren.

Algemene vragen over hoe milieubewust de respondent zichzelf inschat en hoe betrokken hij zich voelt met de buurt zijn positiever gescoord na afloop van het project. Voor milieubewust werden de antwoorden “Best wel” of “heel erg” gegeven door 45 vs 53% in de voor- en nameting, respectievelijk. Voor de betrokkenheid met de buurt was dit 31% in de voormeting en 38% in de nameting. Ook op de vraag wat de respondenten dachten dat ze zelf bij zouden kunnen dragen werd in de nameting positiever ingeschat. In de nameting gaf 17% van de respondenten aan “veel” en 62% “redelijk” te kunnen bijdragen, terwijl dit in de voormeting respectievelijk 3 en 67% was.

5.4 Bevordering van welbevinden, de gezondheidsparagraaf.

Literatuurstudie naar goede en duurzame voeding voor kinderen

In het kader van het project is allereerst een literatuurstudie uitgevoerd om te onderzoeken wat de stimulerende en mogelijk belemmerende factoren zijn om goede en duurzame voeding voor kinderen op kinderdagverblijven te introduceren (van de Vijver, 2014). Goede voeding is een belangrijke voorwaarde voor het bevorderen van de gezondheid. Vanuit instanties zoals het voedingscentrum wordt op basis van de wetenschappelijke kennis advies gegeven over wat goede voeding is. Alhoewel er soms tegenstrijdige resultaten zijn ten aanzien van bepaalde voedingsmiddelen, is het al jaren duidelijk dat voldoende groente en fruit een belangrijk element is voor het behoud van gezondheid. Kinderdagverblijven zijn o.a. verantwoordelijk voor de voeding van een grote groep kinderen en hebben zo invloed op de inname van de hoeveelheid groente en fruit die deze groepen eten. Omdat de eerste drie levensjaren belangrijk zijn voor het aanleren van het eten van groente en fruit, kunnen zij een belangrijke rol spelen in het bevorderen van groente- en fruitconsumptie bij kinderen.

Uit een studie van Vingerhoeds et al. (2013) blijkt dat er verschillende mogelijkheden zijn om de groente- en fruitconsumptie op kinderdagverblijven te stimuleren. Er is wel een duidelijk verschil tussen groente- en fruitconsumptie. In Nederland eten we groente over het algemeen bij de

warme maaltijd (van Rossum, 2011), terwijl fruit vooral als tussendoortje wordt gegeten. Het aanleren van het eten van fruit is over het algemeen eenvoudiger voor kinderen dan het aanleren van het eten van groente. De zoete smaak van fruit komt beter overeen met de smaakvoorkeur van kinderen.

Kinderen leren groente eten door het herhaald proeven. Ze hebben vaak de neiging om nieuwe onbekende groenten niet te willen eten. Na 8-10 keer een nieuwe groente geproefd te hebben wordt het vaak geaccepteerd. Als naast de onbekende groente een bekende smaak wordt gegeven, bevordert dit de acceptatie. Omdat de kinderen vanaf de leeftijd van 3 jaar een afkeer voor groente ontwikkelen, is het belangrijk om al voor die tijd aan verschillende groenten en fruit te wennen.

Voor kinderen geldt dat het voorbeeldgedrag heel bepalend is. In de thuissituatie heeft het voorbeeldgedrag van de ouders een sterk effect op groenteconsumptie van jonge kinderen (Erinosho et al 2013). Op een kinderdagverblijf heeft de leiding deze voorbeeldrol als verlengstuk van de ouders (Mita et al 2013). Het is dan ook belangrijk dat de leiding van de kinderdagverblijven ook mee-eten met de kinderen. Enthousiasme van de leiding over bepaalde nieuwe voeding heeft een positief effect op het willen proberen van de kinderen. Enthousiasme werkt beter dan het zeggen 'ik vind het leuk om iets nieuws te proberen' (Nicklas, 2001). Daarnaast letten kinderen goed op het eetgedrag van de andere kinderen om hen heen (Birch 1980). Het voorbeeldgedrag van andere kinderen kan zowel een stimulerende factor als een belemmerende factor zijn (Greenhalgh et al 2009).

Het omgaan met voeding door ouders en leiding van de kinderdagverblijf hebben effecten op het gedrag van het kind. De autoritaire stijl, waarbij regels rond het eten worden gesteld (eet je bord leeg, je moet eerst dit proeven) etc. zorgde dat kinderen meer aten, maar uiteindelijk het product op langere termijn als minder lekker ervaren. Wanneer het kind het voor het zeggen heeft, waarbij het kind kan eten wat hij/zij wilt, had tot gevolg dat kinderen minder van de noodzakelijke nutriënten binnen kregen, en meer vet aten.

Maatregelen die genomen kunnen worden om goede voeding bij kinderdagverblijven en op scholen te stimuleren zijn:

- Invoeren extra eetmoment van groenten of fruit
- Strategie van het herhaald aanbieden en kinderen laten kiezen uit verschillende soorten groenten of fruit
- Kinderen mee laten helpen met de bereiding

In de literatuurstudie is ook specifiek gekeken naar mogelijke meerwaarde van het introduceren van duurzame voeding op kinderdagverblijven, zoals biologische groente en fruit. In Amerika is een onderzoek uitgevoerd naar het voorkomen van pesticide residuen in de urine van jonge kinderen die vooral biologische voeding of gangbare voeding aten. In de groep kinderen die vooral gangbare voeding aten kwamen significant hogere hoeveelheden residuen voor in de urine. De onderzoekers concluderen dat het overgaan van gangbaar naar biologisch groente en fruit helpt om de niveaus van pesticide residuen vanuit groente en fruit te laten dalen van boven de toegestane waarden naar onder de toegestane waarden (Curl, 2003). Redenen om te kiezen voor biologische in plaats van gangbare producten zijn verder, de kwaliteit van de producten en de afkomst uit een meer duurzaam landbouwsysteem. De kwaliteit vertaalt zich in de voedingswaarde van de producten. Volgens een recente meta-analyse (Baranski, 2014) bevatten biologische primaire producten een

hogere concentratie van antioxidanten en polyfenolen. Deze stoffen zijn in verband gebracht met een lager risico op chronische ziekten op latere leeftijd.

Interviews over introductie van duurzame voeding op kinderdagverblijven in de regio

Uit interviews met managers van kinderdagverblijven in de regio van de deelnemende basisscholen blijkt dat goede voeding een belangrijk aandachtspunt is. Bij kinderdagverblijf Het Tovernest van de koepelorganisatie Kinderopvang Humanitas (Oisterwijk) worden de voedingsrichtlijnen landelijk geregeld voor alle 350 vestigingen. Humanitas gaat heel bewust met voeding om, kiest voor producten met weinig suiker en weinig zout, gebruiken verse producten en voldoende fruit en groenten. Waar mogelijk wordt ook met de kinderen in schooltuintjes gewerkt. Een goed voorbeeld geven is onderdeel van de visie van Humanitas.

Bij de kinderdagverblijven van 't Beertjeshuis (Bredeschoolpartner van basisschool de Touwladder) wordt voeding zoals fruit voornamelijk lokaal ingekocht. Bij de Humanitas-vestigingen wordt meer aangesloten bij landelijke leveranciers.

Rond het thema duurzame voeding zoals, biologische groenten en fruit, lopen de visies van kinderdagverblijven duidelijk uit elkaar. Kinderdagverblijven van de organisatie Humanitas willen graag biologische producten voor de kinderen, terwijl dat bij 't Beertjeshuis geen item is. Beiden zijn het er wel over eens dat het kostenaspect een belangrijke rol speelt. Het uurtarief van de kinderdagverblijven mag niet omhoog. Een ander aspect is hoe de pedagogisch medewerkers met het voedingsbeleid en de keuzes omgaan. Uiteindelijk zijn zij degenen die het beleid richting de kinderen moeten voorleven en moeten verantwoorden richting de ouders. Dit moet wel een aandachtspunt zijn, omdat medewerkers die zelf niets met biologisch hebben, of zelf weinig groente en fruit eten hier moeite mee kunnen hebben.

In het kader van het project hebben de kinderdagverblijven het Tovernest en 't Beertjeshuis in Oisterwijk en in st. Michielsgestel samengewerkt met de deelnemende basisschool aldaar. Waar mogelijk is aangesloten bij een activiteit rondom het thema duurzaamheid. Zo wordt door het kinderdagverblijf het Tovernest in Oisterwijk ook in de schooltuintjes gewerkt, waardoor kinderen al op jonge leeftijd in aanraking komen met de teelt van groente en fruit. Dit is een belangrijke stimulerende factor om de kennis rond groente en fruit en de consumptie hiervan op het kinderdagverblijf te stimuleren.

6 Discussie en conclusie

Middels kwantitatieve (vragenlijsten) en kwalitatieve (interviews, gesprekken) onderzoeksmethoden is geëvalueerd wat de effecten van het project Wereld School Wereld Wijk zijn geweest op duurzaamheid en leefbaarheid in wijken in de provincie Noord-Brabant.

6.1 Discussie

Effecten bij kinderen op de basisscholen

Uit het onderzoek blijkt dat de projectactiviteiten vanuit de basisscholen voornamelijk hebben bijgedragen aan meer begrip en kennis bij kinderen over het thema duurzaamheid, in het bijzonder rondom het thema energie, reparatie van kapotte spullen en bewaren van afval tot er een prullenbak is. Over de andere thema's zijn binnen het onderzoeksjaar geen duidelijke effecten van het project WSWW gevonden op het gedrag van kinderen in vergelijking met de controlegroepen. De controlegroepen werden in het onderzoek meegenomen om resultaten te kunnen corrigeren voor leeftijdgebonden kennis. Bij aanvang van het project was de controlegroep de 1 jaar hogere basisschoolgroep opdat de kennis van bijv. groep 7 aan het einde van het project vergeleken kon worden met de kennis van groep 8 aan het begin van het project. De keuze voor deze controlegroep is niet ideaal, omdat het niveau van een groep van jaar tot jaar kan verschillen. Ook kan het gebeuren dat in het ene jaar toevallig bepaalde milieu-onderwerpen veel aandacht hebben gekregen in de media, waardoor de kinderen in dat jaar een vraag wel goed beantwoorden en een jaar later niet meer. Naast de hogere basisschoolgroep is er daarom nog een tweede controlegroep meegenomen, namelijk de kinderen van de Pieter Wijten school. Dit is een referentieschool, die niet deelnam aan de projectactiviteiten van het project WSWW. Het vergelijken van de gevonden effecten van het project met deze controlegroep heeft ook zijn beperkingen omdat niet uit te sluiten is dat op deze referentieschool ook duurzaamheid en milieu thema's aan bod zijn gekomen in reguliere lessen.

Bij de vragenlijsten in de nameting van 2014 viel het op dat jongens het invullen van de vragenlijst minder serieus lijken te hebben genomen dan bij de voormeting. Vooral bij de open vragen over wat het kind had geleerd, leuk had gevonden, of vaker zou willen doen, werd vaak het antwoord "niks" gegeven. Dit was niet het geval bij de antwoorden van de meisjes. In 2013 viel dit verschil tussen jongens en meisjes niet zo op, ook niet bij de groep 8 kinderen. Mogelijk was dit jaar binnen deze groepen meer een "pre-puber gedrag" waar te nemen. In hoeverre dit ook de antwoorden op de gesloten meerkeuzevragen heeft beïnvloed is moeilijk te zeggen.

De meerderheid van de kinderen op de basisscholen heeft in het kader van dit project deelgenomen aan 1-3 projectactiviteiten. Ondanks het toegenomen bewustzijn en de toegenomen kennis over duurzaamheid, heeft dit nog niet geresulteerd in meetbare veranderingen in duurzaam gedrag bij kinderen na afloop van het project. Een onderzoeksduur van 1 jaar is mogelijk te kort om effecten te kunnen vinden. Ook lijkt het belangrijk dat de activiteiten rondom duurzaamheid die in het kader van het project WSWW voor het eerst werden aangeboden, ook structureel worden ingebed in het onderwijsprogramma vanaf groep 6 om tot mogelijke meetbare gedragsverandering te komen. Dit heeft tijd nodig.

Effecten op samenwerking in de wijk

Het project WSWW heeft een groot effect gehad op het verstevigen van de sociale samenhang en verbinding in de wijk. Vanuit de scholen zijn er rondom het thema duurzaamheid nieuwe samenwerkingsverbanden ontstaan met partners in de wijk die op voorhand niet altijd vanzelfsprekend waren. Bij 2 deelnemende basisscholen was het aantal samenwerkingspartners gedurende het projectjaar zelfs verdubbeld. Zo komen de kinderen van de deelnemende basisscholen nu in ontmoeting met bijv. mensen met een handicap (van zorgboerderij in Haarsteeg), mensen met een andere culturele achtergrond (AZC in Oisterwijk) en leren zij van ouderen (Zijtaart, Haarsteeg). Deze ontmoetingen zullen zeker positief bijdragen aan het bevorderen van een duurzaam sociaal interactiepatroon in de participerende wijken. Kinderen hebben aangegeven deze contacten te waarderen. Ook vanuit de scholen wordt de structurele verbinding en samenwerking met nieuwe partijen in de wijk als een zeer waardevolle uitkomst van het project beschouwd. Hiermee dient het project WSWW ter inspiratie voor andere basisscholen en wijken in Nederland.

Effecten op leefbaarheid in de wijk

Het project WSWW heeft er toe geleid dat bewoners en betrokkenen na het project positiever zijn over de leefbaarheid in hun wijk, dan voor het project. Met name de aspecten veiligheid, meer speelruimte en natuur scoren hoger na afloop van het project. Het aantal respondenten dat de vragenlijst heeft ingevuld blijkt te laag om de effecten binnen de afzonderlijke 4 deelnemende plaatsen te kunnen toetsen. De herkomst van de respondent blijkt wel van belang, dus mensen uit verschillende plaatsen scoren de vragen en stellingen verschillend.

De respondenten geven op veel vragen hun eigen ervaring weer, hetgeen geen objectief maar een subjectief gegeven is. De vragenlijsten zijn ingevuld door een beperkt aantal buurtgenoten en betrokkenen uit de verschillende plaatsen, hetgeen mogelijk een onvoldoende afspiegeling is van alle bewoners van de wijk. Het kan dat respondenten juist heel betrokken en positief over het project zijn of juist negatiever zijn dan in werkelijkheid in de wijk het geval is. Het is daarom belangrijk om te realiseren dat de resultaten van deze vragenlijst niet direct vertaald kunnen worden naar alle bewoners van de wijk. Ze geven wel een indicatie van de effecten van dit project en eventuele extra wijkactiviteiten rond het thema duurzaamheid op de wijk.

Effecten op duurzame voeding bij kinderdagverblijven. Gedurende het project WSWW waren er ook projectactiviteiten die tot doel hadden om meer bewustzijn en kennis te genereren over wat goede en duurzame voeding is. Zo werden er markten georganiseerd rondom lokale en streekgebonden producten en werd er samen gekookt met biologische en duurzame voeding. In het kader van het project is ook onderzocht hoe duurzame voeding gestimuleerd kan worden op kinderdagverblijven die verbonden waren aan de deelnemende scholen. Kinderdagverblijven hebben invloed op het voedingspatroon van een grote groep kinderen en kunnen zo een belangrijke bijdrage leveren aan het aanleren van goede en duurzame eetgewoonten. Uit het literatuuronderzoek is vooral het belang van het stimuleren van voldoende groente en fruitconsumptie bij kinderen naar voren gekomen. Dit kan gerealiseerd worden door kinderen al op jonge leeftijd herhaald kennis te laten maken met diverse groente en fruitsoorten. Verder is het van belang dat medewerkers op het kinderdagverblijf zelf het goede voorbeeld geven en kan het stimulerend werken om kinderen te betrekken bij het helpen in moestuintjes en bij de bereiding van het eten. Uit de interviews met kinderdagverblijven in het project is gebleken dat men het belang ziet van voldoende groente en fruitconsumptie voor kinderen. Om een meer duurzaam inkoopbeleid t.a.v. voeding op

kinderdagverblijven in te voeren blijkt dat o.a. prijs, centraal inkoopbeleid/richtlijnen en de houding van medewerkers op het kinderdagverblijf bepalende factoren te zijn.

6.2 Conclusies

Samenvattend kunnen uit de resultaten van het onderzoek de volgende conclusies worden getrokken:

- Er zijn veranderingen te zien bij de kinderen van de deelnemende basisschool ten aanzien van bewustzijns- en gedragsverandering richting een duurzamere en gezondere leefstijl. De kinderen weten beter wat duurzaamheid is en hebben meer kennis op het gebied van duurzaamheid. Daarnaast zijn de activiteiten door de kinderen leuk bevonden en zullen veel activiteiten ook een vaste plek gaan nemen in het curriculum van de school. Op het gebied van gedragsverandering zijn binnen het onderzoeksjaar nog geen effecten gevonden.
- Door het project is een verdubbeling van het aantal contacten van de school met partners uit de buurt ontstaan, waarvan een groot deel van deze contacten tot een sterkere samenwerking heeft geleid. Het project WSWW heeft hier een belangrijke bijdrage geleverd door bij aanvang de partijen bij elkaar te krijgen, en als buitenboordmotor de activiteiten die samen met de partners zijn uitgevoerd te ondersteunen. Kinderen ontmoeten vanuit school nu een bredere groep mensen in de samenleving.
- de leefbaarheid in de wijk is toegenomen. Uit de reacties van de volwassenen die de vragenlijsten hebben ingevuld bij aanvang en/of na afloop van het projectjaar, blijkt dat respondenten een duidelijke verbetering zagen in het aantal contacten met buurtgenoten, het aantal activiteiten in wijk en rond school en het besef dat je door samenwerking veel voor mekaar kan krijgen.

7 Aanbevelingen

Voor het verduurzamen van de samenleving is doorzettingsvermogen en enthousiasme nodig. Er zijn veel ideeën en losse initiatieven die in de samenleving rond dit thema worden georganiseerd. Om duurzaam denken en doen als een vast onderdeel in de maatschappij te kunnen verankeren, is het belangrijk dat de losse initiatieven ingebed worden in een grotere continue samenwerking binnen de school en de wijk. Dit zorgt voor continuering van de activiteiten en voor een grotere sociale cohesie.

Om duurzaam denken en doen onderdeel te laten zijn van de samenleving is inbedding in het onderwijs een belangrijke stap. Om dit te kunnen realiseren, is het noodzakelijk dat thema's rond duurzaamheid op een eenvoudige manier ingang in de school vinden, zodat de school de primaire taak (taal en rekenonderwijs) kan blijven vervullen.

Aanbevelingen:

- Maak gebruik van tijdelijke hulp om een duurzame zelf-organiserende samenwerking te realiseren. Dit kan in de vorm van mensen van buiten de school, die als een "buitenboordmotor", helpen met het leggen van de contacten in de wijk en het stimuleren van de eerste activiteiten.
- Maak gebruik van alle krachten die in de maatschappij / de wijk om de school heen aanwezig zijn. Het zorgen voor goede samenwerkingspartners creëert vernieuwing, verbinding en vooral inspiratie.
- Zoek een gezamenlijk thema waar omheen de samenwerking gebouwd kan worden. Duurzaamheid blijkt bijvoorbeeld een geschikt thema, waar veel organisaties mee bezig zijn.
- Neem een langere tijdsperiode, meerdere jaren, om na te gaan of de activiteiten en samenwerkingen tot gewenste resultaten leiden

8 Literatuur

- Baranski M, Srednicka-Tober D, Volakakis N. et al. (2014). Higher antioxidant and lower cadmium concentrations and lower incidence of pesticide residues in organically grown crops: a systematic literature review and meta-analyses. *British Journal of Nutrition* 2014; 5:794-811
- Birch, L. L. (1980). "Effects of peer models' food choices and eating behaviors on preschoolers' food preferences." *Child Development* 51(2): 489-496.
- Curl CL, Fenske RA, Elgethun K (2003). Organophosphorus pesticide exposure of urban and suburban preschool children with organic and conventional diets. *Environ Health Perspect* 2003; 111(3): 377-382
- Erinosho, T. O.; Beth Dixon, L.; Young, C.; Brotman, L. M. and Hayman, L. L. (2013). "Caregiver food behaviours are associated with dietary intakes of children outside the child-care setting." *Public Health Nutrition* 16(7): 1263-1272.
- Greenhalgh, J.; Dowey, A. J.; Horne, P. J.; Fergus Lowe, C.; Griffiths, J. H. and Whitaker, C. J. (2009). "Positive- and negative peer modelling effects on young children's consumption of novel blue foods." *Appetite* 52(3): 646-653.
- Lu C, Toepel K, Irish R, Fenske RA, Barr DB, Bravo R (2006). Organic Diets Significantly Lower Children's Dietary Exposure to Organophosphorus Pesticides. *Environ Health Perspect* 2006;114:260-263.
- Mita, S. C.; Li, E. and Goodell, L. S. (2013). "A Qualitative Investigation of Teachers' Information, Motivation, and Behavioral Skills for Increasing Fruits and Vegetables Consumption in Preschoolers." *Journal of Nutrition Education and Behavior*(0).
- Nicklas TA, Baranowski T, Baranowski JC, Cullen K, Rittenberry L, Olvera N (2001). Family and Child-care Provider Influences on Preschool Children's Fruit, Juice, and Vegetable Consumption. *Nutrition Reviews* 2001; 59 (7):224-235
- van Rossum CTM, Fransen HP, Verkaik-Kloosterman J, Buurma-Rethans EJM and Ocké MC (2011). Dutch National Food Consumption Survey 2007-2010. Diet of children and adults aged 7 to 69 years. RIVM report / National Institute for Public Health and the Environment; 350050006/2011. 146 pp.
- Vijver L.P.L. van de (2014) Biologische groente- en fruitinterventies - achtergrond kinderdagverblijven LBI Publicatienummer 2014-028 VG
- Vingerhoeds M, van der Sluis A, Stijnen D, Maaskant A, Zeinstra G, Heuts F, Heijnen J. (2013). Op weg naar een hogere groente- en fruitconsumptie: barrières en succesfactoren. Eerste inventarisatie en verkenning van kennis en kansrijke interventies rondom het verhogen van de groente- en fruitconsumptie. Wageningen Universiteit en Researchcentrum Rapport 1431

Bijlage 1: Vragenlijst 'duurzaam burgerschap' kinderen

Deze vragenlijst gaat over jou en jouw omgeving. We willen graag weten hoe jij denkt over jezelf en over de dingen om je heen. Het is geen toets. Jij mag aangeven wat het beste bij jou past.

Geef zo eerlijk mogelijk antwoord. Wat je invult blijft anoniem (geheim). Je moet dus niet je naam invullen.

Naam school	
Plaats	
Groep	
Leeftijd	
Ben je een Jongen of meisje?	Jongen / meisje (omcirkel het goede antwoord)

Er zijn verschillende soorten vragen:

Open vragen: je schrijft jouw antwoord op

Soms moet je het goede antwoord omcirkelen

Soms moet je een ☒ kruisje zetten bij jouw antwoord

Steeds staat uitgelegd wat de bedoeling is

WAT VIND JE VAN JOUW BUURT ?

Zet een kruis in het hokje dat het beste bij jou past.

Als je een foutje maakt, dan zet je een nieuw kruisje in het goede hokje en zet je daar een pijl bij: ➡☒

Hoe blijer de smiley, hoe meer je het eens bent met de zin.

	Helemaal niet 	Nee 	Beetje 	Ja 	Ja super
Ik woon in een fijne buurt					
Er zijn genoeg speelveldjes					
Er is genoeg natuur (bomen, bloemen, struiken)					
Er zijn genoeg winkels					
Er zijn genoeg plekken in de buurt om spullen te repareren (bijv. fietsenmaker/repair cafe)					
De buurt is netjes en opgeruimd					
Er is respect voor de spullen van iemand anders					
Je kunt veilig fietsen					
Je kunt veilig buiten spelen					
Mensen zijn vriendelijk tegen elkaar					
Mensen helpen elkaar					
Er is respect voor oudere mensen					
Er worden leuke dingen georganiseerd voor de kinderen					

Wat vind je zelf heel goed gaan in jouw buurt ? (schrijf je antwoord op)

.....

.....

.....

Wat wil je dat verandert ? (schrijf je antwoord op)

.....

.....

.....

Heb je in het afgelopen jaar iets gedaan om jouw buurt beter, schoner of mooier te maken. Zo ja, vertel wat je hebt gedaan en met wie. (schrijf je antwoord op)

.....

.....

.....

.....

WAT DOE JE AL?

Hieronder staan zinnen. Kruis aan wat het beste bij jou past.

Hier is eerst een voorbeeld:

Zin: Als ik mijn tanden poets laat ik de kraan aan staan

Jouw antwoord is bijvoorbeeld '1 keer per twee weken' → zet een kruisje bij 'Soms'

- ☐ *Nooit*
- ☐ *Bijna nooit*
- ☒ *Soms*
- ☐ *Vaak*
- ☐ *Heel vaak of altijd*
- ☐ *Ik weet het niet*

Nu beginnen de echte vragen. Kruis je antwoord aan

Als je een foutje maakt, dan zet je een nieuw kruisje in het goede hokje en zet je daar een pijl bij: → ☒

Ik neem drinkpakjes mee naar school

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

Thuis maken we de tuin aantrekkelijk voor dieren (vogels, bijen, vlinders), door speciaal voor hen dingen in de tuin te laten groeien, neer te zetten of op te hangen

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

Ik word met de auto naar school gebracht

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

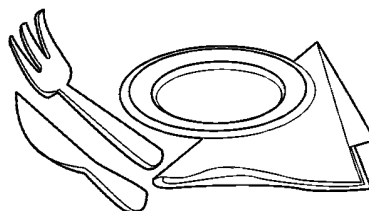
Ik speel met kinderen uit de buurt

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

Thuis eten we vlees bij het avondeten

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

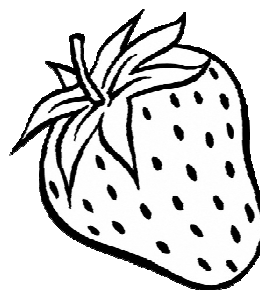

Boodschappen doen wij op de fiets of te voet

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

Ik eet aardbeien in de winter

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

Thuis gebruiken we gif om onkruid te bestrijden

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd
- ☐ Ik weet het niet

Thuis kopen wij boodschappen bij winkels of boerderijen in de buurt

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd
- ☐ Ik weet het niet

Ik doe het licht uit als ik weg ga

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

Spullen die we thuis niet meer gebruiken geven we aan iemand anders in plaats van het weg te gooien

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd
- ☐ Ik weet het niet

Thuis eten en drinken wij biologisch

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd
- ☐ Ik weet het niet

We bestellen producten (kleding, eten) via internet

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd
- ☐ Ik weet het niet

Ik ga zuinig om met energie (ik doe bijvoorbeeld snel de deur achter me dicht, zodat de kamer warm blijft)

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

Ik doe mee als er iets in de buurt wordt georganiseerd (bijvoorbeeld een buurtfeest)

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

Ik bewaar mijn afval als ik geen prullenbak zie, zodat ik het later weg kan gooien

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

Thuis nemen wij zelf een tas mee bij het boodschappen doen, zodat we geen plastic tasje nodig hebben

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd
- ☐ Ik weet het niet

Voordat ik iets weggooi denk ik na of ik het nog ergens anders voor kan gebruiken

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

In de winter kies ik voor een dikke trui, zodat de verwarming niet omhoog hoeft

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

LOUIS BOLK
I N S T I T U U T

Ik let er op uit welk land mijn eten komt (bijvoorbeeld komen deze aardbeien uit Nederland of uit Israël ?)

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

Als mijn spullen kapot gaan probeer ik het eerst te maken, of laat ik het repareren

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

Ik help mijn buurtgenoten (bijv. door de hond uit te laten van de buurvrouw)

- ☐ Nooit
- ☐ Bijna nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Heel vaak of altijd

WAT WEET JE AL?

Veel grote mensen praten over duurzaamheid. Wat denk je dat het woord “duurzaamheid” betekent? (schrijf je antwoord op)

.....

.....

.....

Nu komen er een aantal vragen die gaan over wat volgens jou goed is voor de aarde en het dorp waarin je woont, zodat de plek waar je woont, ook over 30 jaar nog een fijne plek is om te wonen.

Je moet zeggen of de volgende zinnen WAAR zijn of NIET WAAR. **Omcirkel** jouw antwoord. Als je het niet weet, dan kun je “ik weet het niet” omcirkelen.

Voorbeeld

Gif is slecht voor het milieu

WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Nu volgen de echte vragen. Omcirkel je antwoord

Fietsen naar school is beter voor het milieu dan met de auto worden gebracht

WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

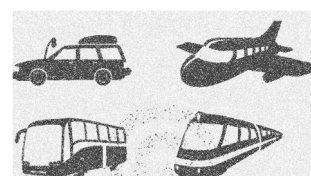

Veel verschillende bloemen en planten zorgen voor meer vlinders, bijen en ander insecten

WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Het is beter voor het milieu om met het vliegtuig te reizen dan met de trein

WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

In de winter kun je veel groente eten uit je eigen tuin

WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Als er ergens anders op de wereld veel bomen worden gekapt is dat slecht voor ons milieu

WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Duurzame energie is energie die nooit op raakt

WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Bijen hebben we nodig om fruit te laten groeien. Ze zorgen voor verspreiden van stuifmeel
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

In de winkel kun je zien uit welk land groente en fruit komt
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

In de zomer kun je beter fruit uit een ander land eten dan fruit uit Nederland
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Als Nederlanders 3 kilo fruit kopen gooien ze ongeveer 1 kilo weg
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Boontjes uit Egypte zijn beter voor het milieu dan boontjes uit Nederland
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

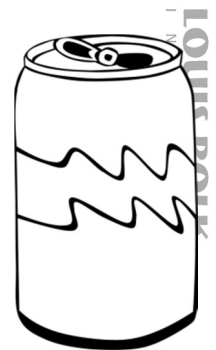
Alles wat we weggooien in de afvalbakken wordt verbrand
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Steenkool kun je eten
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Aardgas is een vorm van duurzame energie
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Een limonadeblikje dat je weggooit in de natuur blijft ongeveer 100 jaar liggen
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Een voedselkilometer is de afstand die het eten aflegt vanaf de boer naar jouw bord. (bijvoorbeeld van Spanje naar Nederland is 2000 voedselkilometers)
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Batterijen horen thuis in de grijze bak (de kliko)
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Van groente en fruitresten kun je compost maken. Compost is nieuwe vruchtbare grond
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Windenergie is een vorm van duurzame energie
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

Door het gebruik van duurzame energie warmt de aarde niet zo snel op
WAAR / NIET WAAR / IK WEET HET NIET

WAT KAN & WIL IK ZELF DOEN

Nu komen er een aantal zinnen. Hoe goed passen deze zinnen bij wat jij vindt?
Zet een kruisje bij jouw antwoord.

We moeten zuiniger zijn met de aarde, zodat er later ook nog mensen kunnen wonen

- ☐ Past helemaal niet bij mij
- ☐ Past niet bij mij
- ☐ Tussenin
- ☐ Past bij mij
- ☐ Past helemaal bij mij

Ik wil graag helpen om de buurt waarin ik woon tot een fijne plek te maken

- ☐ Past helemaal niet bij mij
- ☐ Past niet bij mij
- ☐ Tussenin
- ☐ Past bij mij
- ☐ Past helemaal bij mij

Ik vertel mijn ouders/familie wat zij kunnen doen om onze buurt tot een fijne plek te maken

- ☐ Past helemaal niet bij mij
- ☐ Past niet bij mij
- ☐ Tussenin
- ☐ Past bij mij
- ☐ Past helemaal bij mij

Ik verzin samen met mijn vrienden plannen om de buurt tot een fijne plek te maken (bijvoorbeeld afval verzamelen of tweedehands spullen ruilen)

- ☐ Past helemaal niet bij mij
- ☐ Past niet bij mij
- ☐ Tussenin
- ☐ Past bij mij
- ☐ Past helemaal bij mij

Als mijn vrienden dingen op straat gooien, dan zeg ik er iets van

- ☐ Past helemaal niet bij mij
- ☐ Past niet bij mij
- ☐ Tussenin
- ☐ Past bij mij
- ☐ Past helemaal bij mij

Ik wil graag andere mensen uit de buurt helpen die zelf iets niet kunnen

- ☐ Past helemaal niet bij mij
- ☐ Past niet bij mij
- ☐ Tussenin
- ☐ Past bij mij
- ☐ Past helemaal bij mij

Ik wil best minder zakgeld of speelgoed krijgen, als de wereld dan beter zou worden

- ☐ Past helemaal niet bij mij
- ☐ Past niet bij mij
- ☐ Tussenin
- ☐ Past bij mij
- ☐ Past helemaal bij mij

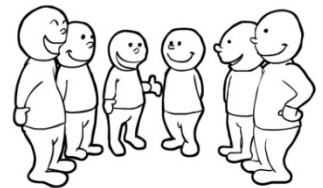

Ik kan zelf iets doen om mijn buurt beter te maken

- ☐ Past helemaal niet bij mij
- ☐ Past niet bij mij
- ☐ Tussenin
- ☐ Past bij mij
- ☐ Past helemaal bij mij

Ik luister graag naar oude mensen, want daar kan ik iets van leren

- ☐ Past helemaal niet bij mij
- ☐ Past niet bij mij
- ☐ Tussenin
- ☐ Past bij mij
- ☐ Past helemaal bij mij

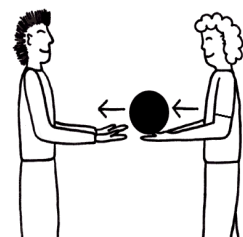

Ik vind het belangrijk dat kinderen en gehandicapte mensen bij elkaar op bezoek gaan en van elkaar leren

- ☐ Past helemaal niet bij mij
- ☐ Past niet bij mij
- ☐ Tussenin
- ☐ Past bij mij
- ☐ Past helemaal bij mij

Ik ga voorzichtig om met spullen die niet van mij zijn

- ☐ Past helemaal niet bij mij
- ☐ Past niet bij mij
- ☐ Tussenin
- ☐ Past bij mij
- ☐ Past helemaal bij mij

Bijlage 2: Vragenlijst “Duurzaam Burgerschap” volwassenen

WERELDSCHOOL

WERELDWIJK

ENQUETE

In het najaar van 2013 is bij 4 basisscholen in Noord-Brabant het project Wereld School Wereld Wijk van start gegaan. In het schooljaar 2013-2014 zijn binnen dit project activiteiten georganiseerd rond het thema duurzaamheid en samenwerking binnen de buurt.

Ook een basisschool bij u in de buurt heeft meegedaan. De deelnemers waren
de Lambertusschool in Haarsteeg,
Basisschool Edith Stein in Zijtaart,
de Touw ladder in St. Michielsgestel
de Tovervogel in Oisterwijk

Het doel van deze vragenlijst is, om na te gaan, in hoeverre de activiteiten van het project ook u hebben bereikt en wat de effecten van het project volgens u zijn op uzelf en op uw omgeving.

Zowel voor het projectteam, de basisscholen als de financier van het project, de provincie Noord-Brabant, is het belangrijk om een beeld te krijgen van de impact. Daarom verzoeken wij u deze vragenlijst in te vullen. Invullen duurt 10 tot 15 minuten.

De gegevens die u invult zijn anoniem. We weten dus niet wie de vragenlijst heeft ingevuld. Gegevens worden alleen op groepsniveau naar buiten gebracht

1 In welk dorp woont u, of bij welke basisschool bent u betrokken?

- ☐ Haarsteeg
- ☐ Oisterwijk
- ☐ St. Michielsgestel
- ☐ Zijtaart
- ☐ Anders, namelijk

2 Woont u in de directe omgeving van de school?

Het gaat om de scholen: Basisschool Edith Stein (Zijtaart), Lambertusschool (Haarsteeg), Touw ladder (St. Michielsgestel) of de Tovervogel (Oisterwijk)

- ☐ Ja
- ☐ Nee [>> Vraag 6.]

3 Hoe beoordeelt u de buurt waarin u woont op de volgende onderwerpen?

Geef een cijfer tussen de 1 – 10, waarbij 1= helemaal niet mee eens 10 = helemaal mee eens

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik woon in een fijne buurt										
Ik voel me veilig in mijn buurt										
Er is genoeg speelruimte voor kinderen										
Er is genoeg natuur (bomen, bloemen, struiken)										
Er zijn genoeg winkels										
De buurt is netjes en opgeruimd										
Er is respect voor de spullen van iemand anders										
Mensen zijn vriendelijk tegen elkaar										
Jong en oud helpen elkaar										
Er is genoeg aanbod qua verenigingen										

4 In vergelijking met vorig jaar (vanaf najaar 2013)

als er buurt staat, bedoelen we de directe omgeving. Dit kan ook een wijk of het hele dorp zijn. Dit is afhankelijk van de grootte van uw dorp

	Veel minder	minder	Gelijk gebleven	meer	Veel meer
is mijn gevoel voor veiligheid in de buurt/dorp					
zijn mijn contacten met buurtgenoten in de buurt					
is het aantal activiteiten in de buurt en rond de school					
is mijn kennis waar ik naar toe kan als ik iets wil organiseren					
is de gezelligheid in de buurt					
is mijn besef dat we door samenwerking in de buurt veel voor elkaar kunnen krijgen					
is mijn zin om me actief in te zetten voor de school of de buurt					
is de saamhorigheid in de buurt					
is de hoeveelheid zwerfafval en hondepoep					
is het begrip voor elkaar					

5 Hoe bent u betrokken bij de deelnemende basisschool (meerdere antwoorden mogelijk)

Het gaat om de basisscholen: Edith Stein (Zijtaart), Lambertusschool (Haarsteeg), Touwladder (Sint-Michielsgestel) en de Tovervogel (Oisterwijk)

- ☐ Ouder van een kind op deelnemende basisschool
- ☐ Ouder van een kind op een andere opvang op dezelfde locatie
- ☐ Ik ben een oudleerling van de basisschool, ik zat vorig jaar in groep 8
- ☐ Ouder van een kind op een andere basisschool/kinderopvang op een andere locatie
- ☐ Leerkracht of begeleider op deelnemende basisschool of de locatie
- ☐ Betrokkene bij project vanuit vereniging of andere organisatie
- ☐ Plaatselijke middenstand/bedrijfsleven
- ☐ Buurtbewoner
- ☐ Anders, namelijk

6 Heeft u vorig jaar deelgenomen aan activiteit(en) georganiseerd door de basisschool?

Elke deelnemende basisschool heeft activiteiten georganiseerd voor de school en voor de buurt.

Bent u bij een activiteit betrokken geweest/ heeft u meegedaan. Zo ja, aan welke

- ☐ Nee
- ☐ Ja, in Haarsteeg
 - E-Waste race
 - Kerstafette
 - Paastafette
 - Werken aan de moes- en beleeftuin
 - Leasekippen
 - Goede Doelen Actie voor Voedselbank
 - Handvaardigheidsactiviteiten voor jong en oud in het buurthuis
 - Plastic soeplessen
 - Overig, namelijk.....
- ☐ Ja, in Zijtaart
 - Samenwerkdag NatuurSpeelLeerTuin
 - Aan de slag met oud textiel
 - E-Waste race
 - Veghel paasbest: afval verzamelen
 - Aanleg dorpsmoestuin
 - Lespakketten natuur
 - Kindermiddag Energie
 - Actief rondom de moestuin: samen koken, gezond koken, kruidenwinkel
 - Waterdag
 - Expo in het dorpshuis
 - overig, nl
- ☐ Ja, in Oisterwijk
 - RepairSchool
 - 2e handsmarkt
 - Lunch bij het AZC Oisterwijk
 - Ruilactie speelgoed
 - Streekproductenmarkt (4 juli)
 - Insectenwand
 - Lessen 'plastic soep'
 - Project duurzame energie, dakleertuin, zonne-energie
 - Mad Science workshop
 - Werken in de wijkschooltuin
 - Overig, namelijk
- ☐ Ja, in st. Michielsgestel
 - Wijkdag

- Actie Schone Wijk: zwerfafval opruimen (tegen plastic soep)
- Kinderboekenruilmarkt
- Zelf composteren
- Lessen over ecologie
- Samen koken en samen eten: de school nodigt haar 'buren' uit
- Hergebruikmarkt
- Actie zonne-energie
- Moestuinen inrichten

7 Welke veranderingen zijn er sinds vorig jaar opgetreden in de manier waarop u zelf naar dingen kijkt of dingen doet. In vergelijking met vorig jaar

	Veel minder	minder	Gelijk gebleven	meer	Veel meer
Is mijn eigen inzet voor activiteiten in de buurt/op school					
is mijn samenwerking met mensen in de buurt/op school					
is mijn begrip voor mensen uit de buurt					
is mijn kennis over aspecten van duurzaamheid					
is mijn inzicht in de effecten van mijn handelen op het milieu					
is mijn zin om activiteiten op te zetten of mee te organiseren					

8 Heeft het project Wereld School Wereld Wijk volgens u bijgedragen aan de bewustwording rond milieu en sociale activiteiten? licht toe.

- nee , namelijk
- ja , namelijk

9 Geef hieronder aan wat volgens u in het afgelopen jaar in uw wijk of op de school is veranderd.

.....

11 De volgende vragen gaan over wat u weet over een aantal onderwerpen. Let op: het gaat er niet om of u dit zelf ook doet.

Geef een cijfer tussen de 1 en 10, waarbij 1=ik weet er helemaal niks van 10=ik weet er heel veel van

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik weet, hoe ik milieubewust kan leven										
Wat ik zelf kan doen om de biodiversiteit in mijn tuin/balkon te vergroten										
Hoe ik vegetarisch (zonder vlees) kan koken										
Hoe ik zelf minder voedsel kan weggoien										
Hoe ik voedsel kan kopen dat duurzaam is geproduceerd										
Hoe ik het lokale bedrijfsleven kan ondersteunen										
Hoe ik afval kan scheiden										
Hoe ik zelf energie kan besparen										
Hoe ik producten kan (laten) repareren										
Waar ik spullen naar toe kan brengen om te recyclen										
Hoe ik kan deelnemen aan activiteiten in de buurt (denk aan sport, sociale activiteiten, programma voor ouderen).										
Bij wie ik moet zijn als ik een activiteit in de buurt wil organiseren										

12 Hier kunt u eventueel uw antwoorden toelichten

.....

13 De volgende vragen gaan over wat u doet in uw dagelijkse leven.

Geef aan hoe vaak het volgende bij u voorkomt (op een schaal van nooit tot heel vaak).

	Nooit	Zelden	Soms	Vaak	Altijd
Ik ga zuinig om met water					
Ik ga zuinig om met energie					
Ik neem voor kleine stukjes de auto					
Afval probeer ik zo veel mogelijk te recyclen (afval scheiden, kleding naar kringloopzaak)					
Ik koop tweedehands spullen					
Ik koop producten bij lokale ondernemers (brood bij de bakker, kaas bij kaashandel)					
Ik houd rekening met de herkomst van voedsel (liever geen voedsel uit het buitenland als u ook Nederlandse product kunt kopen)					
Ik koop seizoensgebonden producten (bijv. pompoen in de herfst)					
Ik eet vlees en zuivel					
Ik gooi eten weg					
Ik laat spullen repareren in plaats van weg te gooien					

14 Hier kunt u eventueel uw antwoorden toelichten

.....

15 Heeft u in het afgelopen jaar vrijwilligerswerk voor de buurt of het dorp gedaan?

U kunt meerdere antwoorden geven.

- Nee, ik heb geen vrijwilligerswerk gedaan Ex [>> Vraag 17.]
- Sportvereniging

- Natuur & milieuvereniging
- Buurtvereniging/buurthuis
- School
- Sociale organisatie (hulp aan gezinnen, asielzoekers, ouderen)
- Geloof (kerk, moskee)
- Zorg (bejaardenhuis, ziekenhuis)
- Wooncorporatie
- Actiegroep/beweging
- Anders, namelijk

16 Hoe vaak bent u als vrijwilliger actief?

- Een aantal dagen per jaar
- +/- 1 dag per maand
- +/- 1 dag per week
- Vaker dan 1 dag per week

17 Heeft u in het afgelopen jaar (zelf of in samenwerking met buurtgenoten) iets georganiseerd voor uw buurt of dorp?

- Ja, namelijk,
- Nee

18 Wie zijn volgens u het meest verantwoordelijk om de buurt duurzaam en leefbaar te maken. Geef in het hokje met 1,2 of 3 aan wie volgens u het meeste verantwoordelijk zijn (1 is de meest verantwoordelijke, daarna plaats 2 en 3)

- ☐ De politiek / gemeente
- ☐ Bedrijven
- ☐ De burgers zelf
- ☐ Maatschappelijke instellingen (buurthuis, zorginstelling)
- ☐ Wooncorporaties
- ☐ Een andere partij, namelijk

19 Wat denkt u zelf te kunnen bijdragen aan een duurzame en leefbare buurt

- Veel: ik kan initiatieven starten in mijn buurt om bij te dragen aan duurzaamheid en leefbaarheid
- Redelijk: door andere keuzes te maken in mijn leven kan ik een redelijke bijdrage leveren
- Minimaal: als individu kan ik slechts een minimale bijdrage leveren
- Niet: de problemen zijn te groot, hier kan ik zelf niks aan doen

20 Hoe milieubewust bent u zelf?

- Niet
- Een beetje
- Redelijk
- Best wel
- Heel erg

21 Hoe betrokken bent u bij uw buurt?

- Niet
- Een beetje
- Redelijk
- Best wel
- Heel erg

Tot slot nog een paar vragen over u

22 Wat is uw geslacht

- Man
- Vrouw

23 Hoe oud bent u?

- <25
- 25-35
- 36-45

- 46-55
- 56-65
- 66-75
- >76

24 Wat is uw gezinssamenstelling?

- Gehuwd / samenwonend zonder kinderen
- Gehuwd / samenwonend met thuiswonende kinderen
- Gehuwd / samenwonend met uitwonende kinderen
- Alleenstaand zonder kinderen
- Alleenstaand met uitwonende kinderen
- Alleenstaand met thuiswonende kinderen
- Thuiswonend bij (groot)ouder(s) / familie
- Studentenhuis / woongroep
- Anders, namelijk:

25 Wat is uw hoogste opleiding ?

- Lagere school
- VMBO / MAVO / LBO
- MBO
- HAVO / VWO
- HBO
- Universiteit

26 Heeft u vorig jaar ook de vragenlijst van het project Wereld School Wereld Wijk ingevuld?

- Ja
- Nee
- Ik weet het niet meer

27 Heeft u nog opmerkingen of toevoegingen? Die kunt u hieronder kwijt.

Hartelijk dank voor het invullen.
uw resultaten worden automatisch opgeslagen.

Als u prijs stelt om de uiteindelijke resultaten toegestuurd te krijgen, kunt u een e-mail sturen naar l.vandevijver@louisbolk.nl

Bijlage 3: Overzicht activiteiten WSWW

ACTIVITEITEN	DOEL	AANTAL PERSONEN	RESULTAAT
Edith Steinschool			
Samenwerkdag NatuurSpeelLeerTuin (5/4/14)	Activeren van wijk en school om te komen tot een openbare wijk tuin voor iedereen	Totaal circa 35, waaronder kinderen, 19 vrijwilligers, ook veel KBO-leden, medewerkers van de gemeente en ouders	Geweldige dag. Er is hard gewerkt en dit heeft geleid tot een goed resultaat
E-Waste race (mrt/apr 2014)	bewustwording rond recyclebare elektrische middelen, samenwerking	enorm veel	Geslaagd .project 3870 kilo opgehaald. Kinderen waren verrast door de grote hoeveelheid van spullen
Aan de slag met oud textiel	Hergebruik	Kinderen van groep 7 +	
Veghel paasbest (11+12/4/14)	Afval verzamelen		Alles weer schoon en opgeruimd
Plastic soep lessen (12/6/14)	bewustwording rond afval	leerlingen groep 7 en 8 - totaal 60 incl leerkracht	
Lespakketten natuur	Enthousiasme creëren bij leerkrachten voor natuurlessen	Voorbeeldlessen zijn gegeven en team was enthousiast om zelf aan de slag te gaan nu alles was 'voorbereid'	materialen en gereedschap aangeschaft voor belevend natuuronderwijs. Passend bij de duurzaamheidleerlijn
Tovervogel			
Streekproductenmarkt (4/7/14)	aandacht voor streekproducten en biologische producten	leerlingn groep 7, ondernemers en 250-300 bezoekers	Kinderen leerden hoe met geld om te gaan en verantwoordelijkheid te dragen. Wordt vast onderdeel curriculum
RepairSchool (jan + maart + juni 2014)	leren dat iets dat kapot is niet meteen moet worden weggegooid	Alle kinderen van groep 8 en buurtbewoners Begeleiding van ondernemers uit de buurt, de WSD groep, Hoppenbrouwers en Leo van der Steen, plus vrijwilligers	Geslaagd. Inzicht bij kinderen en ouders dat kapotte spullen gerepareerd kunnen worden Praktijkgerichte technieken wordt vast onderdeel curriculum
2 ^e handsmarkt (13/11/13)	Geldinzameling voor kinderen in Oeganda. Verantwoordelijkheid nemen voor sociaal-maatschappelijke problemen	totaal ± 450 (doelgroep: 200 (bezoekers van de markt), daarnaast 250 (leerlingen en leerkrachten)	Heel erg positief. Een enorm enthousiasme Leuke contacten tussen kinderen, vrijwilligers en professionals
Lunch bij het AZC Oisterwijk (30/10/13)	Ontmoeting tussen verschillende culturen. Benadrukken belang van biologische en vegetarisch voor duurzaamheid	130-150 personen (kinderen groep 5), ouders, AZC kinderen, vrijwilligers	leuke en gezellige activiteit, goede sfeer
Gastles (kleuters)	Kleuters maken kennis met natuurlijke kringlopen en belang van een biodiverse leefomgeving	In alle klassen zijn gastlessen/voorbeeldlessen gegeven door Walter	
Insectenwand (14/3/14)	Vergroten van de biodiversiteit bij de moestuintjes en het gezamenlijk maken van onderdelen voor de bijenwand met partijen uit de wijk	kinderen groep 6 tot 8, totaal circa 30 en wijkbewoners	Geslaagd. mooie insectenwand, bewustzijn voor belang voor voor bijen
Voorbeeldlessen/Gastlessen mbt Oplossen 'plastic soep' (23/1 en 15/3/14)		105 kinderen groep 4,5,6 leerkrachten en stagiaires	Andere, bewuste houding mbt plastic verbruiksplastic
Project duurzame		in reguliere lessen gebruikt	

dakleertuin, zonne-energie			
Werken in de wijkschooltuin (wekelijks)		groep 8 en kleuters gaan in de tuin werken	Permanente activiteit, loopt erg goed
De Touwladder			
Kennismakingsdag met de buurt (12/11/13)	saamhorigheid en samenwerken, verkennen bereidheid burens voor actieve betrokkenheid bij school	totaal 38 (van de doelgroep 31, overige 8)	gezellig, tijd was te kort Veel aanbiedingen voor hulp. Volgende keer zorgen dat ook gemeentelijke instanties betrokken worden
Wijkdag (14/6/14)		500 mensen	Groot succes
Actie Schone Wijk: zwerfafval opruimen (tegen plastic soep) (11/12/13)	milieubewustzijn vergroten, informatie plastic soep	40 kinderen en 10 ouders + 2 wijkbewoners	Kinderen en ouders zijn enthousiast
Kinderboekenruilmarkt (9/10/13)	bewustwording van de mogelijkheid tot hergebruik producten.		Positief. 1000 boeken waren verzameld. Elk kind mocht 3 boeken meenemen.
Samen koken en samen eten: de school nodigt haar 'buren' uit		School heeft soep gekookt voor wijkbewoners.	aanuit wijkdag ook éten met een praatje', initiatief vanuit wijkbewoner, gebeurt op school
Hergebruikmarkt		Tijdens wijkdag	
Actie zonne-energie		Verkenkende gesprekken. conclusie: te weinig rendement om dit voor de school voort te zetten. dak is wel beschikbaar voor evt buurtinitiatieven	
Moestuinen inrichten		Kinderen talentklas + ouders. Buurtbewoners ouden oogje in zeil en beheer tijdens vakantie	is afgelopen jaar opgepakt, en wordt nu regulier voortgezet
Lambertusschool			
E-Waste race (mrt/apr 2014)	bewustwording rond recyclebare elektrische middelen, samenwerking in buurt	héél veel	Geslaagd project 5260 kilo opgehaald. Bewustwording bij de kinderen.
Paastafette o.a. haken en breien in buurthuis	Veel eigen initiatief van verschillende organisaties. Actieve leerlingenraad.		Iedereen vermaakte zich. Enkele 100en euro's opgebracht, ging naar Stichting Kika.
Kerstafette (10/12/13)	Sociale leefbaarheid: samenwerken jong en oud; verschillende groepen	300 kinderen + 10 leerkrachten + ca. 30 volwassenen van de Deel (cliënten + vrijwilligers) + ca. 10 overige volwassenen	goede sfeer, helaas weinig ouders Kerstafette is ook in 2014 weer herhaald, wordt terugkerende activiteit
- kerstkaarten maken (10/12/13)	samenwerken jong en oud; Recycling: hergebruik materialen	75	gezellige drukte, leuke knutsels. Mooie samenwerking tussen school, buurthuis+EHBO en ouderen
- levende kerststal (10/12/13)	sociale integratie tussen de kinderen en de mensen met een handicap	30 (totaal 320 gedurende de week)	ontspannen sfeer. Voor kinderen van groep 4 zijn mensen met een beperking geen drempel (meer)
Werken aan de moes- en beleefstuin		Onderbouw. De Deel werkt op verzoek mee	permanente activiteit,
Leasekippen		Kippen komen er nu echt.	Kinderen maken met De Deel hok en buitenruimte.
Plastic soeplessen (jan/14)	bewustwording plastic	totaal 31 (26 kinderen, 2 ouders, 1 leerkracht, 1 stagiaire)	bewustwording. plastic verzamelen is gewoon geworden

Bijlage 4: Resultaten kinderen

Bijlage 4.1 Buurt

Scores van de kinderen van de 4 deelnemende basisscholen (ES=Edith Stein, TV=Tovervogel, TW=Touwladder, LS=Lambertusschool) en de controleschool PW=Pieter Wijten in het najaar van 2013 en najaar 2014

Modus – het antwoord dat het meest is gegeven door een groep is aangegeven in Rood.

Verschillen tussen de groepen in 2013 en 2014

In de tabel staan de significante verschillen ($p < 0,05$) in de verdeling van de antwoorden over de basisschoolgroepen.

^a significant ($P < 0,05$) meer duurzaam gescoord in vergelijking met zichzelf een jaar eerder (dus bv groep 8 2014 vs groep 7 2013) – Kruskal wallis test

^b significant ($P < 0,05$) minder duurzaam gescoord in vergelijking met zichzelf een jaar eerder

^c significant ($P < 0,05$) meer duurzaam gescoord ten opzichte van dezelfde groep (vb groep 8 2014 vs groep 8 2013)

^d significant ($P < 0,05$) minder duurzaam gescoord ten opzichte van dezelfde groep in 2013

*significant verschil tussen scholen

Als de antwoorden significant verschillen tussen de jaren, geslachten of de scholen, dan staat dit onder de tabel van de desbetreffende vraag.

Jaar	groep	ik woon in fijne buurt					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013	ES7	0	1	2	9	8	20
	ES8	1	0	1	15	6	23
	LS6	2	1	11	17	12	43
	LS7	0	3	1	11	11	26
	LS8	0	0	5	18	16	39
	TL7	0	2	9	9	15	35
	TL8	0	0	7	26	13	46
	TV5	2	3	3	9	13	30
	PW7	1	0	1	8	9	19
	PW8	0	0	0	14	3	17
Total		6	10	40	136	106	298
2014	ES8	0	0	4	6	6	16
	LS7 ^a	1	4	1	15	22	43
	LS8	0	0	2	12	11	25
	TL8	1	2	8	17	8	36
	TV6	1	2	6	15	16	40
	PW8	0	0	3	9	7	19
Total		3	8	24	74	70	179

Jaar	groep	er zijn genoeg speelveldjes					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013	ES7	3	4	9	1	3	20
	ES8	6	4	7	3	3	23
	LS6	13	6	5	12	7	43
	LS7	5	1	4	13	3	26
	LS8	4	0	6	17	12	39
	TL7	4	7	11	8	5	35
	TL8	2	5	11	21	7	46
	TV5	7	1	8	6	8	30
	PW7	2	0	5	9	3	19
	PW8	0	3	6	6	2	17
Total		46	31	72	96	53	298
2014	ES8 ^{BD}	9	2	4	1	0	16
	LS7 ^a	5	3	4	23	8	43
	LS8	3	1	6	6	9	25
	TL8 ^d	4	10	10	12	0	36
	TV6	3	10	8	9	10	40
	PW8	1	0	3	12	3	19
Total		25	26	35	63	30	179

Significant verschil tussen de scholen

Jaar	School*	groep	er is genoeg natuur					Total
			helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013		ES7	0	0	6	7	7	20
		ES8	1	0	3	9	10	23
		LS6	1	1	6	16	19	43
		LS7	0	0	3	12	11	26
		LS8	0	1	10	15	13	39
		TL7	0	4	6	15	10	35
		TL8	0	1	12	22	10	45
		TV5	2	1	3	6	18	30
		PW7	0	1	4	8	6	19
	PW8	0	1	4	5	7	17	
Total		4	10	57	115	111	297	
2014		ES8	0	2	5	2	7	16
		LS7 ^{bd}	1	1	6	29	6	43
		TL8	0	3	10	13	10	36
		TV6	1	1	4	16	18	40
	PW8	0	0	4	11	4	19	
Total		2	7	33	84	53	179	

Significant verschil tussen de scholen

Jaar		er zijn genoeg winkels					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013	ES7	6	6	5	3	0	20
	ES8	8	7	4	4	0	23
	LS6	24	8	8	3	0	43
	LS7	10	8	2	3	3	26
	LS8	13	17	7	1	0	38
	TL7	7	6	5	16	1	35
	TL8	4	14	10	17	1	46
	TV5	5	0	9	5	10	29
	PW7	0	0	4	10	5	19
	PW8	1	1	7	5	3	17
Total		78	67	61	67	23	296
2014	ES8	5	4	4	2	1	16
	LS7	23	10	6	2	2	43
	LS8	11	5	7	2	0	25
	TL8	5	4	16	7	4	36
	TV6	11	5	7	5	12	40
	PW8	0	2	6	9	2	19
Total		55	30	46	27	21	179

Significant verschil tussen de scholen / Significant verschil tussen jongens en meisjes, meisjes hoorden hier hoger

Jaar		er zijn genoeg plekken in de buurt om spullen te repareren					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013	ES7	0	2	9	8	1	20
	ES8	0	3	4	10	6	23
	LS6	5	5	18	11	4	43
	LS7	2	4	6	13	2	27
	LS8	1	0	21	16	1	39
	TL7	6	10	10	6	3	35
	TL8	3	9	13	19	1	45
	TV5	7	3	10	5	5	30
	PW7	4	0	8	5	2	19
	PW8	1	4	7	4	1	17
Total		29	40	106	97	26	298
2014	ES8	1	0	5	7	3	16
	LS7	2	1	22	15	3	43
	LS8 ^c	0	1	7	14	3	25
	TL8 ^a	3	5	12	12	4	36
	TV6	9	7	7	8	9	40
	PW8	2	2	5	9	1	19
Total		17	16	58	65	23	179

Significant verschil tussen de scholen

Jaar		de buurt is netjes en opgeruimd					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013	ES7	0	1	10	8	1	20
	ES8	1	4	6	11	1	23
	LS6	1	3	19	13	7	43
	LS7	1	1	5	20	0	27
	LS8	0	0	9	27	3	39
	TL7	3	7	14	7	4	35
	TL8	2	9	20	12	3	46
	TV5	1	0	7	9	13	30
	PW7	1	3	10	3	2	19
	PW8	1	2	9	4	1	17
Total		11	30	109	114	35	299
2014	ES8	1	1	7	5	2	16
	LS7	0	2	20	18	3	43
	LS8	0	1	7	17	0	25
	TL8	2	7	19	6	2	36
	TV6	1	2	10	18	8	39
	PW8	1	3	8	6	1	19
Total		5	16	71	70	16	178

Significant verschil tussen de scholen

Jaar		er is respect voor spullen van anderen					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013	ES7	0	0	3	14	3	20
	ES8	0	4	5	10	4	23
	LS6	6	3	10	16	7	42
	LS7	0	0	2	17	8	27
	LS8	0	0	10	23	6	39
	TL7	2	3	7	17	6	35
	TL8	1	6	20	18	1	46
	TV5	2	0	7	8	13	30
	PW7	1	0	7	7	3	18
	PW8	1	2	6	6	1	16
Total		13	18	77	136	52	296
2014	ES8	0	1	5	4	6	16
	LS7 ^{ad}	0	1	4	34	4	43
	LS8	0	0	5	14	6	25
	TL8	0	5	15	15	1	36
	TV6	1	1	4	17	17	40
	PW8	0	2	6	8	3	19
Total		1	10	39	92	37	179

Significant verschil tussen de scholen

Jaar		je kunt veilig fietsen					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013	ES7	0	0	3	12	5	20
	ES8	0	0	4	14	4	22
	LS6	1	4	10	10	18	43
	LS7	0	1	6	11	9	27
	LS8	0	0	5	21	13	39
	TL7	0	2	7	18	8	35
	TL8	0	3	14	22	7	46
	TV5	0	1	2	4	23	30
	PW7	0	0	3	10	6	19
	PW8	0	1	2	6	8	17
Total		1	12	56	128	101	298
2014	ES8	0	1	5	5	5	16
	LS7	1	1	7	24	9	42
	LS8	0	0	3	12	10	25
	TL8	1	3	7	20	5	36
	TV6 ^b	0	4	5	20	10	39
	PW8	0	0	3	10	6	19
Total		2	9	30	91	45	177

Significant verschil tussen de scholen / Significant verschil tussen jongens en meisjes (jongens scoren hoger)

Jaar		je kunt veilig spelen					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013	ES7	0	0	5	4	10	19
	ES8	1	0	4	9	9	23
	LS6	4	7	5	13	14	43
	LS7	1	0	5	13	8	27
	LS8	0	3	1	15	20	39
	TL7	0	3	10	8	14	35
	TL8	0	3	10	19	13	45
	TV5	2	1	1	6	20	30
	PW7	0	0	1	11	7	19
	PW8	0	1	1	7	8	17
Total		8	18	43	105	123	297
2014	ES8	1	1	2	5	7	16
	LS7	2	4	6	18	13	43
	LS8 ^d	0	3	5	10	7	25
	TL8	0	2	11	16	6	35
	TV6 ^b	0	1	12	13	14	40
	PW8	1	0	1	9	8	19
Total		4	11	37	71	55	178

Significant verschil tussen de scholen / Significant hogere scores in 2013

Jaar		mensen zijn vriendelijk tegen elkaar					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013	ES7	0	0	1	10	9	20
	ES8	0	0	2	14	6	22
	LS6	1	1	7	17	17	43
	LS7	0	1	3	12	11	27
	LS8	0	0	3	26	10	39
	TL7	0	1	8	14	12	35
	TL8	0	1	12	24	9	46
	TV5	1	0	4	8	17	30
	PW7	1	1	7	3	6	18
	PW8	0	0	4	8	5	17
Total		3	5	51	136	102	297
2014	ES8	0	1	1	7	7	16
	LS7	0	1	2	28	12	43
	LS8	0	0	2	15	8	25
	TL8	1	1	11	16	7	36
	TV6	0	2	6	11	21	40
	PW8	0	0	2	9	8	19
Total		1	5	24	86	63	179

Significant verschil in antwoorden tussen jongens en meisjes (hogere score meisjes) / Significant verschil tussen de scholen

Jaar		mensen helpen elkaar					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013	ES7	0	0	2	10	8	20
	ES8	0	0	6	14	2	22
	LS6	1	2	14	14	12	43
	LS7	0	0	8	12	7	27
	LS8	0	0	16	22	1	39
	TL7	0	1	15	11	8	35
	TL8	1	1	15	23	5	45
	TV5	0	0	9	10	11	30
	PW7	0	0	4	9	6	19
	PW8	1	1	6	5	4	17
Total		3	5	95	130	64	297
2014	ES8	1	0	2	6	7	16
	LS7	0	1	16	19	7	43
	LS8	0	2	5	16	2	25
	TL8	0	2	13	18	3	36
	TV6	3	2	8	15	12	40
	PW8	0	0	2	13	4	19
Total		4	7	46	87	35	179

Significant verschil tussen de scholen

Jaar		er is respect voor ouderen					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
2013	ES7	0	0	3	11	6	20
	ES8	0	0	2	12	7	21
	LS6	1	1	8	19	14	43
	LS7	0	0	4	14	9	27
	LS8	0	0	5	24	10	39
	TL7	1	2	4	14	14	35
	TL8	0	2	7	26	11	46
	TV5	2	0	0	9	19	30
	PW7	0	1	1	9	8	19
	PW8	0	0	5	5	7	17
Total		4	6	39	143	105	297
2014	ES8	0	0	2	5	9	16
	LS7	0	1	4	31	7	43
	LS8	0	0	2	15	7	24
	TL8	0	1	5	22	8	36
	TV6	1	2	4	16	16	39
	PW8	0	0	1	11	7	19
Total		1	4	18	100	54	177

Significant verschil tussen de scholen

Jaar		er worden leuke dingen georganiseerd voor kinderen					Total
		helemaal niet	nee	beetje	ja	ja super	
	ES7	2	1	4	6	7	20
	ES8	2	4	6	4	7	23
	LS6	4	6	10	4	18	42
	LS7	2	6	4	6	9	27
	LS8	2	6	8	16	7	39
	TL7	8	6	11	3	7	35
	TL8	8	7	10	12	8	45
	TV5	8	2	7	2	10	29
	PW7	2	2	4	6	5	19
	PW8	4	4	5	3	1	17
Total		42	44	69	62	79	296
2014	ES8	3	2	5	3	3	16
	LS7	4	7	9	11	12	43
	LS8	2	2	7	6	8	25
	TL8	6	9	11	4	6	36
	TV6	16	5	8	4	6	39
	PW8	1	3	10	5	0	19
Total		32	28	50	33	35	178

Significant verschil tussen de scholen

Bijlage 4.2 Resultaten DOEN

Scores van de kinderen van de 4 pilotscholen en de referentieschool Pieter Wijten in het najaar van 2013 en najaar 2014

Modus – het antwoord dat het meest is gegeven door een groep is aangegeven in Rood.

Verschillen tussen de groepen in 2013 en 2014

In de tabel staan de significante verschillen ($p < 0,05$) in de verdeling van de antwoorden over de basisschoolgroepen.

^a significant ($P < 0,05$) meer duurzaam gescoord in vergelijking met zichzelf een jaar eerder (dus bv groep 8 2014 vs groep 7 2013) – Kruskal wallis test

^b significant ($P < 0,05$) minder duurzaam gescoord in vergelijking met zichzelf een jaar eerder

^c significant ($P < 0,05$) meer duurzaam gescoord ten opzichte van dezelfde groep (vb groep 8 2014 vs groep 8 2013)

^d significant ($P < 0,05$) minder duurzaam gescoord ten opzichte van dezelfde groep in 2013

Als de antwoorden significant verschilden tussen de jaren, geslachten of de scholen, dan staat dit onder de tabel van de desbetreffende vraag.

Jaar		ik neem drinkpakjes mee naar school					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	14	2	3	1	0	20
	ES8	15	8	0	0	0	23
	LS6	6	6	6	4	21	43
	LS7	4	4	8	3	8	27
	LS8	2	5	9	6	16	38
	TL7	27	3	3	0	2	35
	TL8	35	6	1	2	1	45
	TV5	6	6	4	1	12	29
	PW7	8	6	4	0	1	19
	PW8	6	3	5	2	1	17
Total		123	49	43	19	62	296
2014	ES8	11	4	1	0	0	16
	LS7	7	7	6	7	16	43
	LS8 ^c	7	6	1	6	5	25
	TL8 ^{bd}	19	7	5	3	2	36
	TV6	12	6	4	4	14	40
	PW8	12	3	3	1	0	19
Total		68	33	20	21	37	179

Significant verschillende verdeling tussen de scholen (Lambertusschool, Edith Stein, Touwladder en Tovervogel)

Geen verschil in de antwoorden tussen geslachten (jongens en meisjes) of schooljaren (2013 en 2014).

Jaar		thuis maken we de tuin aantrekkelijk voor dieren					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	1	4	9	4	2	20
	ES8	3	0	12	3	5	23
	LS6	5	3	24	8	3	43
	LS7	1	3	13	9	1	27
	LS8	1	6	21	8	2	38
	TL7	5	11	12	5	2	35
	TL8	4	8	19	9	5	45
	TV5	7	3	11	3	5	29
	PW7	0	1	8	6	4	19
	PW8	4	2	10	0	1	17
Total		31	41	139	55	30	296
2014	ES8	0	2	9	3	2	16
	LS7	3	11	13	10	6	43
	LS8	2	2	13	7	1	25
	TL8 ^a	2	4	16	12	2	36
	TV6	10	4	17	6	3	40
	PW8 ^c	1	0	8	6	4	19
Total		18	23	76	44	18	179
Jaar		ik word met de auto naar school gebracht					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	3	11	6	0	0	20
	ES8	11	9	2	1	0	23
	LS6	21	15	4	3	0	43
	LS7	13	10	3	0	1	27
	LS8	18	15	3	1	0	37
	TL7	17	13	4	1	0	35
	TL8	17	17	8	1	2	45
	TV5	7	3	9	7	3	29
	PW7	4	3	9	1	1	18
	PW8	8	6	1	1	1	17
Total		119	102	49	16	8	294
2014	ES8	4	6	5	1	0	16
	LS7	23	12	7	0	1	43
	LS8	13	8	3	1	0	25
	TL8	20	10	4	2	0	36
	TV6	14	6	12	6	2	40
	PW8	7	8	2	1	1	19
Total		81	50	33	11	4	179

Op groepsniveau: Significant verschil in scores tussen de scholen

Jaar		ik speel met kinderen uit de buurt					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	1	1	5	10	3	20
	ES8	3	0	6	9	4	22
	LS6	6	4	5	15	13	43
	LS7	2	4	4	4	13	27
	LS8	0	5	7	15	10	37
	TL7	5	5	9	6	10	35
	TL8	3	6	10	17	9	45
	TV5	3	2	7	6	10	28
	PW7	1	1	3	7	7	19
	PW8	0	1	3	7	6	17
Total		24	29	59	96	85	293
2014	ES8	2	0	5	8	1	16
	LS7	1	4	6	16	16	43
	LS8	0	1	5	7	12	25
	TL8	5	5	6	14	6	36
	TV6	2	5	5	19	9	40
	PW8	1	0	3	9	6	19
Total		11	15	30	73	50	179
Significant verschil in scores tussen de scholen (zowel met als zonder referentieschool)							

Jaar		thuis eten we vlees bij het avondeten						Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	ik weet het niet	
2013	ES7		0	8	7	4	1	20
	ES8		0	3	7	13	0	23
	LS6		0	11	15	17	0	43
	LS7		0	5	10	11	0	26
	LS8		0	1	21	17	0	39
	TL7		1	7	14	12	0	34
	TL8		0	4	19	22	0	45
	TV5		1	12	12	5	0	30
	PW7		1	8	1	9	0	19
	PW8		0	6	7	4	0	17
Total			3	65	113	114	1	296
2014	ES8	0	0	2	5	9		16
	LS7	0	1	7	14	21		43
	LS8	0	1	1	14	9		25
	TL8	0	1	4	15	16		36
	TV6	1	0	14	17	9		41
	PW8	0	1	6	3	9		19
Total		1	4	34	68	73		180

Significant verschil in scores tussen de scholen (zowel met als zonder referentieschool)

Jaar		boodschappen doen we op de fiets of te voet					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	8	4	8	0	0	20
	ES8	6	10	7	0	0	23
	LS6	22	14	7	0	0	43
	LS7	10	9	7	0	0	26
	LS8	9	13	12	3	2	39
	TL7	4	8	15	5	2	34
	TL8	7	11	19	2	6	45
	TV5	4	6	10	5	5	30
	PW7	0	4	9	2	4	19
	PW8	1	3	7	4	2	17
Total		71	82	101	21	21	296
2014	ES8	6	4	6	0	0	16
	LS7	15	21	4	2	1	43
	LS8	8	11	6	0	0	25
	TL8	5	9	13	5	4	36
	TV6	5	8	10	8	9	40
	PW8	1	6	6	2	4	19
Total		40	59	45	17	18	179

Significant verschil in scores tussen de scholen /Significant verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes

Jaar		ik eet aardbeien in de winter					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	8	5	6	1	0	20
	ES8	11	7	4	1	0	23
	LS6	22	7	8	5	1	43
	LS7	12	6	4	2	2	26
	LS8	17	10	8	3	1	39
	TL7	13	12	7	1	2	35
	TL8	18	16	10	0	1	45
	TV5	14	4	5	3	2	28
	PW7	7	3	6	3	0	19
	PW8	9	3	3	2	0	17
Total		131	73	61	21	9	295
2014	ES8	5	2	8	0	0	15
	LS7	18	6	15	2	2	43
	LS8	7	7	5	4	2	25
	TL8	15	6	13	1	1	36
	TV6	20	11	8	2	0	41
	PW8	8	7	3	1	0	19
Total		73	39	52	10	5	179

Jaar		thuis gebruiken we gif om onkruid te bestrijden						Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	ik weet het niet	
2013	ES7	10	3	3	2	0	2	20
	ES8	9	5	5	1	2	1	23
	LS6	15	4	2	4	9	9	43
	LS7	11	8	3	2	0	2	26
	LS8	13	10	7	4	1	4	39
	TL7	15	5	8	0	1	6	35
	TL8	20	9	9	0	1	6	45
	TV5	12	4	3	1	2	8	30
	PW7	11	4	2	0	0	1	18
	PW8	12	2	3	0	0	0	17
Total		128	54	45	14	16	39	296
2014	ES8	3	6	5	1	0	1	16
	LS7 ^d	9	7	10	1	6	10	43
	LS8	7	6	7	0	0	5	25
	TL8	15	10	4	3	0	4	36
	TV6	22	6	4	1	2	6	41
	PW8	9	3	5	0	0	2	19
Total		65	38	35	6	8	28	180

Jaar		we kopen boodschappen bij winkels of boerderijen in de buurt						Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	ik weet het niet	
2013	ES7	3	3	7	1	4	2	20
	ES8	2	4	9	5	2	0	22
	LS6	13	5	6	9	6	4	43
	LS7	2	3	3	7	10	1	26
	LS8	4	4	5	9	12	4	38
	TL7	3	3	6	12	7	4	35
	TL8	1	1	10	10	20	3	45
	TV5	4	0	4	4	5	13	30
	PW7	4	2	2	5	4	1	18
	PW8	1	1	3	5	6	1	17
Total		37	26	55	67	76	33	294
2014	ES8	0	4	7	2	1	2	16
	LS7 ^a	6	3	3	15	6	9	42
	LS8	2	4	7	5	6	1	25
	TL8	1	3	6	12	10	4	36
	TV6	6	3	6	7	12	7	41
	PW8	0	0	5	6	8	0	19
Total		15	17	34	47	43	23	179

Jaar		ik doe het licht uit als ik weg ga					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	0	2	5	5	8	20
	ES8	2	1	0	8	12	23
	LS6	6	2	7	12	16	43
	LS7	0	0	2	3	20	25
	LS8	0	0	2	14	23	39
	TL7	5	3	6	4	17	35
	TL8	0	3	7	22	13	45
	TV5	1	3	1	3	22	30
	PW7	0	0	4	0	15	19
	PW8	0	1	1	6	9	17
Total		14	15	35	77	155	296
2014	ES8	0	0	2	5	9	16
	LS7 ^d	1	2	6	16	17	42
	LS8	0	0	3	8	14	25
	TL8	1	2	6	11	16	36
	TV6	4	1	6	10	20	41
	PW8	1	0	0	6	12	19
Total		7	5	23	56	88	179

Significant verschil in scores tussen de scholen / Significant verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes

Jaar		Spullen die we thuis niet meer gebruiken geven we aan iemand anders in plaats van weg te gooien						Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	ik weet het niet	
2013	ES7	1	2	8	4	4	1	20
	ES8	2	1	4	10	3	3	23
	LS6	3	4	6	15	11	3	42
	LS7	2	2	4	12	5	1	26
	LS8	2	3	13	11	9	1	39
	TL7	2	9	11	7	5	1	35
	TL8	3	1	18	15	7	2	46
	TV5	6	1	3	5	5	10	30
	PW7	3	2	5	6	1	2	19
	PW8	3	2	3	4	2	3	17
Total		27	27	75	89	52	27	297
2014	ES8	0	1	9	3	2	1	16
	LS7	2	2	11	16	11	1	43
	LS8	1	2	7	11	2	2	25
	TL8	2	5	9	9	6	5	36
	TV6	2	2	10	13	12	2	41
	PW8	0	1	9	4	5	0	19
Total		7	13	55	56	38	11	180

Significant verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes

Jaar		we eten en drinken thuis biologisch						Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	ik weet het niet	
2013	ES7	7	3	4	2	0	4	20
	ES8	1	4	7	4	1	6	23
	LS6	14	2	10	4	0	13	43
	LS7	4	5	5	1	4	7	26
	LS8	4	8	8	4	2	13	39
	TL7	14	7	6	2	0	5	34
	TL8	8	4	12	5	2	15	46
	TV5	6	4	7	2	4	6	29
	PW7	3	1	8	0	3	3	18
	PW8	3	0	6	3	2	3	17
Total		64	38	73	27	18	75	295
2014	ES8	4	4	4	1	0	3	16
	LS7	7	4	13	5	4	10	43
	LS8	6	2	5	5	3	4	25
	TL8 ^a	7	10	4	2	0	13	36
	TV6	13	2	9	4	2	11	41
	PW8	2	1	6	3	1	6	19
Total		39	23	41	20	10	47	180

Jaar		we bestellen producten (kleding en eten) via internet						Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	ik weet het niet	
2013	ES7	4	9	5	2	0	0	20
	ES8	5	4	11	3	0	0	23
	LS6	6	10	22	1	3	1	43
	LS7	6	6	12	1	0	2	27
	LS8	4	11	13	7	2	1	38
	TL7	8	13	12	2	0	0	35
	TL8	4	13	24	2	2	1	46
	TV5	8	7	10	2	1	2	30
	PW7	6	3	9	1	0	0	19
	PW8	6	3	6	1	1	0	17
Total		57	79	124	22	9	7	298
2014	ES8	3	4	4	2	0	3	16
	LS7	6	10	18	6	2	1	43
	LS8	3	10	9	1	1	1	25
	TL8	9	11	11	4	0	1	36
	TV6	4	9	21	4	2	1	41
	PW8	4	5	10	0	0	0	19
Total		29	49	73	17	5	7	180

Significant verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes

Jaar		ik ga zuinig om met energie					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	2	4	6	6	2	20
	ES8	0	2	10	10	1	23
	LS6	4	6	12	12	9	43
	LS7	1	4	7	12	3	27
	LS8	0	5	14	16	4	39
	TL7	6	9	13	6	1	35
	TL8	2	9	28	6	0	45
	TV5	8	0	5	10	7	30
	PW7	0	1	3	6	9	19
	PW8	1	3	4	5	4	17
Total		24	43	102	89	40	298
2014	ES8	0	4	7	5	0	16
	LS7	6	3	16	12	6	43
	LS8	1	2	9	9	4	25
	TL8	4	9	11	7	5	36
	TV6	6	6	14	13	2	41
	PW8	0	1	2	8	7	18
Total		17	25	59	54	24	179

Significant verschil in scores tussen de scholen / Significant verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes

Jaar		ik doe mee als er buurtactiviteiten worden georganiseerd					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	1	2	6	9	2	20
	ES8	1	1	6	7	8	23
	LS6	7	5	7	8	16	43
	LS7	3	2	3	7	12	27
	LS8	1	3	11	14	10	39
	TL7	3	6	10	8	8	35
	TL8	4	7	17	13	4	45
	TV5	4	4	12	4	6	30
	PW7	3	3	7	4	2	19
	PW8	2	4	4	5	2	17
Total		29	37	83	79	70	298
2014	ES8	0	1	5	7	3	16
	LS7	6	4	10	14	9	43
	LS8	2	2	2	8	11	25
	TL8	4	4	15	8	5	36
	TV6 ^a	15	9	6	6	5	41
	PW8	2	3	10	3	1	19
Total		29	23	48	46	34	180

Significant verschil in scores tussen de scholen / Significant verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes

Jaar		ik bewaar afval tot ik een prullenbak zie					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	0	2	4	6	8	20
	ES8	1	0	4	10	8	23
	LS6	6	3	9	8	17	43
	LS7	0	0	1	11	15	27
	LS8	0	1	11	15	12	39
	TL7	6	4	5	10	10	35
	TL8	6	2	14	16	8	46
	TV5	10	2	4	4	10	30
	PW7	3	2	5	6	3	19
	PW8	2	1	2	5	7	17
Total (%)		34 (11,3)	17 (5,7)	59 (19,7)	91 (30,4)	98 (32,8)	299 (100%)
2014	ES8	0	1	4	9	2	16
	LS7	2	0	5	15	21	43
	LS8	0	0	2	15	8	25
	TL8	6	2	10	11	7	36
	TV6 ^a	3	5	7	6	20	41
	PW8 ^a	0	0	3	6	10	19
Total		11 (6,1)	8(4,4)	31 (17,2)	62(34,4)	68 (37,8)	180 (100%)

Significant verschil in scores tussen de scholen/ tussen jongens en meisjes / tussen de jaren. In 2014 wordt dit sign vaker gedaan

Jaar		we nemen een eigen tas mee voor de boodschappen						Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	ik weet het niet	
2013	ES7	1	0	0	6	11	2	20
	ES8	0	2	2	7	11	1	23
	LS6	2	2	1	8	27	3	43
	LS7	0	2	2	1	21	1	27
	LS8	0	2	1	7	28	1	39
	TL7	2	0	6	9	13	5	35
	TL8	2	1	5	15	21	2	46
	TV5	3	3	0	6	10	8	30
	PW7	1	0	0	3	13	2	19
	PW8	0	0	6	4	7	0	17
Total		11	12	23	66	162	25	299
2014	ES8	0	0	3	3	8	2	16
	LS7	0	0	5	9	27	2	43
	LS8	0	0	0	3	20	2	25
	TL8	1	2	1	11	18	3	36
	TV6	3	2	7	2	24	2	40
	PW8	1	0	1	3	13	1	19
Total		5	4	17	31	110	12	179

Significant verschil in scores tussen de scholen / Significant verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes

Jaar		Voordat ik iets weggooi, denk ik na of ik het nog ergens voor zou kunnen gebruiken						Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	ik weet het niet	
2013	ES7	2	4	6	7	1	0	20
	ES8	2	3	10	3	4	0	22
	LS6	8	7	16	8	4	0	43
	LS7	2	5	10	8	2	0	27
	LS8	3	13	14	8	1	0	39
	TL7	8	6	13	6	2	0	35
	TL8	10	15	9	7	4	0	45
	TV5	8	2	8	3	7	2	30
	PW7	2	3	7	5	2	0	19
	PW8	4	2	7	1	3	0	17
Total		49	60	100	56	30	2	297
2014	ES8	1	4	6	4	1	0	16
	LS7	4	8	14	12	5	0	43
	LS8	1	4	13	7	0	0	25
	TL8	6	8	17	5	0	0	36
	TV6	6	7	14	9	3	1	40
	PW8	2	2	6	6	3	0	19
Total		20	33	70	43	12	1	179

Significant verschil in scores tussen de scholen / Significant verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes

Jaar		in de winter kies ik voor een dikke trui zodat de verwarming niet omhoog moet						Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	ik weet het niet	
2013	ES7	2	1	11	4	2	0	20
	ES8	1	4	9	6	3	0	23
	LS6	4	7	15	7	9	0	42
	LS7	1	3	9	6	8	0	27
	LS8	1	4	15	14	4	0	38
	TL7	7	5	10	9	4	0	35
	TL8	3	9	11	19	4	0	46
	TV5	7	3	8	4	7	1	30
	PW7	0	1	6	6	6	0	19
	PW8	2	0	5	5	5	0	17
Total		28	37	99	80	52	1	297
2014	ES8	0	3	10	2	1		16
	LS7	2	3	20	12	5		42
	LS8	1	1	10	11	2		25
	TL8	8	5	8	12	3		36
	TV6	6	7	11	11	5		40
	PW8	1	1	7	6	4		19
Total		18	20	66	54	20		178

Significant verschil in scores tussen de scholen (zonder referentieschool)

Jaar		ik let op de herkomst van mijn eten (land)						Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	ik weet het niet	
2013	ES7	13	2	3	2	0	0	20
	ES8	14	3	6	0	0	0	23
	LS6	33	5	4	1	0	0	43
	LS7	17	6	2	0	2	0	27
	LS8	20	8	9	0	2	0	39
	TL7	23	7	4	0	1	0	35
	TL8	29	11	3	3	0	0	46
	TV5	20	3	3	1	2	1	30
	PW7	8	4	4	2	1	0	19
	PW8	11	1	4	1	0	0	17
Total		188	50	42	10	8	1	299
2014	ES8	9	3	4	0	0		16
	LS7	25	7	5	2	2		41
	LS8	14	4	5	2	0		25
	TL8	22	2	8	4	0		36
	TV6	28	4	6	1	0		39
	PW8	12	4	2	1	0		19
Total		110	24	30	10	2		176

Significant verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes

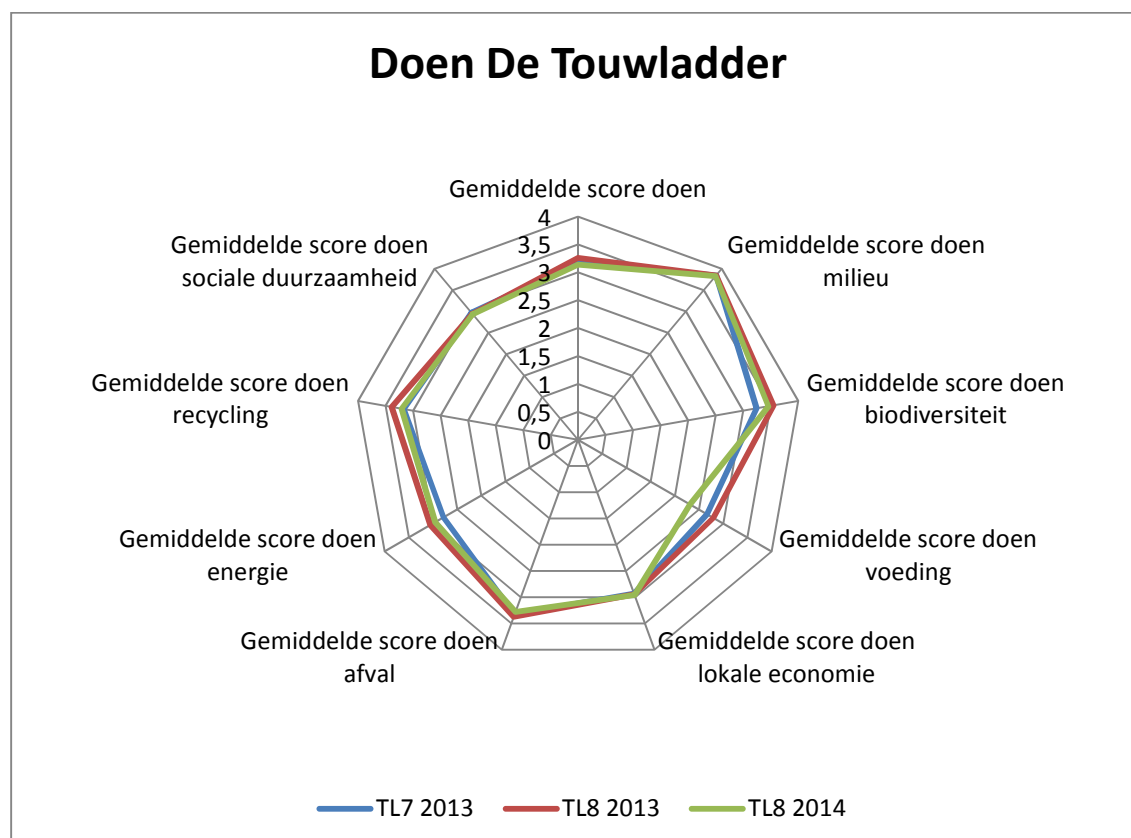
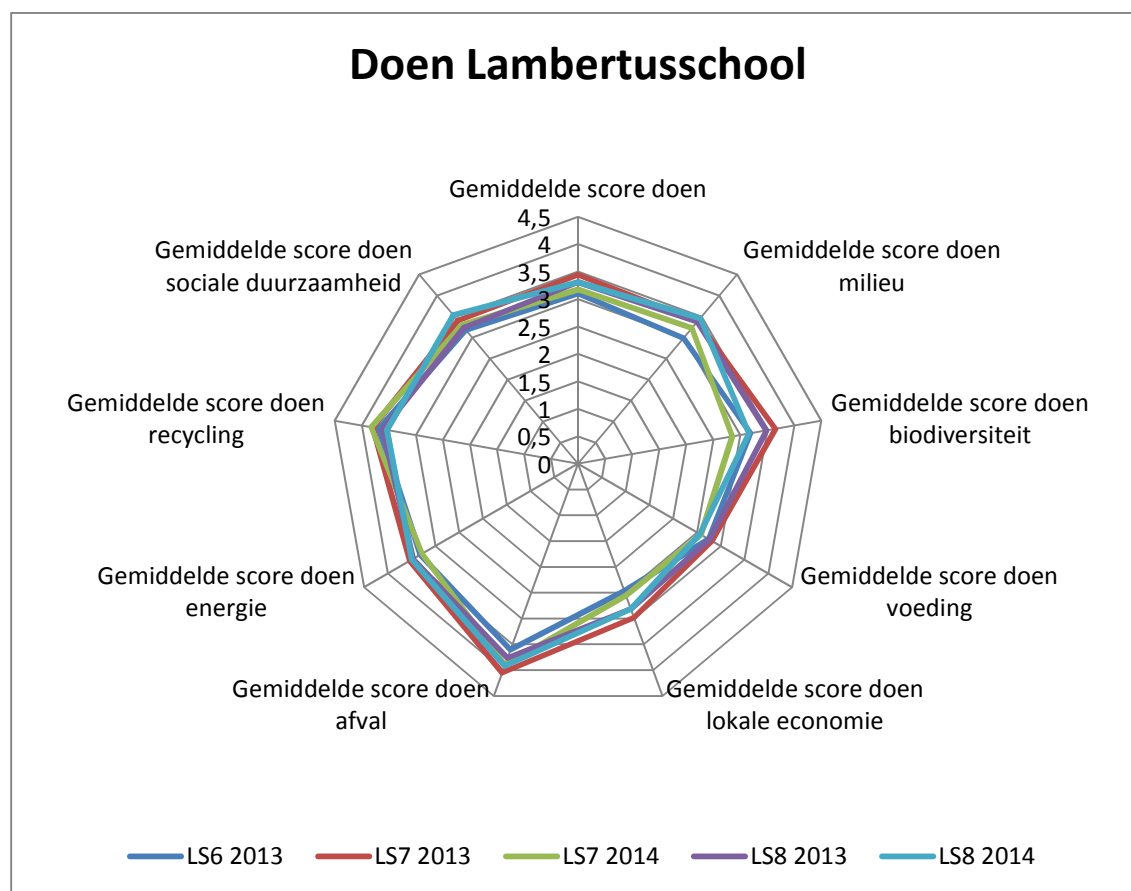
Jaar		Als spullen kapot zijn probeer ik het eerst te maken of laat ik het repareren						Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	ik weet het niet	
2013	ES7	1	1	7	8	3		20
	ES8	0	3	6	11	3		23
	LS6	1	4	14	13	11		43
	LS7	0	1	7	12	7		27
	LS8	0	1	15	20	3		39
	TL7	2	9	8	12	4		35
	TL8	1	5	22	15	3		46
	TV5	3	0	9	9	9		30
	PW7	0	3	5	5	5		18
	PW8	1	2	7	4	3		17
Total (%)		9 (3)	29 (9,7)	100 (33,6)	109 (36,6)	51 (17,1)		298
2014	ES8	1	0	5	7	3	0	16
	LS7	0	1	12	17	12	0	42
	LS8	0	0	7	14	4	0	25
	TL8	0	3	19	8	5	1	36
	TV6	2	1	10	17	9	0	39
	PW8	0	1	2	13	3	0	19
Total (%)		3 (1,7)	6 (3,4)	55 (31,1)	76 (42,9)	36 (20,3)	1 (0,6)	177

Significant verschil in scores tussen de scholen / tussen de jaren (in 2014 wordt dit significant vaker genoemd,

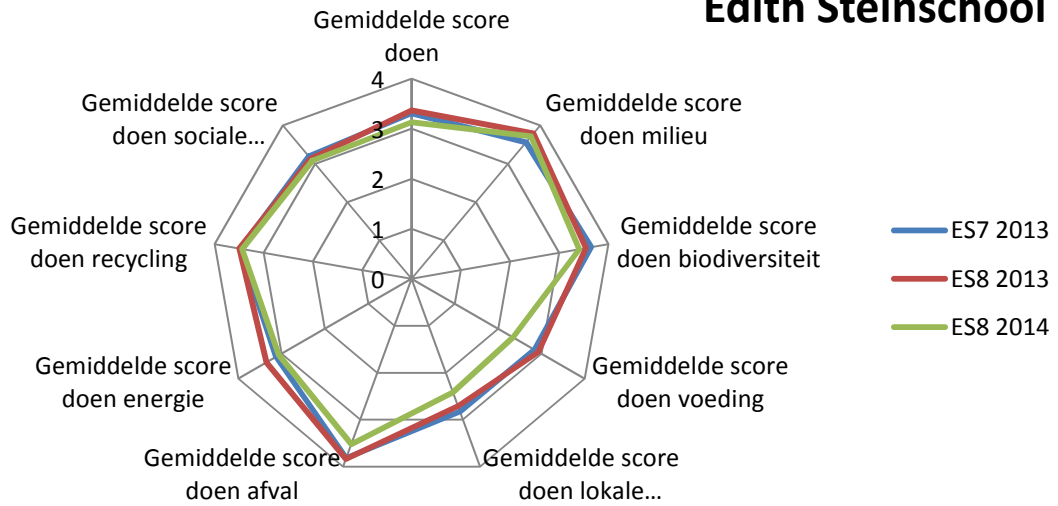
Jaar		ik help mijn buurtgenoten					Total
		nooit	bijna nooit	soms	vaak	heel vaak of altijd	
2013	ES7	6	2	8	4	0	20
	ES8	7	8	7	1	0	23
	LS6	12	9	14	5	3	43
	LS7	7	5	11	1	3	27
	LS8	10	11	16	2	0	39
	TL7	13	6	10	6	0	35
	TL8	13	15	11	7	0	46
	TV5	12	2	8	3	5	30
	PW7	4	5	4	4	2	19
	PW8	7	3	5	1	1	17
Total		91	66	94	34	14	299
2014	ES8	6	4	5	0	1	16
	LS7	13	7	13	6	3	42
	LS8	5	9	7	3	1	25
	TL8	10	10	10	4	1	35
	TV6	9	7	14	7	2	39
	PW8	3	4	5	4	3	19
Total		46	41	54	24	11	176

Significant verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes

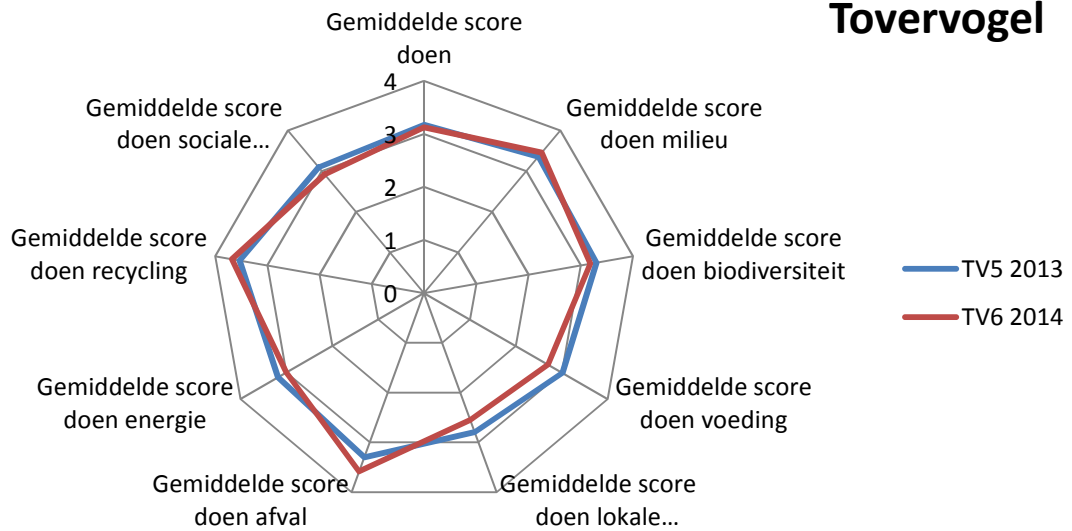
Grafiek met de berekende gemiddelde totaalscores (range 1 tot 5 (max)) per deelgebied van duurzaamheid

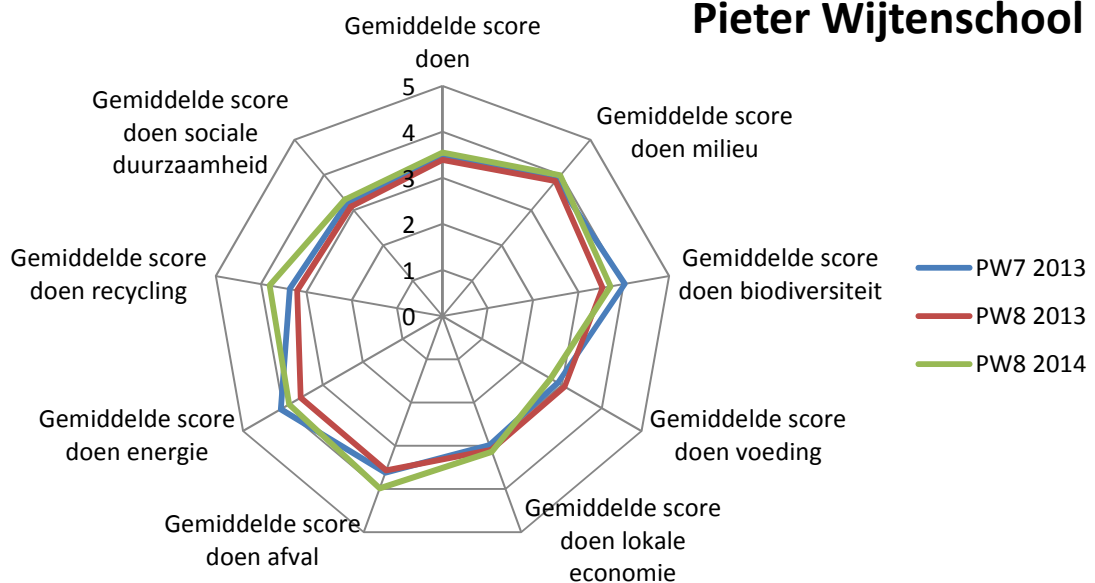
Edith Steinschool

Tovervogel

Pieter Wijtenschool

Bijlage 4.3 Intentie - Willen en kunnen doen

Wat zou je willen en kunnen doen rond duurzaamheid – basisschoolleerlingen

Scores van de kinderen van de 4 pilotscholen en de referentieschool Pieter Wijten in het najaar van 2013 en najaar 2014

Modus – het antwoord dat het meest is gegeven door een groep is aangegeven in Rood.

Verschillen tussen de groepen in 2013 en 2014

In de tabel staan de significante verschillen ($p < 0,05$) in de verdeling van de antwoorden over de basisschoolgroepen.

^a significant ($P < 0,05$) meer duurzaam gescoord in vergelijking met zichzelf een jaar eerder (dus bv groep 8 2014 vs groep 7 2013) – Kruskal wallis test

^b significant ($P < 0,05$) minder duurzaam gescoord in vergelijking met zichzelf een jaar eerder

^c significant ($P < 0,05$) meer duurzaam gescoord ten opzichte van dezelfde groep (vb groep 8 2014 vs groep 8 2013)

^d significant ($P < 0,05$) minder duurzaam gescoord ten opzichte van dezelfde groep in 2013

Als de antwoorden significant verschilden tussen de jaren, geslachten of de scholen, dan staat dit onder de tabel van de desbetreffende vraag.

		we moeten zuiniger zijn met de aarde, zodat er later ook nog mensen kunnen wonen					Total
Jaar		past helemaal niet bij mij	past niet bij mij	tussenin	past bij mij	past helemaal bij mij	
2013	ES7	0	3	11	6	0	20
	ES8	2	1	13	6	1	23
	LS6	4	3	15	11	10	43
	LS7	0	0	15	7	5	27
	LS8	0	4	14	20	1	39
	TL7	2	3	14	13	3	35
	TL8	3	5	22	13	2	45
	TV5	4	1	15	6	4	30
	PW7	1	1	6	6	5	19
	PW8	1	0	7	9	0	17
Total		17	21	132	97	31	298
2014	ES8	0	0	11	3	2	16
	LS7	1	5	20	10	7	43
	LS8	0	3	9	10	2	24
	TL8	4	1	15	13	3	36
	TV6	3	6	11	12	8	40
	PW8	1	1	5	7	4	18
Total		9	16	71	55	26	177

		ik wil graag helpen om de buurt waarin ik woon tot een fijne plek te maken					Total
Jaar		past helemaal niet bij mij	past niet bij mij	tussenin	past bij mij	past helemaal bij mij	
2013	ES7	0	3	7	7	3	20
	ES8	2	1	5	8	7	23
	LS6	4	3	7	16	13	43
	LS7	0	4	6	10	7	27
	LS8	1	2	14	16	6	39
	TL7	5	3	11	7	9	35
	TL8	2	2	20	12	9	45
	TV5	5	1	10	5	9	30
	PW7	0	1	4	9	5	19
	PW8	1	0	6	5	5	17
Total		20	20	90	95	73	298
2014	ES8	0	0	9	6	1	16
	LS7	3	5	12	13	10	43
	LS8	0	0	5	17	2	24
	TL8	0	4	16	10	6	36
	TV6	5	4	12	11	8	40
	PW8	1	1	3	9	4	18
Total		9	14	57	66	31	177

Sign. verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes – meisjes geven vaker aan dat het bij hen past

		ik vertel mijn ouders/familie wat zij kunnen doen om de buurt tot een fijne plek te maken					Total
Jaar		past helemaal niet bij mij	past niet bij mij	tussenin	past bij mij	past helemaal bij mij	
2013	ES7	2	4	11	3	0	20
	ES8	3	2	11	5	2	23
	LS6	7	11	15	5	5	43
	LS7	8	9	6	2	2	27
	LS8	2	21	11	4	1	39
	TL7	14	7	8	6	0	35
	TL8	5	16	17	6	1	45
	TV5	12	4	10	2	2	30
	PW7	3	2	6	4	4	19
	PW8	5	2	8	1	1	17
Total		61	78	103	38	18	298
2014	ES8	4	3	6	3	0	16
	LS7	7	15	13	7	1	43
	LS8	3	8	9	3	1	24
	TL8 ^d	11	13	8	3	1	36
	TV6	8	10	12	5	5	40
	PW8	3	4	8	3	0	18
Total		36	53	56	24	8	177

Sign verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes – meisjes geven vaker aan dat het bij hen past/ Sign verschil tussen scholen

		ik verzin samen met mijn vrienden plannen om de buurt tot een fijne plek te maken					Total
Jaar		past helemaal niet bij mij	past niet bij mij	tussenin	past bij mij	past helemaal bij mij	
2013	ES7	2	6	7	5	0	20
	ES8	5	9	7	2	0	23
	LS6	11	11	10	5	6	43
	LS7	6	7	5	6	2	26
	LS8	10	15	12	2	0	39
	TL7	10	8	10	3	4	35
	TL8	13	15	10	4	2	44
	TV5	12	4	8	5	1	30
	PW7	5	2	4	6	1	18
	PW8	4	4	5	3	1	17
Total		78	81	78	41	17	295

2014	ES8	5	6	3	2	0	16
	LS7	8	12	12	4	7	43
	LS8	6	8	8	2	0	24
	TL8	11	13	11	1	0	36
	TV6	14	11	6	6	3	40
	PW8	6	2	7	2	1	18
	Total	50	52	47	17	11	177

Sign verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes – meisjes geven vaker aan dat het bij hen past

		als mijn vrienden dingen op straat gooien dan zeg ik daar iets van					Total
Jaar		past helemaal niet bij mij	past niet bij mij	tussenin	past bij mij	past helemaal bij mij	
2013	ES7	4	2	10	3	1	20
	ES8	4	3	11	5	0	23
	LS6	6	5	13	14	4	42
	LS7	1	2	9	11	4	27
	LS8	3	13	11	11	1	39
	TL7	8	5	9	10	3	35
	TL8	10	11	17	6	1	45
	TV5	11	3	8	4	4	30
	PW7	3	1	7	6	2	19
	PW8	1	0	5	6	5	17
	Total	51	45	100	76	25	297
2014	ES8	2	4	7	3	0	16
	LS7	5	4	17	11	6	43
	LS8 ^b	2	6	9	6	1	24
	TL8	7	4	20	3	2	36
	TV6	9	3	15	1	12	40
	PW8	3	1	7	5	2	18
	Total	28	22	75	29	23	177

Sign verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes – meisjes geven vaker aan dat het bij hen past /

Significant verschil tussen scholen

		ik wil graag mensen uit de buurt helpen die zelf iets niet kunnen					Total
Jaar		past helemaal niet bij mij	past niet bij mij	tussenin	past bij mij	past helemaal bij mij	
2013	ES7	1	2	8	5	4	20
	ES8	1	0	10	8	4	23
	LS6	5	4	7	13	14	43
	LS7	0	3	13	5	6	27
	LS8	0	2	18	11	8	39
	TL7	5	4	9	14	3	35
	TL8	4	2	13	20	6	45
	TV5	11	2	12	2	3	30
	PW7	2	2	3	7	5	19
	PW8	0	2	4	8	3	17
	Total	29	23	97	93	56	298
2014	ES8	1	0	7	6	1	15
	LS7	3	6	14	9	10	42
	LS8	0	0	13	6	5	24
	TL8	4	3	10	14	5	36
	TV6 ^a	4	3	13	12	8	40
	PW8	1	1	3	8	5	18
	Total	13	13	60	55	34	175

Sign verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes – meisjes geven vaker aan dat het bij hen past

Significant verschil tussen scholen

Jaar		ik wil best minder zakgeld of speelgoed krijgen, als de wereld dan beter zou worden					Total
		past helemaal niet bij mij	past niet bij mij	tussenin	past bij mij	past helemaal bij mij	
2013	ES7	2	2	11	4	1	20
	ES8	4	2	11	5	1	23
	LS6	12	4	14	5	7	42
	LS7	3	5	9	5	5	27
	LS8	1	6	14	11	7	39
	TL7	10	5	8	6	6	35
	TL8	9	10	15	8	3	45
	TV5	18	2	5	3	2	30
	PW7	3	4	5	4	3	19
	PW8	2	2	5	5	3	17
	Total	64	42	97	56	38	297
2014	ES8	2	4	6	2	1	15
	LS7	9	7	18	4	4	42
	LS8	1	5	9	4	5	24
	TL8	8	3	18	5	2	36
	TV6	15	3	11	6	5	40
	PW8	3	1	8	3	3	18
	Total	38	23	70	24	20	175

Sign verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes – meisjes geven vaker aan dat het bij hen past

Significant verschil tussen scholen

Jaar		ik kan zelf iets doen om mijn buurt beter te maken					Total
		past helemaal niet bij mij	past niet bij mij	tussenin	past bij mij	past helemaal bij mij	
2013	ES7	2	3	10	4	1	20
	ES8	1	3	11	6	1	22
	LS6	9	5	16	9	4	43
	LS7	4	5	8	5	5	27
	LS8	1	6	21	10	1	39
	TL7	10	4	13	5	3	35
	TL8	3	5	21	14	2	45
	TV5	12	2	10	3	2	29
	PW7	1	3	10	4	1	19
	PW8	2	1	7	3	4	17
	Total	45	37	127	63	24	296
2014	ES8	0	0	14	1	0	15
	LS7	5	8	16	9	4	42
	LS8	1	6	8	6	3	24
	TL8	2	10	16	5	2	35
	TV6	10	10	11	6	3	40
	PW8	2	2	9	4	1	18
	Total	20	36	74	31	13	174

Sign verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes – meisjes geven vaker aan dat het bij hen past/ Sign verschil tussen scholen

Jaar		ik luister graag naar oudere mensen, want daar kan ik iets van leren					Total
		past helemaal niet bij mij	past niet bij mij	tussenin	past bij mij	past helemaal bij mij	
2013	ES7	1	1	9	5	4	20
	ES8	0	4	11	7	1	23
	LS6	4	4	10	10	14	42
	LS7	0	4	8	11	3	26
	LS8	3	5	16	12	3	39
	TL7	4	4	13	12	2	35
	TL8	5	2	19	16	3	45
	TV5	9	5	9	2	5	30
	PW7	5	2	3	3	5	18
	PW8	0	1	4	5	7	17
	Total	31	32	102	83	47	295

2014	ES8	2	0	5	3	5	15
	LS7	3	6	17	8	8	42
	LS8	1	5	9	7	2	24
	TL8	5	4	18	5	4	36
	TV6	9	3	17	6	5	40
	PW8	3	1	6	3	5	18
	Total	23	19	72	32	29	175

Sign verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes – meisjes geven vaker aan dat het bij hen past

Significant verschil tussen scholen

		ik vind het belangrijk dat kinderen en gehandicapte mensen bij elkaar op bezoek gaan en van elkaar leren					Total
Jaar		past helemaal niet bij mij	past niet bij mij	tussenin	past bij mij	past helemaal bij mij	
2013	ES7	2	5	6	3	3	19
	ES8	2	3	10	6	2	23
	LS6	7	3	18	5	10	43
	LS7	0	3	15	3	6	27
	LS8	2	9	11	14	3	39
	TL7	4	5	15	7	4	35
	TL8	5	4	20	12	4	45
	TV5	13	4	8	4	1	30
	PW7	1	0	11	2	4	18
	PW8	1	2	4	6	3	16
	Total	37	38	118	62	40	295
2014	ES8	2	1	11	1	0	15
	LS7	4	6	19	8	5	42
	LS8	0	6	10	7	1	24
	TL8	6	5	12	8	5	36
	TV6 ^a	6	7	11	10	6	40
	PW8	1	2	4	10	1	18
	Total	19	27	67	44	18	175

Sign verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes – meisjes geven vaker aan dat het bij hen past

		ik ga voorzichtig om met spullen die niet van mij zijn					Total
Jaar		past helemaal niet bij mij	past niet bij mij	tussenin	past bij mij	past helemaal bij mij	
2013	ES7	0	2	5	6	7	20
	ES8	0	1	1	13	8	23
	LS6	2	0	7	12	22	43
	LS7	1	0	3	8	15	27
	LS8	1	0	2	25	11	39
	TL7	3	2	9	12	9	35
	TL8	1	2	7	22	13	45
	TV5	2	1	4	1	22	30
	PW7	1	0	3	4	9	17
	PW8	0	0	2	9	6	17
	Total	11	8	43	112	122	296
2014	ES8	0	0	6	4	5	15
	LS7	0	0	9	16	17	42
	LS8	0	0	2	13	9	24
	TL8	1	2	6	16	11	36
	TV6	1	1	7	11	20	40
	PW8	0	0	2	8	8	18
	Total	2	3	32	68	70	175

Sign verschil in de antwoorden tussen jongens en meisjes – meisjes geven vaker aan dat het bij hen past

Significant verschil tussen scholen

Bijlage 5: Actor mapping – samenwerking van de 4 basisscholen

Lambertusschool Haarsteeg

	Aanvang, contacten voor WSWW			Na, contacten na 1 jaar WSWW			
Partner	Contact Vooraf ?	Aard samenwerking		Contact Nu ?	Aard samenwerking		Aard verandering?
		Sterkte	Richting		Verandering sterkte	Verandering richting	
Ouderraad	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Ja	Licht versterkt	School ↔ Partner	Intensiever geworden door de activiteiten in een groter geheel te plaatsen. Er zijn meer activiteiten, dat vraagt om meer organisatie en meer overleg. Initiatief ligt nog bij school.
Ouders	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Nog steeds contact, dit was al goed. Heel veel actieve ouders en dat is nog steeds zo.
Dorpsbewoners	Heel beperkt	Zwak		Beperkt	Zwak		Beperkt contact, meer van gehoopt.
SCALA	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Vanuit SCALA is Walter betrokken, hij heeft ook de visie van SCALA verrijkt met een stukje duurzaamheid. Daarnaast heeft hij lessen verzorgd. De samenwerking blijft, maar door gebrek aan tijd worden geen lessen gegeven. Hij heeft het voor elkaar dat er weer een groep naar het “bewaarde land” gaat.
Peuterspeelzaal	Ja	Matig	School ↔ Partner	Ja	Licht versterkt	School ↔ Partner	Ze doen mee en helpen aan initiatieven van school, maar wel op vraag van de school. Weinig eigen initiatief. Nu meer afstemming, bijv. ten aanzien van het sinterklaasfeest.
TSO – BSO dikkertje dap	Ja	Matig Basis + plannen	School ↔ Partner	Ja	Licht verbeterd	School ↔ Partner	TSO wil meehelpen met het verzorgen van de kippen en de tuin (zij zijn open in de zomervakantie). Ze doen wat in hun macht ligt. Het initiatief ligt meer bij de school.
Contour De Twern (buurthuis)	Ja	Matig	School ↔ Partner	Ja	Hetzelfde gebleven	School ↔ Partner	Ze willen wel graag overal aan meedoen en faciliteren ook (bijv. leren breien en haken). Het initiatief ligt bij school.
Dagopvang Thebe	Ja	Matig	School ↔ Partner	Ja	Licht verbeterd	School ↔ Partner	Samenwerking: de school komt en zij doen mee (dat is prima). Bijv. sinterklaasliedjes zingen. Onderlinge contacten tussen BSO en Thebe zijn door de WSWW activiteiten ook versterkt.
Zorgboerderij De Deel	Ja	Matig	School ↔ Partner	Ja	Zeer sterk	School ↔ Partner	Dit is een belangrijke partner die zelf ook veel initiatief neemt. Ze zijn actief en vinden het zelf ook leuk. Er worden over en weer activiteiten georganiseerd waarin ze elkaar betrekken.
Harmonie St. Cecilia	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Goed contact met “De Harmonie”. School kan altijd bellen voor speciale gelegenheden. School heeft cultuurgeld ingezet om “De Harmonie” structureel muzikles te laten verzorgen.

Buurtvereniging Sompen en Zooislagen (Haarsteegse Wiel)	Nee			Nee			Niks mee gedaan. Het eerste idee was om afval te gaan verzamelen maar dat is nooit gedaan.
Gemeente Heusden, duurzaamheid/e energie	Nee			Ja	Matig	School ↔ Partner	De gemeente is betrokken en juicht de activiteiten toe. Ook hebben ze een bijdrage geleverd aan de E-waste race en de reis naar NEMO.

De Toervogel, Oisterwijk

	Aanvang, contacten voor WSWW			Na, contacten na 1 jaar WSWW			
Partner	Contact? Vooraf	Aard samenwerking		Contact? Nu	Aard samenwerking		Aard verandering?
		Sterkte	Richting		Verandering sterkte	Verandering richting	
Oudercommissie Basisschool de Toervogel	Ja	Sterk	School ↔ Partner	ja	Zelfde gebleven	School ↔ Partner	Hetzelfde. Opzetten van activiteiten (kerst, sinterklaas), praktische activiteiten
Ouders en buurtbewoners	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Ja	Zelfde gebleven	School ↔ Partner	Nog steeds samenwerking, alleen het zijn wel vooral de ouders die dan helpen Meehelpen bij activiteiten, bijv repaircafe met ouderen (omdat zij weten hoe je nog iets kunt maken)
Brede School Coördinator	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Ja	Zelfde gebleven	School ↔ Partner	Nog steeds dezelfde samenwerking. Ook het coördineren van activiteiten binnen deze brede school vallen hier onder: zowel onder schooltijd als daar buiten. Zit in hetzelfde gebouw, is opgenomen in plan van alle brede scholen
BSO Flapuit/KDV de Tovernest	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Ja	Licht versterkt	School ↔ Partner	Zij sluiten nu ook aan bij de repairschool en de streekproductenmarkt waar het kan. Specifieke activiteiten op het gebied met duurzaamheid met BSO Flapuit/KDV het Tovernest zijn er niet.
Peuterspeelzaal Schelleboom	Ja	Sterk	Partner ↔ school	Ja	Zelfde gebleven	Partner ↔ school	De brede school, de BSO, de peuterspeelzaal en de school zitten twee keer per maand in overleg. Dit gaat over activiteiten, het hebben van één pedagogische lijn en ouderbetrokkenheid.

Kinderdagverblijf Ons Eigenwijsje	Nee			Ja	Zwak		Na eenmalig contact is hier niks uit voortgekomen. Enkel contact als het gaat om kinderen die vanuit Ons Eigenwijsje naar school komen.
De Krekul (creatief en cultureel centrum)	Ja	Sterk	Partner ↔ school	Ja	Sterk	Partner ↔ school	Zelfde gebleven. Partner verzorgt naschools aanbod op gebied van cultuur, creatieve vakken. School levert scholieren voor deelname aan de vakken.
Stichting De Vrolijkheid	Nee		Het plan om samen iets te doen.	Nee			Eenmalig contact geweest met de kookworkshop in het AZC.
Contour De Twern	Nee			Ja	Versterkt	Partner ↔ school	Zij zijn betrokken bij allerlei wijkinitiatieven waar Sjannie ook bij betrokken is. Dat zijn gezamenlijke bijeenkomsten en vergaderingen. Zij doen intussen mee aan het WSWW project. Die contacten zijn echt geïntensiveerd.
AZC school Oisterwijk	Ja	Sterk	Partner ↔ school	Ja	Erg geïntensiveerd	Partner ↔ school	Afspraken voor jaarlijkse en wederzijdse activiteiten. De bedoeling is nu dat het AZC ook op school komt voor verschillende activiteiten (spelletjes, gezamenlijk fruit eten, voetballen).
Stichting Goed Wonen	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Ja	Geïntensiveerd	School ↔ Partner	De school wordt nog steeds gebruikt als vergaderruimte. Er wordt gekeken naar het meer betrekken van de bewoners, de jongeren. Ze zitten in het WSWW project en het wijkinitiatief.
Woningbouwvereniging Leystromen	Nee			Ja	Geïntensiveerd	Partner ↔ school	Er is contact, met name rondom de energiemarkt. Zij zitten ook in het WSWW project. Zij hebben de school voorzien van tips rondom duurzaamheid.
Wijkgebouw de Waterhoef	Nee			Ja	Licht versterkt	School ↔ Partner	Ook daarmee zijn meer contacten, er is beter overleg over praktische zaken en activiteiten. Voorheen kon dit niet.
Volkstuinvereniging	Nee			Nee			Nee dat is niet gerealiseerd
Biodiversiteit Team (B-team)	Nee			Ja	Versterkt	School ↔ Partner	Betrokkenheid bij de streekproductenmarkt en bij de schooltuintjes.
Gemeente Oisterwijk	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Nee	Zwak, meer van gehoopt		Er is contact met de gemeente maar niet in het kader van WSWW. Een eenmalige subsidie is verleend.

Hoppenbrouwers Electrotechniek	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Ja	Licht versterkt	School ↔ Partner	Betrokken bij de repairschool en de lessen over duurzaamheid.
Tuincentrum Klerks	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Ja	Licht versterkt	School ↔ Partner	Zij waren betrokken bij realisatie van daktuin en financier van materialen. Dit is gebeven, en daarnaast zijn ze betrokken bij de schooltuinen en de streekproductenmarkt.
Onderdelen-shop Leo van der Steen	Nee			Ja	Licht versterkt	School ↔ Partner	Betrokken bij de repairschool.
Mentor hulp waterhoef	Nee			Ja	Heel erg geïntensiveerd	School ↔ Partner	Dit is een belangrijke partner die initiatief neemt op het gebied van leefbaarheid in de wijk. Dit is een echtpaar dat mensen die ziek zijn begeleiden en ondersteunen.
WSD	Nee			Ja	Versterkt	School ↔ Partner	Is betrokken bij de repairschool.
Bedrijven en tuinders in de buurt	Nee			Ja	Versterkt	School ↔ Partner	Alle bedrijven en tuinders in omgeving van Oisterwijk rondom biologische producten.
Duurzame Energie Coöperatie Oisterwijk	Nee			Ja	Versterkt	School ↔ Partner	
Bedrijven die mee hebben gedaan met de streekproductenmarkt	Nee			Ja	Versterkt	School ↔ Partner	Waaronder kerkhovense molen, firma Jonkers, de Sprankenhof (daar zijn kinderen met ouders ook naar toe geweest), en een aantal boerenbedrijven. Deze activiteit vindt 1x per jaar plaats.
De Groene Poort	Nee			Ja	Versterkt	School ↔ Partner	Het eerste contact is net gelegd. Zij gaan meedoen in het programma van de energiemarkt, op school en op de markt zelf.

Touwladder, St. Michielsgestel

	Aanvang, contacten voor WSWW			Na, contacten na 1 jaar WSWW			
Partner	Contact? Vooraf	Aard samenwerking		Contact? Nu	Aard samenwerking		Aard verandering?
		Sterkte	Richting		Verandering sterkte	Verandering richting	
Oudervereniging de Touwladder	Ja	Sterk	School → Partner Partner helpt op verzoek	Ja	Verder versterkt	School ↔ Partner Partner neemt initiatief Lead bij oudervereniging	Oudervereniging meer actief. Veel initiatief. lead ligt nu bij de oudervereniging. School is passiever, geeft eigenlijk alleen kaders aan. Hierdoor hebben we ruimte om ons met onderwijs bezig te houden. Het werkt uitstekend. Leerkrachten hebben eraan moeten wennen, vonden het moeilijk, maar zeggen dat het misschien wel beter is.
Ouders	Ja	Sterk	School → Partner Ouders helpen op verzoek	Ja	Licht versterkt	School ↔ Partner	Hetzelfde. Dat zijn de hulpouders, wordt goed georganiseerd. En we hebben veel ouderhulpen dus dat is heel fijn.
Leraren	Ja	sterk	School ↔ Partner	Ja	Licht versterkt, beginnen iets meer initiatief te nemen	School ↔ Partner	Eerste stap om met die tuintjes bezig te gaan. Initiatieven komen nog van directeur. Leraren komen er meer in, en gaan meer taken doen duurzaamheidsgebied. Nu nog integreren in de lessen.
Buren	Ja	Zwak		Ja	Licht versterkt		Een aantal burens die meehelpten, zoals twee mannen die onder andere een schuur hebben gebouwd.
BSO Bolderburen	Ja	Zwak	School ↔ Partner In zelfde gebouw	Ja	Nu sterk Vooral vanuit school	School ↔ Partner	Vorig jaar samen in gebouw gekomen. Nu samen organisatie dag van respect, meer werken aan een doorgaande lijn, dus leerarrangementen. Steeds meer samenwerking binnen het kindcentrum. Met de 3 partners in het kindcentrum hebben we

Kinderdagverblijf 't Beertjeshuis	Ja	Zwak Samen in een gebouw	School ↔ Partner In zelfde gebouw	Ja	Nu Sterk Vooral vanuit school	School ↔ Partner	gemeenschappelijke studiebijeenkomsten. Ik betrek ze snel ergens bij. School is vooral de kartrekker, Annelies (KDV) komt wel met ideeën, aftasten of ze op zelfde lijn zitten .
Peuterspeelzaal de Kabouterberg	Ja	Zwak Samen in een gebouw	School ↔ Partner In zelfde gebouw	Ja	Nu Sterk Vooral vanuit school	School ↔ Partner	
Beekvliet college (middelbare school)	Nee			Ja	Nu zwak Voorheen geen echt contact	School ↔ Partner	De overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs loopt nu soepeler door onze samenwerking tussen Beekvliet, Roald Dahl en de Bolster
Partis Welzijnswerk	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Ja	Heel Sterk Beide kanten uit	School ↔ Partner	Dat is nu heel hecht (vorig jaar alleen af en toe contact rond een kind). Gaat beide kanten uit. Zij komen met initiatieven en met vragen naar ons, geven lessen in groep 7 en 8. Ook samenwerking naschoolse samen met stagiaires van ons hier op het schoolplein. Dat is voor ons de hechtste partner momenteel
Plaza Cultura (Marktplaats voor cultuureducatie)	Nee	Afwezig		Ja	Sterk Vooral vanuit partner naar school	Sterk School ↔ Partner	Touw ladder is nu CMK school. Kunst is onderdeel van het beleid, en moet worden ingebed. Vorig jaar heeft Pizza Cultura school geleerd over film/video, nu kunnen we dat zelf, Plaza Cultura levert spullen. We worden heel goed gesteund. Hele mooie samenwerking. → Mick.
Vrijwilligerspunt	Ja	Zwak contact		Ja	Matig	School ↔ Partner	Een groep buurtbewoners die in het oude schoolgebouw twee ruimtes hebben. Onder leiding van Vincent van Partis, hebben ze een inventarisatie gedaan van wat ze voor de buurt kunnen doen en wat is de behoefte. Via hun willen we een beheerder regelen.
Cello (Zorg verstandelijk gehandicapten)	Nee			Nee			Nee, die heeft zich teruggetrokken. Ze willen wel iets met ons. Hadden we ook geen samenwerking mee. Zij zijn een keer bij onze bijeenkomst geweest en toen hebben ze een paar keer afgemeld, daarna zeiden ze nee.

Natuur en milieu educatie centrum (NME0) Natuurgroep Gestel	Ja	Matig	School ↔ Partner	Ja	Gelijk gebleven	Matig School ↔ Partner	Een aantal leraren gaan daarheen met de groep. Maar dat was altijd al. Zij willen dat dingen bij hen op het terrein gebeuren, dus dat wij daarnaar toe gaan op excursie. Ik wil vooral iets hier dichtbij. Als zij daar geen ideeën voor hebben dan doe ik het gewoon zelf hier.
Verzorgingshuis de Beemden	nee			Ja	Versterkt contact, niet intensief maar wel leuk	School ↔ Partner	Ze zijn hier op bezoek geweest. Dat gaat elkk jaar gebeuren, en het is ook leuk dat wij daar langskomen, met optochten of wat ook. Dus dat is een warm contact geworden. Mensen vonden het heel leuk om hier te komen. ze zijn ook altijd aanwezig geweest bij onze dagen die we hebben gehad en die wijkdagen. Leuk contact. Niet heel groot maar leuk.
Huis en Erf (Woningbouwvere niging)	Nee			Via Partis	Zwak Loopt vooral via Partis	School ↔ Partner	Die heeft met name contact met Partis. Voor hen is het belangrijk dat die wijk geactiveerd wordt en er een prettig wijkklimaat komt.
Gemeente St Michielsgestel	Ja			Ja	Zwak Gemeente moet tuin bijhouden, gebeurt nog niet echt	School ↔ Partner	We hebben met een aantal mensen van de gemeente goede contacten. Maar de gemeente reageert traag. Onduidelijkheid over planning, te laat met onderhoud tuin.
Boomteelt	Ja			Ja	Actief in de tuingroep	School ↔ Partner	Een ouder van Bolderburen werkzaam, gaat in de tuingroep.
Bedrijvenplatform	Nee			Nee			Nee. Dat is niet aangehaald.
Boerenbond	nee			Alleen zakelijk			Daar kopen we onze spullen. Zakelijk. (...)
Beekvliet boerderij	Nee			Nee			Nee
Tuinrijk aanleg	Nee			Ja	Zwak contact		Dat is eigenlijk hetzelfde, deze mensen hebben weleens wat zaden gegeven. Maar ook nog niet aangehaald. En een lamp gekregen.

De Harmonie				Ja	Sterk Harmonie levert diensten	School ↔ Partner Worden vaak gevraagd door school	Aangetrokken. Ik vraag ze nu voor de gekste dingen.
De Brug (nieuwsblad)				Ja	Zwak	School → Partner	We sturen vaker informatie naar “de brug”, een nieuwsblad. De Touwladder komt vaker in de krant.
Kentalis (doven/slechthorende school (middelbare school))				Ja	Zwak	School ↔ Partner	Relatie is aangetrokken. Via die stage dan.

Edith Stein, Zijtaart

	Aanvang, contacten voor WSWW			Na, contacten na 1 jaar WSWW			
Partner	Contact? Vooraf	Aard samenwerking		Contact? Nu	Aard samenwerking		Aard verandering?
		Sterkte	Richting		Verandering sterkte	Verandering richting	
Ouderraad basisschool Edith Stein	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Ouderraad Edith Stein, staat los van de NSLT. De samenwerking is vergelijkbaar gebleven met vorig jaar. Ze willen op de hoogte gehouden worden en incidenteel wil men een handje toesteken. Dit zijn voornamelijk de ouders van de ouderraad.
Ouders	Ja	Matig		Ja	Hetzelfde	School ↔ Ouders	Met de ouders is sowieso contact, dat is hetzelfde gebleven. De intensivering hiervan is incidenteel en persoonsgebonden, er zijn ouders betrokken bij de NSLT.
Dorpsbewoners	Ja	Zwak		Ja	Versterkt	School ↔ Dorpsbewoners	Bij dorpsbewoners is veel meer betrokkenheid ontstaan. Zij houden zich met name bezig met onderhoud van de tuin en zijn aanwezig bij de Doe-dag.
BSO + kinderdagverblijf De Plu	Ja	Zwak	School → Partner	Ja	Zwak	School → Partner	Met deze partners maakt de school gebruik van gedeelde ruimtes. Maar geen of weinig samenwerking . Dit wordt nu opgezet, vooral met de peuterspeelzaal is nu meer contact.

Peuterspeelzaal Pompeltje (SKIPOV)	Ja	Zwak	School → Partner	Ja	Zwak iets versterkt	School ↔ Partner	Hier is sprake van een warme overdracht; er is steeds meer een doorgaande lijn van peuters naar basisonderwijs. Leerlingen worden besproken voor ze naar de kleutergroep komen. Ook is er contact met de leidster hoe de contacten geïntensiveerd kunnen worden (mbt tot activiteiten). Er is iets meer contact dan vorig jaar. Moeizaam om contact te leggen: leidsters worden betaald voor een aantal uur en werken niet langer door.
Buurtvereniging Rudebroeck	Nee			Ja	Sterk en versterkt	School ↔ Partner	Met Annie van Rudebroeck is goed contact. Zij komt zelf met initiatieven en is een van de pareltjes. Door het project hebben ze haar leren kennen.
Dorpshuis Zijtaart	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Ja	Zwak Met name afspraken	School ↔ Partner	Met het dorpshuis is nog steeds contact; er is wekelijks contact met de beheerder. Het blijft met name bij onderlinge afspraken met gebruik van ruimtes.
Plein 23	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Ja	Hetzelfde, wordt mogelijk geïntensiveerd	School ↔ Partner	Nog steeds contact; de school maakt gebruik van het aanbod van Plein 23. Volgend jaar wil de school een eigen pakket maken zodat cultureel erfgoed Veghel kan worden betrokken. Maar wel in samenwerking met Plein 23.
KBO Zijtaart	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Ja	Zeer sterk	School ↔ Partner	Heel intensief contact, met Harrie, een kartrekker. Hij is enthousiast, bedenkt oplossingen als er iets in de tuin is (legt contacten om problemen aan te pakken). Zij leveren nog steeds oud papier aan. Nu zijn ze bezig met het onderhouden van projecttuintjes. Zij doen het onderhoud van de tuin, en herstellen van dingen die stuk zijn. Deze mensen hebben een grote meerwaarde.
IVN Veghel	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Jaarlijks voorlichting in groep 6. IVN Veghel was bij aanvang project betrokken maar is afgehaakt. Vanuit de school kwamen ideeën maar daar is niks van gekomen. Ze zijn enthousiast maar er is weinig tijd.
JAZ Jeugd Activiteiten Zijtaart	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Nog steeds JAZ-dagen/ de kindervakantieweek. Nauwelijks betrokken bij de ontwikkeling van de NSLT en de lessen. Ze doen niet veel in de tuin zelf, maken er wel gebruik van tijdens de JAZ-dagen.

Jeugdnatuurvereniging Zijtaart	Ja	Zwak	1x per jaar School ↔ Partner	Ja	Zwak	1x per jaar School ↔ Partner	Wel contact maar ander soort contact. Zij presenteren jaarlijks in groep 6 hun activiteiten. Hetzelfde gebleven.
Jong Nederland	Nee	Zwak	School ↔ Partner	Nee	Zwak	School ↔ Partner	Zij waren heel enthousiast en organiseren ook de JAZ-dagen. Veel ideeën en plannen, maar toch afgehaakt. Tijd en geen mensen die samen de kar wilden trekken waardoor het niet van de grond komt.
Fanfare Sint Cecilia (voorzitter)	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Ja	Zwak, iets verminderd contact	School ↔ Partner	Aantal jaren samengewerkt (project: Windkracht 6) maar de school heeft nu voor andere dingen gekozen, mede door financiën en organisatie. Om de tafel gegaan met de vereniging. Dus nog steeds in onderhandeling en nog steeds goede contacten.
Carnavalsvereniging de Reigers	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Ja	Zwak	School ↔ Partner	Ja, maar ook niet in het kader van dit project. Vooral te maken met carnaval op school.
Evenementengroep Zijtaart	Nee			Nee			Eigenlijk geen contact mee.
M25	Nee			Ja	Zwak	School ↔ Partner	Zij zijn sterk in beeld geweest met de opschoonactie. Ondersteuning van deze actie was eenmalig. De actie gaat door maar de ondersteuning van M25 stopt. Op dit moment is er dus geen samenwerking. Ze zijn weleens op school, als zij bijvoorbeeld een activiteit organiseren (komt op de website) en bijvoorbeeld spullen worden dan op school ingezameld.
Gemeente Veghel	Ja	Matig	School ↔ Partner	Ja	Sterk	School ↔ Partner	Goed contact. De gemeente houdt de buitenruimte bij. Henk de Laat is contactpersoon, o.a. goed voor de coördinatie. Intensiever contact door het project, daarvoor kenden ze hem niet in deze context. Gemeente denkt mee in de ontwikkeling en levert spullen als die nodig zijn.
Dorpsraad	Ja			Ja	Sterk	School ↔ Partner	Dat zijn twee mensen, Helene en Wendy, die die kar trekken namens de Dorpsraad voor de verdere ontwikkeling van de NSLT. Zoals de Doe-dag en er komt er zeker nog een.
Woningbouwvereniging Area	Nee			Nee			Niks
Teamcoach wijken	Nee			Niks, niet bekend			

Zijtaartse Ondernemersvereniging ZOV	Ja	Matig	School ← → Partner	Ja	Matig	School ← → Partner	Als er een project is met verkeer, zoals een bandenplakdag, dan zijn zij aanwezig. Verder is er niet veel contact met de vereniging, dit is hetzelfde gebleven.
Make more Sense (meting Frisse School)	Ja	Zwak		Beetje	Zwak		Make more Sense heeft klimaatinstallatie verzorgd, maar er is gebrek aan communicatie over de werking van het systeem. School heeft behoefte aan meer informatie. Een afspraak komt nog niet van de grond.
Bibliotheek	Ja	Matig	School ← → Partner	Ja	Sterk en intensiever	School ← → Partner	Goede contacten, steeds beter. Er wordt steeds intensiever samengewerkt. Nu afgesproken dat alle kinderen naar de bieb gaan. Elke dinsdagmiddag gaat de helft van het aantal leerlingen daarnaar toe en de andere week de andere helft. Prima contacten.
Eethuis De Reiger	Nee	Zwak		Ja	Zwak, licht versterkt	School ↔ Partner	Met name hand en span diensten, als het restaurant in beeld komt, verder niet. Goede contacten als burens.

